

СЛОВО ПРОСВІТИ

ГАЗЕТА ВСЕУКРАЇНСЬКОГО ТОВАРИСТВА «ПРОСВІТА» ІМЕНІ ТАРАСА ШЕВЧЕНКА

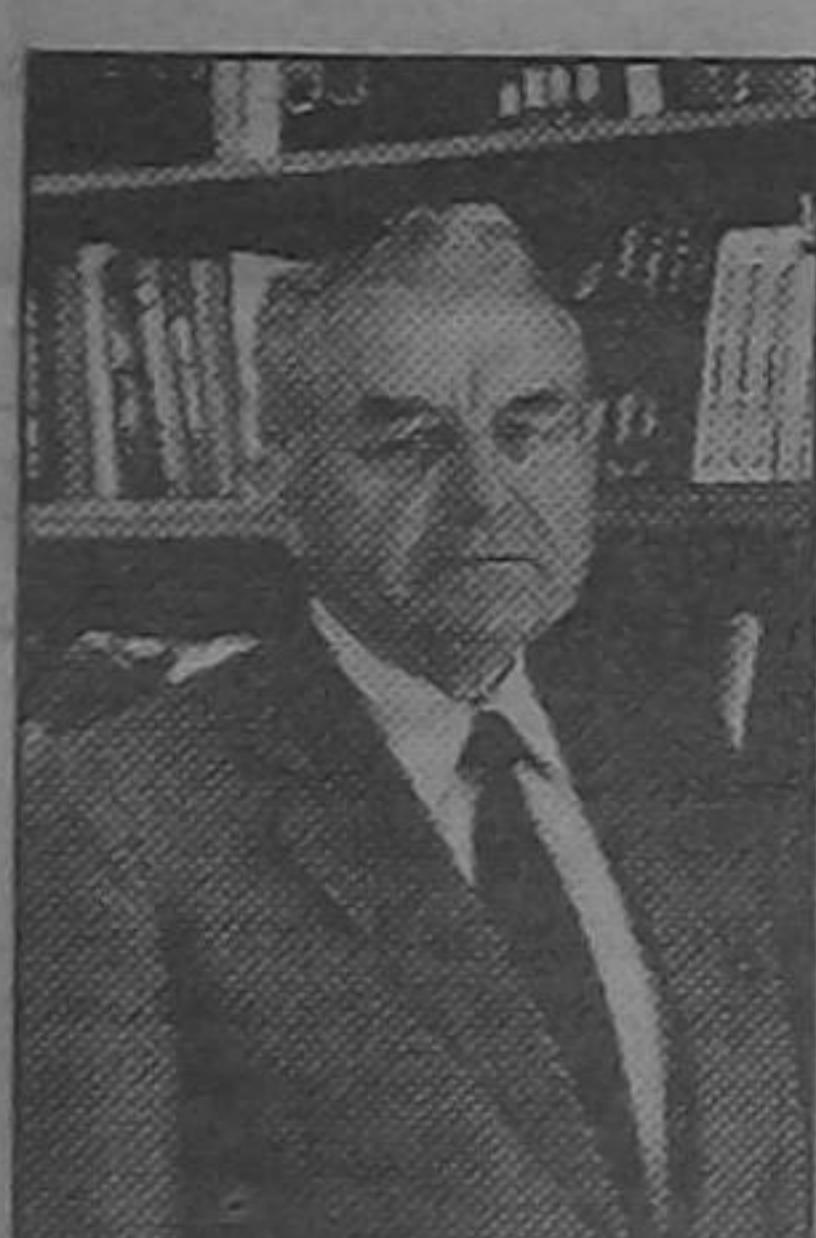
ЛІСТОПАД, Ч. 11 (53) 1998 РОКУ

«ПРОСВІТА» — НАША ДОЛЯ. ЯКОЮ ЇЙ БУТИ?

До 130-річчя ювілею «Просвіти» лишилося зовсім небагато — 8 грудня в Національній опері відбудуться урочисті збори, які засвідчать славний історичний шлях нашої організації, її новітню десятирічну роботу по відновленню Української державності, історичної пам'яті народу, його національної самоідентифікації, духовного і культурного буття.

Сьогодні на шпальтах нашої газети виступають люди, відомі в Україні, просвітяни, яким ми запропонували відповісти на два запитання:

1. «Просвіта» у вашому житті.
2. Якою бачите нашому організацію в майбутньому?

Богдан ГОЛОВИН (Тернопіль)

1. З діяльністю «Просвіти» добрає знайомий, бовона (первинний осередок) активно працювала в родинному селі на Мостищині. Тоді кожний свідомий мешканець с. Золоткович був членом «Просвіти». У довоєнні роки (до окупації Галичини московсько-більшовицькою імперією восени 1939 року) побутувало гасло: «Якщо ти не в «Просвіті», ти — дезертир. Хто ж такий — дезертир? — Не українець. Тож усі до «Просвіти»!

Школарії підлітки були об'єднані у «Молоду Просвіту», яка працювала під керівництвом дорослої читальні «Просвіти» (таку назву мали первинні осередки з часу її створення до відродження у 1988 р.).

У мене стаж просвітянський з 1937 року.

2. Треба створити перший осередок у кожній загальноосвітній школі, середніх і вищих навчальних закладах, організаціях і установах, трудових колективах, військових з'єднаннях. Просвітяни повинні активніше працювати, проводити змістовні заходи з національного і духовного відродження українського народу (відзначення дат національного календаря, ювілеї видатних діячів української культури і науки, заборонених більшовицьким режимом та призабутих, вивчення історії України). Основну увагу звертати на «Молоду Просвіту», залучити широкі верстви молоді до Товариства. Молодь — наше майбутнє.

А. КНІДРАТЕНКО (Харків)

1. У «Просвіті» я з перших днів її створення, з оргкомітету по проведенню установчої конференції ТУМу в 1989 році. Тож «Просвіта» — важлива частина моєго життя. А покликано мене в «Просвіту» почуття обов'язку, найкраще висловлене! Котляревським: «Де общєе добро в упадку, забудь отця, забудь і матку, лети повинності ісправляти».

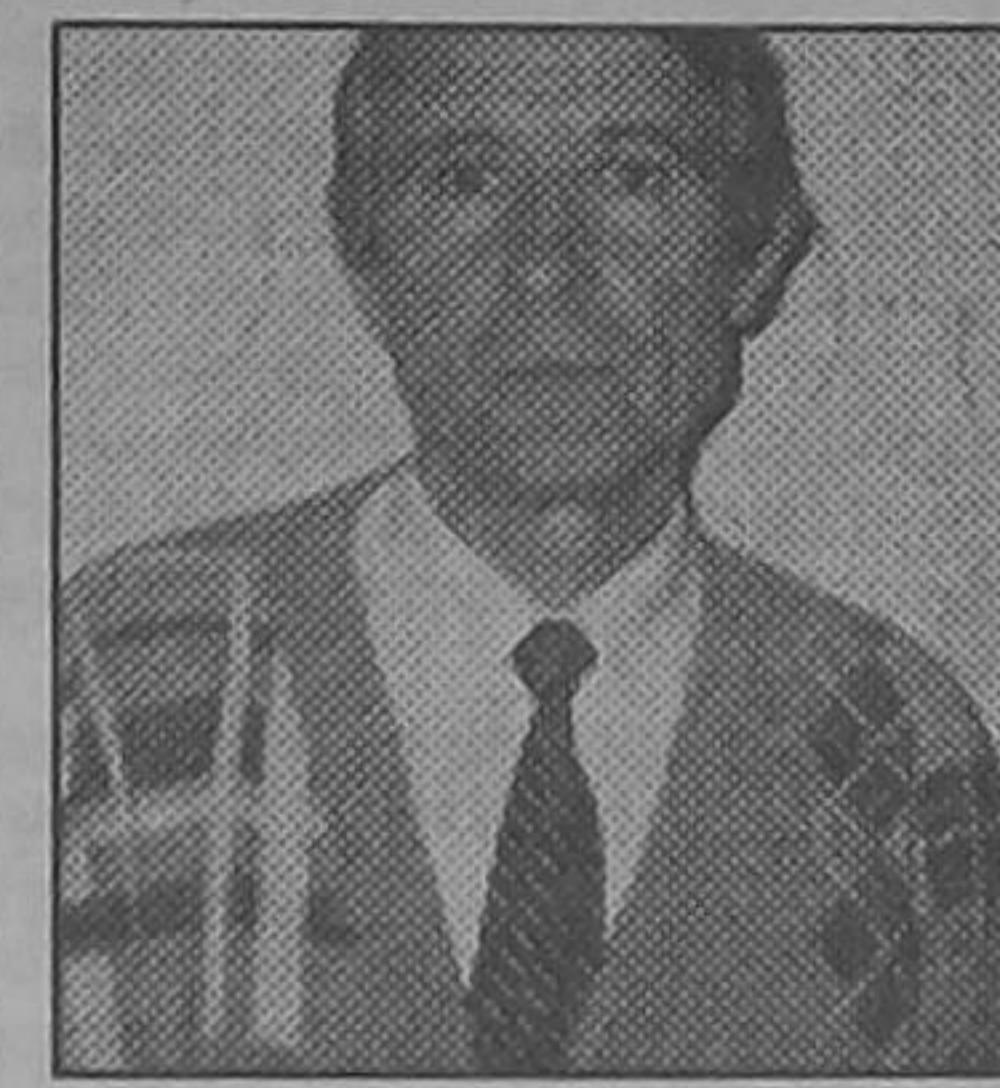
2. Хотів би, щоб «Просвіта» стала потужною національною організацією, яка б формувала національну самосвідомість українців, займалася широкою видавничу діяльністю, була ідеологічним центром нашого народу.

Віталій МАЦЬКО (Хмельницький)

1. Зростав я виховувався на класичних творах просвітян Тараса Шевченка, Лесі Українки, Бориса Грінченка, Василя Симоненка, Володимира Івасюка, Василя Стуса, Івана Дзюби... Кращі зерна досвіду попередників пере-

йняв і у своїй повсякденній громадській діяльності намагаюсь, як один із чільних членів Хмельницького обласного правління «Просвіти», впроваджувати в життя. Знаємо, що без минулого немає майбутнього, а отже:

2. майбутнє «Просвіти» бачимо у молодій зміні. Сьогодні діють осередки «Молодої Просвіти» у Кам'янці-Подільському (педуніверситет), Старій Синяві (середня школа № 1), Хмельницькому (середні школи № 3, 15, гімназія). Такі досвідчені просвітні області, як Євгenia Сохацька (Кам'янця-Подільський), Марія Кундис (м. Чемерівці), Емілія Кондратишина (м. Летичів), Василь Кравчук (м. Ізяслав), Петро Маліш, Павло Гірник, Анатолій Сваричевський (м. Хмельницький) постійно спілкуються з молоддю, пропагують рідне слово в художньому обрамленні класиків літератури Т. Шевченка, Олеся Гончара, Василя Симоненка, сучасних письменників просвітні Катерини Мотрич, Павла Мовчана, Дмитра Павличка, Івана Драча... Словом, майбутнє «Просвіти» плекаємо нині. З приємністю можемо говорити, що просвітяни Хмельниччини мають кому передати історичний прапор.

Тарас ШЕВЧЕНКО (Запоріжжя)

1. Так сталося у житті, що остаточний вибір моєї професії тісно пов'язаний із «народною освітою». Маю диплом філолога, викладача української мови та літератури. Згодом навчався в аспірантурі у відомого не лише в Україні, але й за її межами мовознавця, професора Степана Пилиповича Бевзенка. Тому освітянин — завжды «просвітянин».

2. Майбутнє «Просвіти» — в потужній напруженій праці серед «отих рабів німих», на сторожі яких Тарас Шевченко поставив Слово і яких надто тяжко навернути, ба й згуртувати на засадах національної ідеї, безмежної любові до України, відданості своєму народові, оскільки майже 350-річний колоніальний стан, етноцид і геноцид самодержавної і комуністичної імперії вичавили з українця його волелюбний козацький дух, його горде національне «я». Сьогодні яничари типу «мойсейніків» та «симоненків» підбурюють українців до «воссоединення ССР», зневажливо ставляться до мови і культури корінної нації. «Просвіта» мусить гартувати переконання і готовність до запеклої, можливо, жертовної боротьби за незалежну Україну.

Віктор КОСЯЧЕНКО
(Чернівці)

1. «Просвіта» для мене — це можливість вільно обстоювати на своїй землі інтереси моїх предків, моїх батьків і нашадків, моого народу, а значить — вільно реалізувати самого себе. Тому я з нею із перших днів її відродження.

2. Бачу її масовою, справді Всеукраїнською організацією, належати до якої вважатимуть за честь не лише рядові громадяни України, а й державні службовці усіх рівнів, і то більшу ніж належність до тієї чи іншої партії.

Партії — категорія мінливі.

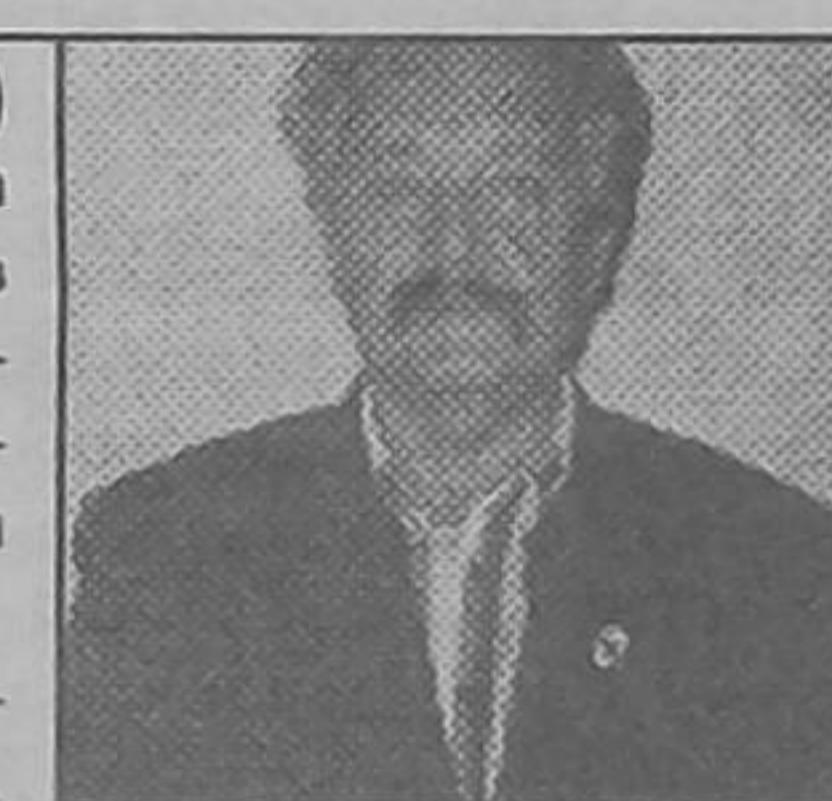
Просвіти світло — невгласиме!

Євген ДЗЮБА (м. Сватове)

1. Я хочу щоб мої внуки, а можливо й доњки, жили в цивілізований країні, а це можливо лише через духовне відродження народу. Чим і займається «Просвіта».

2. Ми пробуємо будувати демократичну правову державу. В її житті важливе місце поєднують саме громадські організації і перша серед них — «Просвіта».

Миріслава ФІЛІПОВИЧ (м. Луцьк)

Готуючись сьогодні до ювілею та святкових урочистостей, ні-ні та й зрине думка, а чи виправдала себе «Просвіта», а чи є вона на тій висоті, на якій мусила б бути?

Звичайно, шлях, яким повинна йти «Просвіта», завжды був різним, але чи не парадокс, що у своїй державі зі своїми людьми ми повинні утверджувати українську мову, виховувати патріотизм в українського громадянства.

З приводу цього поділилася думками в розмові з волинськими просвітянами.

ЛЕСЯ КОВАЛЬЧУК, заслужена вчителька України: «Оце і я так журюсь над цим. На мою думку, щодо оновлення Товариства все-таки небагато зроблено. Перспектива — яка вона? Як вписати в сучасний контекст просвітніство? Той, хто ініціював відродження, мав би бути передбачившим і накреслити такі шляхи, які внизу можна було б конструктивно поглиблювати. А так, мабуть, не дуже думали, не дуже журились, нібіто на традиціях, але розшифровки відповідної не було, і якось саме життя мало б підказати її, однак, здається, цього не стало.

Ось і доводиться, кожному на свій лад займатися просвітянською працею. Але завжды потрібно пам'ятати: «Просвіта» була в усі часи виміром добропорядності».

НІНА ГУЦУЛЯК, голова Ківерцівської «Просвіти», депутат районної ради, лікар: «Сьогодні «Просвіті» в районі працюється непогано, вона об'єднує всі політичні партії правого спрямування. Членами правління є голови партій: НДП, НРУ, ХДП, які виступили як консолідуюча сила, тому в нас немає ніяких непорозумінь. Те ж саме й на засіданнях районної ради. Перед тим, як іти до адміністрації, ми обговорюємо всі питання, організували депутатську групу «Єдність» під егідою «Просвіти».

До «Просвіти» входять фахівці різних галузей і це дає змогу грамотно вирішувати всі проблеми. Всього просвітіян в нашому районі 80 чоловік, переважно молоді люди, керівники різних установ. Саме завдяки зростанню патріотичної свідомості наша організація розширюється».

М — Продовження на с. 2

«ПРОСВІТА» — НАША ДОЛЯ. ЯКОЮ ЙІ БУТИ?

Закінчення. Початок на с. 1

ЛЮДМИЛА КАТЕРЕНЮК, староста хору м. Ківерці: «Просвіта» нині має ще будити національний дух. І це добре вдається завдяки пісні. Сьогодні в нас є незалежність, є наша держава; а згадайте ті часи перед розпадом Союзу, коли не можна було нічого... Переміни велики, а тому, не такі багаті вчора, ми можемо сягти гідного життя сьогодні.

Якби не було патріотизму, не було б і хору. В хорі більшість не з музичною освітою, але вони йдуть, жертвуємо своїм вільним часом, аби донести українську ідею, роблячи виїзди по селах. Мета нашого просвітівського хору — пропагувати українську пісню, піднімати нашим людям настрій, що не так уже все й погано, що все-таки Україна є і хороші зміни не за горами».

НАТАЛЯ ЗАВАЛЬНА, голова Луцької «Просвіти», аспірантка ВДУ: «Обов'язок «Просвіти» від Бога, від людей, в пам'ять перед нашими попередниками — передавати своїм наступникам традиції, що є збереглись у сім'ях, культуру спілкування, побуту. Потреба в «Просвіті» була, є і буде».

ЯРОСЛАВ ЯРОШ, голова «Молодої Просвіти» на Волині: «Вплив західної культури дезорієнтував молоду людину, не дає їй до кінця зрозуміти свою культуру і власне місце в житті. Діяльність «Просвіти» вбачаю саме в наданні молодим людям можливостей пізнати саміх себе, історію рідного краю. І сподіваюсь, що в майбутньому молодь разом з Товариством знайде свій шлях, по якому вони йтимуть, а тому пора вже звернути увагу на молодих».

Отож, який її бути — «Просвіті» у ХХІ столітті, час покаже. А сьогодні, плануючи майбутнє та оглядаючись на пройдені шляхи, безперечним є одне: просвітівський рух в Україні актуальний та необхідний, як і 130 років тому.

ЗАЯВА

ГОЛОВНОЇ РАДІ ВУТ «ПРОСВІТА»
ІМ. ТАРАСА ШЕВЧЕНКА

16 жовтня 1998 р. м. Київ

В історії нашої держави 23 липня 1998 р. залишиється як ганебний день, коли ще раз у нашему домі, на сьому році незалежності зневажено рідну мову. Саме тоді Верховна Рада розглядала законопроект про загальну середню освіту. У статті 7 йшлося про навчання державною українською мовою в закладах середньої освіти України. Здавалося б, че ні в кого не повинно викликати заперечень.

На жаль, представник комуністів поставив вимогу вилучити цей пункт. І домігся свого. Нема чого дивуватись. Адже цим комуністи засвідчили, що виступають проти відродження Української незалежної держави, нашої культури, духовності й мови. То — їхній смертний гріх перед багатостражданним українським народом.

Але як могли підтримоти такий ультиматум представники інших фракцій? Невже вони не знають трагічної історії України, зокрема про заборону нашого слова у царській імперії та його утиスキ за тоталітарної доби? Невже такий низький їхній інтелектуальний рівень? Невже не усвідомлюють, до чого може привести такий закон?

Просвітівни глибоко обурені згаданим рішенням і розіньють його як протиукраїнську дію в дусі волуєвських, емських та більшовицьких заходів, що обмежували право української мови на споконвічні землі народу — її носія.

Вимагаємо, аби під час другого читання законопроекту статтю 7 було відчленено. Це наша законна вимога. Адже ми живемо в Українській державі, де українська мова є державною мовою.

НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ НАУК УКРАЇНИ
ІНСТИТУТ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ НАН УКРАЇНИ
ДЕРЖКОМНАЦІГРАЦІЇ УКРАЇНИ
ВСЕУКРАЇНСЬКЕ ТОВАРИСТВО «ПРОСВІТА» ім. ТАРАСА ШЕВЧЕНКА

Ухвала

Всеукраїнської науково-практичної конференції «Українська мова як державна в Україні» (в рамках акції «Передаймо нащадкам наш скарб — рідну мову»)

24—25 вересня 1998 року

м. Київ

Заслухавши та обговоривши доповіді її повідомлення з проблемами «Українська мова як державна в Україні», Всеукраїнська науково-практична конференція відзначає, що утверждена українською мовою як державної відбувається повільно і суперечливо. І хоч у плані реалізації Комплексних заходів щодо всебічного розвитку і функціонування української мови та заходів з підготовки й проведення акції «Передаймо нащадкам наш скарб — рідну мову» проведено певну роботу, мовна ситуація в Україні продовжує характеризуватися тимчасовими негативними явищами і тенденціями, які спостерігались і раніше. Впровадження української мови як державної лише частково торкнулося окремих сфер: школи, зовнішньої реклами, радіомовлення, офіційного користування державною мовою вищими посадовими особами. Водночас відзначають глибоке занепокоєння такі факти:

Питома вага українськомовної преси і книг є мізерною. Вони майже повністю витиснені російськомовною друкованою продукцією.

Вища школа за останні роки не зробила поступу у справі впровадження викладання державною мовою. Переїдна більшість вузів і вузівських викладачів продовжує готовувати спеціалістів для України російською мовою.

Грубо порушуються права українців на отримання інформації і навчання рідною мовою у східному та південному регіонах держави.

Переважна більшість керівників і чиновників усіх рівнів у цих регіонах не володіють державною мовою або не вживає її у своїй роботі, не сприяє розширенню сфери її функціонування.

Дуже повільно впроваджується як державною мовою в Збройних силах.

Російськомовним залишається український спорт, що завдає величезної шкоди авторитетові України.

Приватний бізнес в Україні в усіх його сферах досі не підтримує чинне мовне законодавство, орієнтується лише на російську та англійську мови.

Науково-практична конференція рекомендує:

1. Верховній Раді України:

— переглянути проект Закону України «Про загальну середню освіту» з метою відновлення в ньому ст. 7, заклавши в її основу обов'язкове навчання в закладах середньої освіти державною українською мовою;

— прискорити розгляд законопроекту «Про розвиток і застосування мов в Україні».

2. Президентові України:

— офіційно висенародно проголосити, спираючись на статті 10 та 11 Конституції України, державний курс на українське національне відродження (мови, освіти, культуру);

— вимагати від новопривізначених вищих посадових осіб обов'язкового володіння українською мовою і використання її в повсякденній роботі;

— видати Указ про сприяння розвитку преси, аудіо- та відеопродукції державною мовою, передбачивши тимчасові (до 2001 року) пільги для українськомовної преси і книговидання, насамперед для дітей та молоді;

— разом із Інститутом української мови НАН України здійснити реорганізацію методичної комісії Міносвіти.

5. Міністерству культури та мистецтв:

— заслухати на колегії Міністерства питання про впровадження статті 10 Конституції України у системі навчальних закладів Мінкультури;

— переглянути навчально-методичні плани з метою збільшення годин на викладання української мови в закладах освіти, підпорядкованих Мінкультури.

6. Мін'юстові України:

— прискорити узагальнення пропозицій міністерств та інших центральних органів виконавчої влади щодо змін і доповнень до законодавчих актів, що стосуються впровадження української мови;

— вжити заходів для дотримання мовного законодавства в судочинній сфері.

7. Міністерству інформації України:

— посилити сприяння розвитку українськомовної преси і книговидання, насамперед для дітей та молоді;

— разом із Інститутом української мови, Департаментом із здійснення мовної політики та Всеукраїнським товариством «Просвіта» організувати в засобах масової інформації широке обговорення актуальних питань сучасного стану української мови.

8. Національній раді з питань телебачення і радіомовлення:

— провести перевірку дотримання чинного законодавства та мовного статусу телерадіоорганізацій, вжити заходів до порушників мовного режиму, передбаченого виданнями ліцензіями.

9. Міністерству оборони України:

— перевести всі військово-навчальні заклади на державну мову викладання

української мови в усіх сферах суспільного життя на всій території України;

— розробити та затвердити план атестації державних службовців на знання української мови;

— забезпечити функціонування «Інтернету» та всієї комп'ютерної мережі Українською мовою;

— заслухати звіт Міністерства освіти про стан функціонування державної мови у системі освіти;

— надати Інститутові української мови статус Національного, передбачивши відповідне фінансування з Держбюджету України;

— передбачити в першому півріччі 1999 р. цільове фінансування для видання нової редакції «Українського практика»;

— з метою всебічного вивчення правописних проблем переглянути склад правописної комісії при Кабінеті Міністрів України;

— сприяти Всеукраїнському товариству «Просвіта» у створенні Фонду розвитку української мови та захисту національного інформаційного простору.

4. Міністерству освіти:

— розробити комплексний перспективний план реалізації ст. 10 Конституції України в системі освіти, оперативно сприяти відкриттю українських шкіл та дитсадків, активно підтримати переход школі на викладання українською мовою в Донецьку, Луганську, Запоріжжі, Криму, зокрема у місті Севастополі, підтримувати педагогічні кадри, що володіють державною мовою, не укладати і не поновлювати контрактів із ректорами вузів, які нехтують мовне законодавство;

— сприяти Інститутові української мови НАН України здійснити реорганізацію методичної комісії Міносвіти.

12. Держкомрелігії України:

— звернути увагу на дотримання положень ст. 10 Конституції України та чинного законодавства щодо відправи богослужіння у церквах і при проведенні місіонерської діяльності в Україні;

— рекомендувати УПЦ Московського Патріархату відправляти богослужіння українською мовою на всіх теренах України.

запровадити українськомовний режим у всіх військових частинах.

10. Держкомспорту України спільно з Всеукраїнським товариством «ПроСвіта»:

— розробити програму десенсифікації української фізкультури і спорту, вжити заходів для викладання державною мовою у вузах фізкультурного і спортивного профілю, насамперед у Національному університеті фізичної культури і спорту.

11. Держкомспоживзахисту:

— продовжити патріотичний почин у проведенні маркування товарів виключно державною мовою;

— розробити інструктивний лист про дотримання мовного законодавства в державній та приватній торгівлі, внутрішній рекламі та при маркуванні товарів.

12. Держкомрелігії України:

— звернути увагу на дотримання положень ст. 10 Конституції України та чинного законодавства щодо відправи богослужіння у церквах і при проведенні місіонерської діяльності в Україні;

— рекомендувати УПЦ Московського Патріархату відправляти богослужіння українською мовою на всіх теренах України.

НЕ БУТИ БАЙДУЖИМИ! НЕ МОВЧАТИ!

Володимира Заремба проєктії слов

Просвітяни Січеславщини 17 жовтня провели V обласну звітно-виборчу конференцію. Із звітною доповіддю виступив голова обласного об'єднання Всеукраїнського товариства «Просвіта» ім. Т. Шевченка Володимир Заремба. У доповіді він зокрема наголошував, що за період з 1994 року основна діяльність осередків «Просвіти» спрямовувалась на утвердження української національної ідеї. Дружно працювали обласна рада і правління. Багато сил доводиться докладати для об'єднаних дій усіх національно-державницьких партій та організацій. Регулярно виходить газета «Січеславський край».

Особливо добре стосунки у «Просвіті» встановлено із відділенням Спілки письменників України. Практично всі заходи проводяться разом із письменниками. Акцентувалась увага на посиленні роботи з творчою молоддю. Загальновідомо, що кожну справу вирішують люди, а тому в центрі уваги була робота над зміненням первинних осередків. І в цій справі сьогодні, як ніколи, потрібна якість.

Дніпропетровщина має глибоке і міцне українське коріння. Багата і славна історія цієї землі якнайтісніше зв'язана з Запорозькою Січчю.

Недавно виповнилося 350 років героїчної перемоги українського козацтва на чолі з Богданом Хмельницьким під Жовтими Водами. Ця перемога підняла всю Україну, визначила успіхи дальній боротьби, утвердила славу духу українського народу. Об'єднання «Просвіти» широко використовували у просвітницькій роботі героїчні сторінки з історії українського народу. Зокрема у своєму виступі **Іван Рибалка** наголосив на важливості інформації. Для формування національної свідомості українців це одне із особливих завдань «Просвіти». Вміле використання у просвітницькій роботі саме героїчних і життєстверджуючих фактів дасть позитивний результат.

Президенту України Л. КУЧМІ
Голові Верховної Ради України О. Ткаченку
Депутатам Верховної Ради
Засобам масової інформації

НАСТУП НА УКРАЇНЦІВ У ВЛАСНІЙ ДЕРЖАВІ

Однією із складових держави є мова. Боротьба за неї – боротьба за державу. Є мова – є держава. Державу Ізраїль створено 50 років тому. Мови не було. Тепер вона створена і вона – державна. Гонконг був колонією Англії, там функціонувала англійська мова. Гонконг повернули до Китаю, і китайська мова з 1988 року стала там обов'язковою. Невиконання закону про неї суворо карається. Боротьба проти державної мови – це боротьба проти держави. Державний злочин.

Пройшло сім років незалежності України, але за цей час державна мова в нас не зайняла належного місця, а посилилася її руйнація.

У Харківській області українців понад 60 відсотків, о державною мовою видається лише одна газета -- «Слобідський край», російською ж – понад 50, з них понад 30 стали виходити в останні два-три роки. Загальний тираж російськомовних видань налічує мільйони примірників, а у «Слобідського краю» -- близько 20 тисяч. Російськомовний «Харків-рынок» має тираж 450 тисяч примірників, «Метро-прес» – 150 тисяч, «Тайни медицини» -- 100 тисяч. Всі три видання розповсюджуються безоплатно.

У книжкових магазинах 99 відсотків російської літератури, на лотках усі сто продають лише російськомовні газети і журнали. Навіть українського календаря не побачиш. Іде відкрита блокада, вимушена.

У багатьох селах радіотрансляційна мережа зіпсована. Селяни не можуть одержувати офіційної інформації, а це дає свободу сумнозвісним партіям поширювати дезінформацію. Державне радіо, проводячи передачі, запрошує російськомовних представників, але синхронного перекладу на державну мову не забезпечує. Та й сам Президент не дуже шанує українську мову. Так, у вересні в Азербайджані (Баку) він виступав не мовою держави, яку представляв.

Телевізійні канали у більшості випадків користуються російськими текстами. Українське державне телебачення, «Оріон» та ICTV частково звертаються до державної мови. Рекламна інформація в державних підприємствах, на залізниці, в метро, назавжди зберігається на російській мові.

підприємств тощо виконані здебільшого недержавною мовою. Державною подана лише реклама західноєвропейських фірм.

Послідовно і наполегливо влада комплектується з російськомовних шовіністів. Головою райдержадміністрації ряду районів області останнім часом чомусь почали ставити росіян. Це що, підготовка до передачі Харківщини Росії? Директором єдиного в місті українського драматичного театру імені Т. Шевченко призначена золекла російська

Демонструючи свою проросійську спрямованість, харківська влада, незважаючи на рішучі протести демократичних організацій та української інтелігенції, поміняла назву вул. Байрона на вул. Героїв Сталінграда, назвала станцію метро «Маршала Жукова», встановила пам'ятник цьому ворогу українського народу. І в той же час відмовляється перейменувати проспект імені 50-річчя СССР на пр. імені Героїв Крут – юних патріотів, що загинули, захищаючи Україну.

Це тільки кілька прикладів тиску на українців у Харкові. Додаємо до цього переліку ще. Міська рада, склад якої залишився незмінним з часів будівництва «світлого будущого», порушуючи ст. 10 Конституції України, вводить як офіційну другу мову – російську. А потім повна ліквідація державної мови. Київський районний суд відмінив було не рішення

Верховна Рада свого часу прийняла постанову про паспорт, з якого вилучила запис про національність. Це крок до ліквідації України взагалі або створення якоїсь аморфної держави. Ми звертаємося до громадян України всіх національностей і віросповідань. Наша держава уже сім років не воює, не посилає своїх синів гинути на кривавих бійнях, убивати цвіт інших націй -- молодь. Україна не викидає грошей на війну. Підкорення України Росією, на що розраховують деякі політичні діячі в Росії і «п'ята колона» у нас дома, приведе до катастрофи на Землі. Ми звертаємося до Верховної Ради України -- припиніть події, які

- припиніть політичні ігри;
  - прийміть закон про відповідальність за антидержавну діяльність;
  - прийміть закони економічного становлення держави;
  - державна мова -- єдина офіційна мова в Україні;
  - впишіть у паспорт графу про національність;
  - хто з депутатів не згоден або не здатен цього зрозуміти, нехай покине сесію.

Ми звертаємось також до Президента України:

- забезпечте функціонування державної мови на всіх рівнях владних структур;
- визначте кордони з Росією і прикрийте їх військами;
- добийтесь у НАТО гарантій недоторканості кордонів і незалежності України;
- одовжують політику далекого минулого, звільнити;
- припинити утиски українців та демократичних організацій, які підтримують становлен-

Члени Всеукраїнського об'єднання ветеранів-демократів України

ПРЕЗИДЕНТУ УКРАЇНИ Л. КУЧМІ
ГОЛОВІ ВЕРХОВНОЇ РАДИ УКРАЇНИ О. ТКАЧЕНКУ
НАРОДНОМУ ДЕПУТАТУ УКРАЇНИ П. МОВЧАНУ

НЕ ЧПАЙТЕ СВЯТОГО

Ми, просвітяни м. Павлограда Дніпропетровської області, з глибоким обуренням
всогою сприйняли рішення Верховної Ради України про вилучення із законопроекту
середню освіту, прийнятого в першому читанні, статті про обов'язкове вивчення
української мови в закладах середньої освіти.

докотилися! Добудувалися! Немає на вас Івано Сірка! А то й Гонти із Золізняком! церли народ до нитки, а тепер ще й душу розпинаєте!

кавність. Бо, як бачимо, -- руйнують, а не будують! Не вийде! Не дамо!

вертаємося до Президента України: Леоніде Даниловичу, Ви гарант Конституції

України, тож не дозволяйте її порушувати -- сміливіше бийте по злочинних руках.

вертаємося до Верховної Ради України: шановні народні обранці, якщо серед вас

лися скажені, то лікуйте їх від цієї небезпечної для України і українського народу

обі. Вимагаємо повернути статтю 7 до законопроекту і в подальшій роботі не

шувати прийнятих вашими попередниками ні Закону про мови, ні Конституції України.

І пайте святого! Невже у вас мало роботи?

росимо газету опублікувати прізвища всіх, хто голосував за вилучення статті 7 і хто
римався. Якщо туди потрапили наші «землячки», якщо вони не отямляться --
очнемо кампанію їх відкликання. Не дозволимо від нашого імені нищити безцінний
українського народу -- рідну мову!

— рідну мову!

голова Павлоградського міського Товариства «Просвіта» ім. Т. Шевченка

НЕ БУТИ БАЙДУЖИМИ! НЕ МОВЧАТИ!

Закінчення. Початок на с. 3

Професор Михайло Поплавський закликає делегатів активніше працювати навалі зросійщення.

У будь-яких умовах не бути байдужими до української справи, нашої держави.

Кожний з нас має твердо і наполегливо відстоювати нашу мову, свою гідність. Ми дбаємо більше про когось, а не про українські інтереси, власний народ.

От, скажімо, парламент у першому читанні прийняв законопроект «Про загальну середню освіту», звідки вилучено положення про обов'язкове навчання державною мовою. Ця подія — загальнонаціональна образа.

Мусимо захищати себе від російських шовиністів. Не хтось, а кожний з нас має сказати своє слово за захист української мови. Виступи Моисеєнка у парламенті щодо «відродження ССР» спрямовані на розвал Української держави.

Сергій Довгань (Дніпропетровськ), Михайло Симоненко (Верхньодніпровськ) загострили увагу делегатів на організаційному засіданні осередків «Просвіти». Саме у Верхньодніпровську мають місце втручання у роботу «Просвіти» деяких національно-демократичних сил.

Ольга Стецюк (Першотравневе) пошукала проблеми освіти, забезпечення навчальних закладів підручниками, а також діяльності «Молодої Просвіти».

Делегати Наталія Івашкевич (Кривий Ріг) та Сергій Злочий (Дніпродзержинськ) звернули увагу просвітницьких газет і запропонували більше подавати коротких історичних довідок, вести рубрики сатири й гумору, висвітлювати країнський досвід просвітницьких осередків.

У виступах усіх делегатів звучала спільна думка про об'єднання національно-свідомих організацій в одну поту.

В обговоренні доповіді взяло участь сімнадцять делегатів. Роботу обласного правління за звітний період визнано задовільною.

Головою Дніпропетровського обласного об'єднання Товариства «Просвіта» обрано письменника Володимира Зарембу.

Із ухвали, яку прийняла звітно-виборча конференція, необхідно викремити найголовніші завдання на перспективу для осередків обласного об'єднання ВУТ «Просвіта».

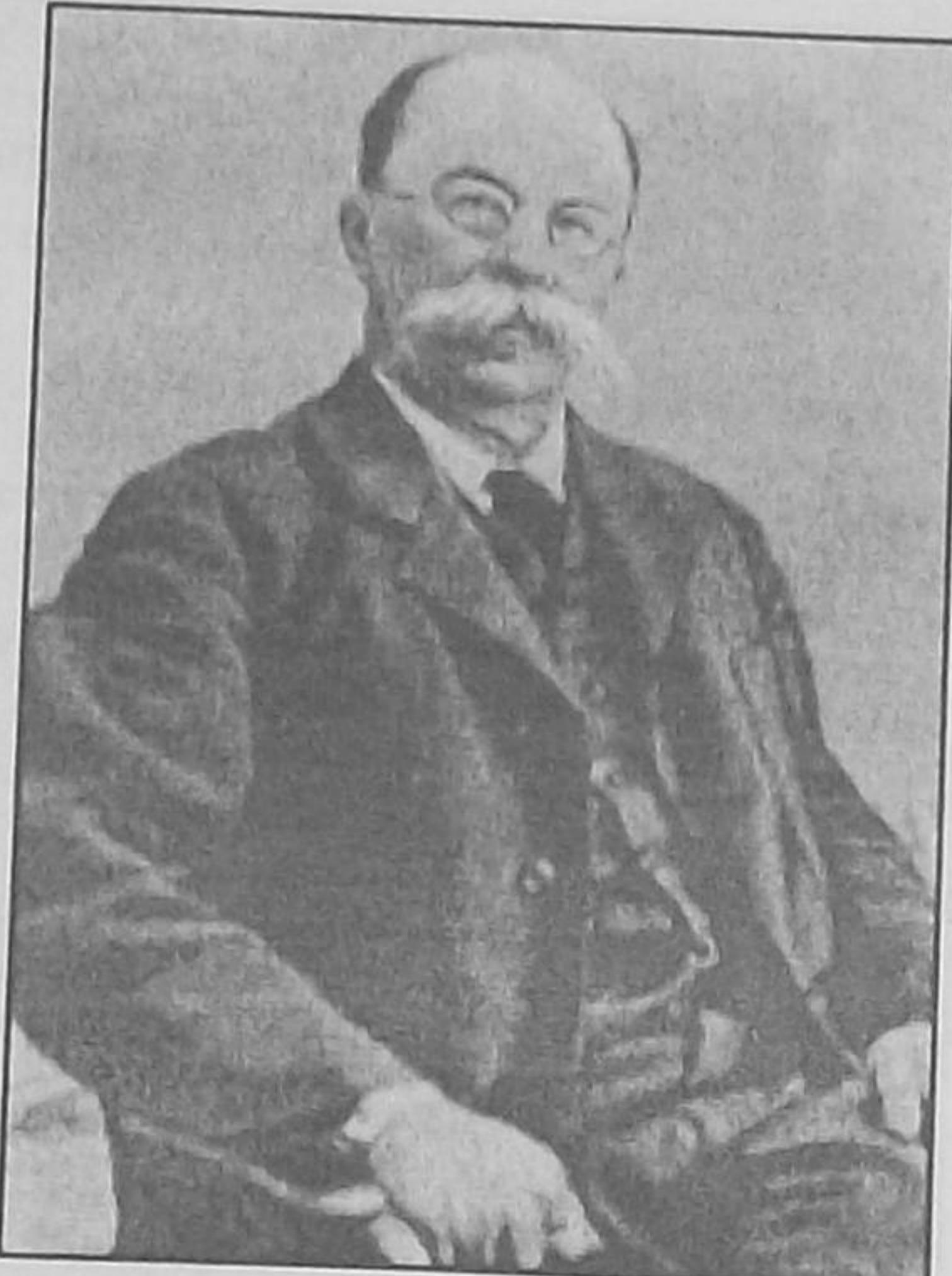
По-перше, послидання і цілеспрямована діяльність щодо утвердження української національної ідеї. Найголовніше тут — утвердження української мови як державної.

По-друге, узв'язку з приходом значної кількості лівих сил у нинішній парламент значно посилився руйнівний тиск на українську мову. Яскравим прикладом тому є вилучення із законопроекту «Про загальну середню освіту» положення про навчання у школах державною мовою. А тому в такій ситуації кожний просвітлянин, свідомий українець має сказати своє слово на захист нашої мови через лист-звернення до парламенту, Президента України з вимогою притягнити акт насилия.

По-третє, узв'язку з підготовкою до наступних виборів Президента України найважливіше завдання осередків — працювати для об'єднання національно-державницьких сил в один блок.

По-четверте, враховуючи складну релігійну ситуацію в Україні, підтримувати рух щодо об'єднання церков і створення Єдиної Української Помісної Православної Церкви.

Микола НЕСТЕРЧУК,
відповідальний секретар
ВУТ «Просвіта»

розірваного імперськими кордонами. Позаяк М. Комаров вважав, що «на Україні національне життя могло виявитись найбільше в літературі, в театрі й науці», то чільну увагу він приділяв саме цій царіті української духовності, яка спиралася на затиснуте в лещата заборонені процесів російського царизму українське слово.

Незадовго до виникнення «Просвіти» Михайло Комаров писав: «З болем блощим мушу і па сей раз, як і давніше, наперед відзначити, що правне, чи, вірніше, безправне становище України не змінилось: відомий усім наказ 1876 року і досі не скасований, і досі тяжким тягарем душить наше слово, наше письменство, разом і все культурне життя України. Не дивно ж, що воно скована на Україні геть далеко більше, ніж де-інде в Росії, бо, окрім спільних усім тяжких умов громадського життя, наша бідолашна Україна мусить ще відчувати

літераторів Михайло Федорович вдавався і пізніше: мав-бо гарну пам'ять і добре поставлені голос.

На першому зібранні «Просвіти» М. Комаров, зважаючи на його вік, перевантаження творчими й громадськими справами, а також беручи до уваги його безперечні заслуги перед українською культурою, був обраний почесним головою Товариства. Його просили не перейматися буденними організаційними клопотами, щадити свій час і берегти сили. Та не з тих був старий сівач «розумного, доброго, вічного»; він щоденно брав на себе дозову пайку роботи. А коли поліція зажадала увільнити від керівництва правління радикально налаштованого лікаря Івана Луценка, М. Комаров переклав на свої вельми втомлені плечі увесь тягар «Просвіти» і стікло після його до останніх днів існування Товариства, яке було заборонено наприкінці 1909 року.

ЗАСНОВНИК ОДЕСЬКОЇ «ПРОСВІТИ»

Ініціатором створення Одеського культурологічного Товариства «Просвіта», яке було найпотужнішим серед інших «Просвіт» України початку нашого століття, став книгодавець, етнограф, літературний критик, один із творців добре знаного словника української мови Михайло Федорович Комаров.

Коли йде Катерининською в Одесі, зупиниться на її перехресті з вулицею Жуковського, під старим крислатим каштаном, і окинеть оком двадцять смію будинок. Тут, на другому поверсі, мешав Михайло Комаров із родиною, а на першому поверсі містилася нотаріальна кантора, у якій він заробляв собі на кусень наущного.

За фахом Михайло Комаров був правником — він закінчив юридичний факультет Харківського університету, а за покликанням — письменником, філологом, дослідником української мінінушини. Він розглянув усе, що зійшло з рідного друкарського верстата упродовж цілого XIX століття, усе, що було за той самий час показане зі сцени рідного театру. Над цими працями Комаров проводив вихідні дні та свята, хоч не відзначався богатирським здоров'ям і часто-густо доконче потребував відпочинку. Його книжки й статті і сьогодні захоплюють багатством зібраного матеріалу, ретельним викладом, патріотичною заангажованістю. Вони входять до золотого фонду українознавства.

Михайло Комаров прожив в Одесі чверть століття, з осені 1887-го до осені 1918 року. Увесь цей період його помешкання було своєрідним центром української культури на південному терені Російської імперії. Сюди зверталися з листами-записками, приїздили звідусіль із надією знайти підтримку й допомогу десятки українських поетів і прозаїків, акторів і художників, лікарів та освітін, людей високоосвічених і простих трудівників. У хаті Комарова мали теплу ї щедру гостину Іван Франко, Леся Українка, Михайло Грушевський, Агата-тнел Кримський, Іван Нечуй-Левицький, Михайло Коцюбинський, Іван Карпенко-Карий (Тобілевич), Марко Кропивницький, Микола Вороний, Марія Заньковецька, Софія Крушельницька та багато інших самовідінніх ратай української духовної ниви.

Один із біографів Михайла Комарова дуже слушно й точно сказав, що першою і неперебутовою заслугою його перед підросійською Україною було вміння підтримувати й розбурхувати в ній високий дух українства, дух спротиву етнічному нищенню, дух захисту моральних і культурних цінностей, призібралих Україною на її історично-му шляху, обстоювання сдності народу,

тяжку образу і кривду, яку заподіяла нам заборона нашого рідного слова. Ся кривда не поменшала в минулому (1902-му. — Г. З.) році, і на сей раз мені доводиться знову занотувати декілька фактів утисків і неправди, які мусимо терпти, але разом з тим занотуємо і ті радісні факти, котрі явно свідчать, що скрізь, на всьому просторі землі української, повстає боротьба з тими утисками і з кожним роком вона зростає все більше і, певно, настане час, коли права переважить кривду.

З наміром переважити кривду, відстоювати рідну мову — живу душу першої-ліпшої нації, посилити боротьбу з соціальною несправедливістю, хай не-прямо, закамуфльовано, але прилучити людей до ідей Української держави творив М. Комаров «Просвіту». Він був свідком того, що Товариство може й загинути під ударами реакційної влади, ї вірного поплічника — російського чорносотенного шовінізму, — але твердо й непохитно вірив, що рясних живів ніколи не бувас без старанного обробітку землі й добрінного засіву її.

Йому вже повернуло на сьомий десяток. Усе частіше нагадувало про себе серце. Але Михайло Федорович не зважав на те, працював з молодечим запалом, подаючи особистий приклад віданості національної справі. За три роки він виступив тільки на літературно-мистецьких читаннях та вечорах, влаштованих «Просвітою», понад тридцять разів! Оживали перед тими, хто слухав його, образи незабутніх борців за волю і незалежність України; облизувалися до залі Маруся Чурайвна — напівреальна, напівлегендарна поетеса XVII століття; гримотило в нім Шевченкове «послання» — «І мертвим, і живим, і ненародженим землякам моїм в Україні і не в Україні...». Багато хто вперше почув у народній аудиторії, саме від М. Комарова, про український вертеп і українську вертепну драму, про діяльність братств, спрямовану на розвиток українського шкільництва, про творчість Павла Чубинського, якому належить широковідомий вірш «Ще не вмерла Україна...», і Петра Ніщинського, котрий у степовому Ананьеві написав крилатий хор «Закувала та сива зозуля...».

З просвітянської газети «Вісті» за березень 1906 року, до створення якої стільки праці доклав Михайло Комаров, довідуємося про Шевченківський вечір, проведений Товариством з нагоди 45-річчя від часу смерті великого Кобзаря. Слово про значення Шевченка для України, для її майбутнього виголосив М. Комаров. Він узяв участь і в концертній частині, прочитавши улюблений «Перебеню». До читання популярних творів українських

Восени 1906-го разом із іншими керманичами «Просвіти» М. Комаров пережив поліцейський обшук. Офіцер, що проводив його, прискіпливо копірсався у книжках та паперах і після кілька годинного обстеження їх розчаровано сказав: «К сожалінню, ничего недозволеного не нашел!». Іронічно посміхнувшись, досвідчений юрист М. Комаров запитав: «А якби знайшли?...» — «Разуміється, отправил бы вас в тюремний замок со всеми вилекающими ми последствиями», — почув у відповідь.

Розгром «Просвіти», що стався на хвилі тріумфу російської реакції, був важким ударом по вразливі душі Комарова. Але він не здався: на зміну «Просвіти» організував Український клуб, а відтак — товариство «Українська хата»; плекав мрію про власне видавництво, яке хотів назвати «Снопом»; випустив «Вінок Т. Шевченкові» із віршів українських, галицьких, російських, білоруських і польських поетів — цю безпредентну на той час (коли й не на сьогодні!) антологію творів на пошану іншого літератора; написав книжку про першого перекладача Святого Письма на українську мову Пилипа Морачевського.

Михайло Коцюбинський, оцінюючи різnobічну творчу й громадську діяльність М. Комарова, ставив його «поміж кращих та найбільш заслужених працівників». Можна було б навести ряд інших шанобливих оцінок невтомної і плідної праці просвітянина.

Та сьогодні з почуттям пекучого сорому доводиться говорити, що могила Михайла Комарова на Другому християнському цвинтарі в Одесі не вціліла: її було знесено уже в шістдесяті роки, на наших очах, усупереч закликам громадськості зберегти останній прихисток того, хто був і з красою міста. Нагадаю, що поважний учений-літературознавець Андрій Нодзівський писав про це ще 1944 року.

На помешканні, де жив М. Комаров, досі немає меморіальної дошки, хоча клопотання про неї було подано на початку сімдесятих років. Уже не вперше вносиється пропозиція надати ім'я Михайла Комарова Одеській державній науковій бібліотеці, де зберігаються архів і зібрання його книжок. Та, як мовиться, віз і нині там.

На часі заснування щорічної всеукраїнської премії імені Михайла Комарова.

Чи довго видатний діяч української культури залишатиметься без належного пошанівку?

Григорій ЗЛЕНКО,
письменник,
заслужений діяч мистецтв України,
м. Одеса

ВИЗВОЛИТЕЛЬ, УЧИТЕЛЬ ЧИ ПОНЕВОЛЮВАЧ?

Сторінками газети «Запорозька Січ»

Чому виходить так, що як тільки заходить мова про Володимира Ульянова (Леніна), то мої співрозмовники висувають на перший план непересічний розум цієї людини, доводи про те, що він зумів утримати радянську владу тоді, коли, здавалось, їй залишалося прожити кілька місяців, а то й днів. У хід обов'язково йдуть «кошири» Брестського миру, непу та ім подібних фактів. На превеликий жаль, жоден з моїх опонентів николи не ставив такого питання: ким був і залишається Ленін для України? Батьком, братом (рідним, двоюрідним) чи, може, звичайним завойовником, поневолювачем?

Пам'ятаю розмову з сучасним комуністом.

— Якщо Леніна викидати на смітник історії, то треба починати зі Спартаком. Він хотів визволити людство від рабства!

Гарна казочка, чи не правда? Так, Спартак хотів позбутися рабства разом зі своїми друзями за нещастям. Це — права. Но Спартак сам був рабом, пізніше — гладіатором. Чи був рабом, кріпаком або найманім робітником Володя Ульянов? Ніколи! Тих, хто «клює» на таку будочку, прошу згадати, в чому товариш Ленін ходив у Польщі, Швейцарії, Фінляндії... Прекрасне пальто, капелюх-циліндр, «тросточка», костюм-трієчка. А нам у двадцяти музеях показують «його» петербурзько-московське пальто перших часів радянської влади, здерте з якогось бомжа. Мовляв, бачите, як бідно жив голова ради народних комісарів?! Беріть приклад, будьте альтруїстами.

Друга «казочка», яку спростував військовий історик, до того «зацикленний» ленініст, Дмитро Волкогонов, попорпавшись в архівах. Це про те, що Ілліч віддавав цукор та інші продукти на дитячі будинки, не залишаючи собі ані крихти. Пам'ятаєте вірш видатного поета «Про Ілліча та дівчинку»? Архіви ж показали дещо інше. Отой «добрий дідусь» Ленін з 1917 року до останніх своїх днів на цьому світі щодня обов'язково ів апельсини. Це в роки громадянської війни, розрухи, голоду. В одній із записок товаришу, який іде за кордон, «просить», аби той привіз шпроти, шинку, інші (навіть за нинішніх часів) делікатеси. Мовляв, це — забаганка дружини (Надії Крупської).

Під час голоду 1920–21 років загони ЧК реквізують церковне золото, інші цінності. Що ж, народ голодує, а несні попи з жиру бісяться! Чому й не забрати? Купити за ці коштовності зерна у проклятих капіталістів, віддати робітникам і селянам Поволжя, які раді гнилій картоплині. Справді, Ілліч пише В'ячеславу Молотову листа. Мовляв, саме тепер, коли десятки й сотні тисяч трупів валяється на дорогах, можна конфіскувати церковне майно — народ не буде проти. Правильно, голод — не рідна тітка, і скільки Богови не молися — манна з небес не впаде.

Відвітавши Ленін і про те, що тих священиків, які чинитимуть опір, і віруючих, котрі їм у цьому допомагатимуть, — розстрілювали. В результаті цієї акції було знищено близько 8 тисяч священиків і парафіян. Можна відправити ці дії? Звичайно, тим же голодом! Ale... Оте церковне золото завантажують у вагони і відправляють китайській та італійській компартіям! Що йому голодуючі? Головине — світова революція! (Ваш покірний слуга всього цього не «вимоктав» із пальця. Матеріали такі публікували в 1990–92 роках «Огонек» та «Московські новини»).

Що ж, скаже мій опонент, усе це — вигадки великоросійських шовіністів. Вони ненавидять Леніна за інтернаціоналізм і тому таким брудним методом борються проти нього. На мить згодомся

з цим і звернімося до друкованих за часів комуністичного правління джерел. Ви не знаєте, чому Володимир Винниченко назавв Леніна «учителем підлости»? Комуніст — комуніста! Бо на папері Ілліч писав іноді прекрасно. Чого варта хоча б його «О національній гордості великороссов»! Або «К вопросу о національности или об «автономизации». Але давайте глянемо, що творив вождь насправді.

До Жовтневого перевороту Ленін кричить, що Україна має право на самостійність і незалежність. Критикує царизм, уряд Керенського, які гниблють українську націю. Беруть більшовики на чолі з «живе всіх живих» владу. В. Винниченко, який разом з М. Грушевським розпустив мільйонну українську армію, приїхав у Москву, обиваває кремлівські пороги, просить у вождя суверенітету України. Той не відмовляє. Тільки при умові, що Україна буде радянською і робитиме те, що скаже він або Троцький. Ось так і розходяться доріжки націоналкомуніста й комуніста-імператора.

Мені знову ж заперечать. А якже Ленін дав волю фінам і полякам? Відповідь дає черкаський письменник Василь Захарченко в романі «Білі вечори». «Ленін відпустив Фінляндію тільки тому, що там була армія генерала Маннергейма. І більшовики могли б подавити Фінляндію». Зате знаючи, що в Україні армія розпущенна (цього добивалися, між іншим, в 1919 році й інші правителі Московії), більшовики створили тут харківський маріонетковий уряд.

Цар Микола II справді підписував смертні вироки. Не віправдовую його за це й на макове зерно. Ленін не підписує смертного вироку київським робітникам, буржуа, торговцям, інтелігеннці... Але посилає туди п'ятитисячну армію жандармського підполковника Муравйова. Кияни розстрілюють за вишину сорочку, за те, що розмовляють українською мовою. До речі, трьом сотням арсенальських заколотників, яких розстріляли пістолетівці, нині є пам'ятник у нашій столиці. Трьом тисячам киян, безвинно полеглим від рук московських катів, пам'ятника поки що немає! Є в Києві вулиця Січневого повстання, тобто більшовицьких прихисні проти української влади. Вулиці Героїв Крут там ще не зустрічав...

Що ж Ілліч? А він вітає «героїв визволення Києва». Якого визволення? Від кого? Від української влади? Від закону (на той час) обраного президента? Яке право має хтось у Москві чи в Берліні «рятувати» українців від українського уряду? Але для юриста з вищою освітою право — то нішо!

Захоплюватись інтернаціоналізмом Леніна може тільки той, хто читав його твори, не думаючи. Ось він виступає 25 листопада (8 грудня) 1917 року: «Ми скажемо українцям: як українці, ви можете властивати в себе життя, як ви хочете». Ваш покірний слуга сам міг би підписатися під цими словами, бо тут — право нації на самовизначення. Та читаємо далі: «Але ми простягнемо братську руку українським робітникам і скажемо їм: разом з вами ми будемо боротися проти вашої і нашої буржуазії» (В. Ленін. — Тв. — 4 вид. — Т. 26. — С. 304–305).

Виходить так: живи, сусіде, як хочеш, але керуватиме тебе в хаті твоя невістка, вона ж — наша сестра; разом з нею ми все робитимемо, щоб загнати на той світ її свекра й свекруху...

А чого вартий хоча б сумнозвісний ультиматум більшовиків Центральній Раді України? Це, знову ж, — втручання у внутрішні справи. Більшовикам у Москві не подобається, що Центральна

без Півночі не втримається, не проживе. А потім: «Запаси хліба на Україні гіантські. Взяти все відразу не можна». Так кому без кого важко? Хто без кого не проживе? Пише Ленін, що в Україні ще немає достатнього радянського апарату, тому: «Ми, в центральному комітеті нашої партії, обговоривши це становище, дали завдання — спочатку зробити все для побудови апарату на Україні і взятися за роботу, коли буде зброя в руках і буде апарат, а на 1 червня одержати за це 50 мільйонів пудів хліба». Ось чим наші діди повинні були платити за експорт в Україну більшовицької революції!

Телеграма О. Шліхтеру на Україну:

«1) Чи одержали Ви на Україні директиву ЦК (про 50 мільйонів до 1.VI.)? 2) Якщо ні, то тут бачили? 3) Як думаете? Скільки доставите? 4) Чи не потрібні тут (і які) екстрені заходи? 5) Якщо не підвезете до 1.V. або 1.VI. — ми пропали всі. Ленін» (19 березня 1919 року).

Що ж, голодний Пітер і голодна Москва можуть у будь-яку хвилину влаштувати повстання. Цього найближче боїться вождя. Але ти зростаєш. З квітня на надзвичайному засіданні плenumu Московської ради він додовідає: «Зараз наше становище поліпшується. На Україні у нас є 258 мільйонів пудів хліба, з яких 100 мільйонів пудів уже пущено в розверстку». (Тобто ідуть на північ. — П. Ю.)

А ось телеграма в Харків, датована 18 лютого 1920 року: «Дуже радий, що взяли помірну розверстку — 158 мільйонів пудів і 10 процентів залишаєте бідноті і що вже виділили 3 полки і 4 ескадрони Укррад-трударму». Минає ще рік. Ілліч 18 травня 1921 року шле телеграму М. Фрунзе: «Урожай на півдні чудовий. Тепер головне питання всієї радянської влади, питання життя і смерті для нас, — зібрати з України 200–300 мільйонів пудів».

Ось тепер і пригадаймо проклятих кайзерівців, які хотіли пограбувати Україну — вивезти 60 мільйонів пудів зерна. Ленін же називає цифру в п'ять разів більшу. Таку любов вождя до України Левко Лук'яненко порівнює з любов'ю вершника до коня. Поки рисак везе його — він друг, а скін — недруг. Важко мені, треба гроши — я коня продаю (згадаймо Брестський мир). Буде брикаться, а їсти мені хочеться — й на м'ясо піде!

Тепер повернемся до казочки про нерозстріловання. Скільки полягло кронштадтських моряків? Скільки населення знищено на Тамбовщині? А що творили будьонівці на Україні? Ось лише одна телеграма раднаркомові Україні, датована 26.V. 1919 року: «Декретуйте і проведіть в життя цілковите обеззброєння населення, розстрілуйте на місці за всяку приховану гвинтівку». Можна посплатися на те, що це була війна. Але кого проти кого? Не Петлюра з Винниця напали на Росію. Ленін послав сюди війська, щоб окупувати Україну, оберти задля світової революції. За це на Україні йому поставлено сотні тисяч пам'ятників. Отож, панове комуністи, продовжуйте хвалити його розум і носити квіти до статуй катюги! Будьмо славних предків великих поганими правнуками!

Пилип ЮРІК

ЗАПОРОЗЬКА СІЧ

Всеукраїнська газета
Запорізької міської ради

Це — єдине в Запоріжжі всеукраїнське видання демократичного, національно-патріотичного і козацького спрямування.

Часопис тримає державницьку лінію, борється з проввами великорадянського шовінізму, відстоює відродження України, мови і культури її народу.

Велику увагу надає газета відродженню Українського козацтва. Постійно висвітлює хід Великих рат, рад отаманів, інші заходи УК.

Передплатіть «Запорозьку Січ» і ви будете в курсі справ життя на Запоріжжі, а також знатимете про події, що відбуваються в козацтві.

Передплатний індекс у всеукраїнському каталогі — 61518.

Ціна на місяць — 2 грн. 50 коп., на квартал — 7 грн. 50 коп. На півроку — 15 грн., на рік — 30 грн.

Підтримайте нас і будемо разом!

ПАРАДИГМА... ЧИ ІСТИНА?

В одній українській газеті, яка називає себе «газетою інтелектуальних розваг», я нещодавно прочитав інтерв'ю з доктором економічних наук, професором, керівником лабораторії соціального інтелекту й історії науки імені Г. М. Діброва під інтригуючим заголовком «Чи був Ісус Христос Галичанином?». Публікація ця зайняла майже цілих дві газетні полоси. Відразу скажу, що я настільки цінував час, що продивляюсь тільки заголовки в публікаціях газет, знаючи, що посткомуністична журналістика часто-густо не греє чистим, аби зробити свою газету сенсаційною, щоб її купували і щоб задоволенні інтелектуальні розваги своїх читачів.

Але цей заголовок «Чи був Ісус Христос Галичанином?» мене приголомшив своїм святотатством. Адже сьогодні запитайте будь-якого учня 5 класу, який відвідує недільну школу вивчення Біблійної науки, про те, хто і коли, і ким був Ісус Христос, то дитина, яка сповідує віровчення будь-якої конфесії — католик, православний чи християнин віри євангельської, відповість вам однозначно: «Він був Сином Божим, що народився у Вифлеємі — землі Юди для того, щоб врятувати грішний світ від гріхів, дати йому Святу науку — Добру Новину — тобто Євангелію, і тим, хто прийме Його, як Божого Сина, а свого особистого Спасителя, дати за Своєю благодаттю спасіння — тобто життя вічне».

Про народження Ісуса Христа і Його належність до єврейського роду понад 739 років до нової ери пророкував пророк Міхей. Він говорив: «Ти, Вифлеєм, що в ЗЕМЛІ ЮДЕЙСЬКІЙ, зовсім не останній серед міст Юди, бо з ТЕБЕ вийде правитель, який буде пастирем народу моого — Ізраїлю» (Міхей 5:1, 2).

В Євангелії від Матвія і від Луки чітко описано родовід Ісуса Христа. Апостол і євангеліст Матвій розпочинає свою Євангелію так: «Ось родовід Ісуса Христа, з роду Давида...» Давид був другим царем Ізраїлю. До того часу серед Божого народу діяла теократія, тобто система Господнього управління народом. А Давид був євеєм. Євангеліст Лука веде родовід Христа у зворотному напрямку, а тому він пише, що Ісус Христос був сином Йосипа, а Йосип був прашуром Давида, а Давид — прашуром Авраама. Здається, все зрозуміло. Чи не так?

Однак Юрій Канигін стверджує: «Християнство, як відомо, виникло в Галілії. Іудея була в Палестині, але це ж різні провінції! Христос не був євеєм, і всі апостоли, окрім Юди, також не євеї. Вони були галілеянами, а галілеяни пішли з Галичини».

На запитання кореспондента: «На які джерела ви опираєтесь у своїх дослідженнях?», Юрій Канигін відповідає недвомісно: «Насамперед на Біблію: Старий і Новий Заповіти».

Правда, він більше довіряє своїй «інтуїції», чи, як він каже: «Новій історичній ПАРАДИГМІ». Відповідно до Словника іншомовних слів (головна редакція Української радянської енциклопедії Академії наук Української РСР, Київ, 1974) слово парадигма у перекладі з грецької мови означає — приклад, взірець, тобто система форм словозмінювання одного й того самого слова чи групи слів.

Отже, проводячи страшну підміну понять і істини, Канигін формує словозмінювання доводити, що Галілеянин — Галичанин. Але твердження, що апостоли Христа і Сам Христос не були євеями, не відповідає дійсності, тому що Біблія, як уже згадано, описує єврейський родовід матері Ісуса — Марії та Його «названого» батька Йосипа. Також Біблія стверджує, що всі апостоли Ісуса були євеями. Ранньоцерковна традиція також стверджує, що Ісус був євеєм.

Доктор економічних наук і керівник лабораторії соціального інтелекту Юрій Канигін переконує читачів, що Юдея і Галілея були різними провінціями. І це справді так. Але в обох цих провінціях жив один і той же єврейський народ.

Дещо про прошу історика Йосипа Флавія «Галілейська війна», на яку посилається Юрій Канигін у своїх аргументаціях... Але такої праці відомого історика нема.

справді є книга Йосипа Флавія «Юдейська війна». Та Юрій Канигін зумисне перекручує називу книги Йосипа Флавія на користь тієї ж парадигми.

Слід знати, що римляни зруйнували передусім Юдею і Єрусалим, а не Галілею. І зруйнували не з причин християнства, а через повстання єдеїв проти римської влади, а християни не мали до того ніякого відношення. Саме про це й пише Йосип Флавій у своїй книзі «Юдейська війна» наприкінці I століття після Різдва Христового.

Юрій Канигін розповідає: «Я вважаю, що наша НАЦІОНАЛЬНА РЕЛІГІЯ — християнство». У духовній природі віровизнання, віровчення і віри взагалі нема н а ц і о нальної релігії. Цей термін з арсеналу «докторів економічних наук», різних політиків і атеїстів, які хоч і захоплюються тим, що «на Заході впроваджується зовсім інша система поглядів, яка в основу розвитку етносів кладе духовне», — в той же час твердять: «Нова історична парадигма, якої я дотримуюся, каже, що треба інакше ставитися до МІФІВ, історичних ЛЕГЕНД і першокниг людства — БІБЛІЮ, КОРАНУ, АВЕСТИВ». Біблія, міфи, легенди, авести — це поняття абсолютно не тогожні. Тому що Біблія — це альфа і омега нашого життя, а щодо міфів і легенд, то апостол Павло попереджує віруючих: «Стережіться, щоб ніхто не звів вас філософією та марною оманою за переказами людськими, за стихіями світу, а не за Христом» (Колосян 2:8).

У багатьох випадках Юрій Канигін буде свої «аргументи» і наукові докази за принципом напівправди. А це гірше, аніж суцільна брехня. Во викликає довір'я. Так, в одному випадку він пояснює, що свого часу: «Не говорилося про містичні аспекти фашизму, базування якого опиралося на окультизм». І знову ж це правда. Але в іншому випадку він пише: «Індійські йоги давно відкрили наявність особливо чистих полів високих енергій у районі Києва, і це підтверджують екстрасенси». Але, добродію Канигін! ЕКСТРАСЕНСИ — це і є досить потужні представники окультизму. І що виходить: фашисти співпрацювали з силами злоби піднебесної — це погано, а ми вважаємо високим авторитетом екстрасенсів, які є представниками тих же окультних сил — і це добре, і це на рівні «української духовності».

Слід зазначити, що автор книжки «Шлях Арів» Юрій Канигін часто використовує факти, які неможливо перевірити людині з середньою чи вищою освітою, не маючи тих джерел, які він використовує. Дуже часто він їх просто не називає. Сказати, що автор підтасовує факти чи інтерпретує їх у неправильному контексті, легко, але довести не завжди можливо. Так, скажімо, коли Юрій Канигін переконує читача, що «...всі євангелісти, повторюючи один одного, детально розповідають про перші дванадцять років життя Ісуса...», то це, м'яко кажучи, неправда, бо про народження і цей період життя пишуть лише євангелісти Матвій і Лука. А Марко і Йоан описують інші духовні аспекти життя нашого Спасителя.

Вигадкою автора є й те, що Ісус Христос між 12 і 30 роками був у Тібеті; що на одному із Вселенських соборів... з канонічних творів викинули місця про переселення душ; що «...ще раніше з Біблії вилучили весь східний колорит». І це брехня і дуже небезпечна брехня. По-перше, навіщо Христові була так звана Тібетська мудрість? Адже Він — Господь. Коли Він сам про Себе каже: «Я і Бог — одно». А апостол Павло про Нього каже: «Ним (тобто Ісусом Христом) створено все на небі і на землі, видиме і невидиме: чи то престол, чи то держави, чи то князівства, чи то влади, — все створено Ним і для Нього. А Він є перш усого, і все Ним стоїть» (Колосян 1:16, 17). А що вилучення з Біблії східного колориту, то на сьогоднішній день науковці у своїх перекладах Нового Заповіту та інші мови базуються на манускриptах з раннього II та III століття. У наш час практично можна відновити цілій Новий Заповіт з цих манускриptів (які, до речі, лише де-не-де відрізняються однією буквою чи займенником від манускриptів

з VI—XII століття), ні в роботах отців ранньої Церкви нема жодних згадок про вчення Сходу. Всюди, навіть у роботах ранніх Олександристських отців (які були греками) простежується вплив Старого Заповіту на Новий і жодного натяку на Східні вчення Тібету.

Правда, важко заперечити Юрію Канигіну той «факт», що на початку пророчої ери стародавні арії опанували атомну енергію. Спромоги це довести?

На початку інтерв'ю Юрій Канигін передконує читача, що міфи і легенди — то зашифровані джерела історичної ПРАВДИ, і дітей католіків він відносить БІБЛІЮ ТО КОРАН. Він згадує про таку науку на Заході (зауважимо, що поняття «Захід» — дуже широке), як «Біблістична інтерпретація Біблії» як системи знаків та символів.

Стояною «закодованого» змісту легенд, то більшість учених вважає, що якщо і щось історичного в тім і є, то в «розшифрувачів» у нас нема ніякого шансу, бо ми не маємо шифру, а тому кожна людина підходитиме до цих легенд зі своїм «ключем» і результати будуть протилежними або такими, які подобаються автору, до того ж н один не буде хоч трохи подібний на інший. Тому лише вважається, що народні легенди — це спосіб передання мудрості народу наступним поколінням. Зміст же легенд найрізноманітніший: добро неодмінно перемагає зло, не найсильніший той, хто багатий, а той, хто мудрий та що добрий.

Свята Біблія стверджує однозначно: «Початок мудрості — страх Господній». А Коран інтерпретувати що не пробували, бо фраза «вбій невірного» завжди сприймалася в мусульман дослівно. А щодо символічної інтерпретації Біблії, то книга Об'явлення нині єдина, до якої ще пробують застосовувати цей метод, хоча більшість сучасних теологів шукають інші шляхи, такі як символічно-історичний. Інші ж книги ніхто навіть не пробує інтерпретувати алегорично. Навіть притчі Ісуса Христа уособлюють у собі інший літературний стиль, ніж алегорія. Ніхто з великих вченіх-теологів навіть не пробував пояснити чудо Ісуса Христа про нагодування п'яти тисяч народу п'ятьма хлібами так, як це «досліджує» Юрій Канигін. Він вважає, що п'ять хлібів означають поділ продуктів на п'ять частин — частину землі, частину державі, частину людям і т. д. Але про дослівне розуміння цієї притчі говорити факт, підтверджений Самим Спасителем: «Ісус сказав ім у відповіді: «Істинно, істин-

но кажу вам: ви шукаєте Мене не тому, що бачили чудеса, а тому що ІСЛАМ ХЛІБ НАСИТИЛИСЬ» (Йоана 6:26).

А якщо я забажаю доводити про це притчу за ВІЗIRЦЕМ Юрія Канигіна і скажу, що Син Божий мав на увазі інше, ну, приміром, що хліб складається з білків, жирів та углеводів, то хто може довести, що я неправий?

В алегоричному поясненні Біблії нема жодних критеріїв. Тому якщо хто хоче співпрацювати з людьми, які сьогодні займаються вивченням Біблії, то вам прийміні доведеться погодитися, що основний метод, якщо не єдиний, — інтерпретації Святого Писання, — буквальний чи літературний, дослівний. І це аксіома.

... Так ось: що за 3392 роки Біблійної історії людства в книзі «Буття», розділ 49 вірші 9—10, написано, що Ісус Христос буде виходцем з єврейського народу: «Юда — лев молодий! Ти, мій сину, вертаєшся з здобичі: прихливши він, поклався, як лев й як левиця, — зведе хто його? Не відім'ється берло від Юди, ані з його стегон законодавець, аж прийде ПРИМИРИТЕЛЬ, що йому буде послух народів». Тут ще раз зачінено, що теологі, зіставляючи тексти книг Старого Заповіту з манускриптами Мертвого моря, знайденими в 1947 році, не виявили в них жодних текстуальних розбіжностей. Отож, це також аксіома. Як бачимо, що тоді Мойсея пропоркувало про Христа. Про того ПРИМИРИТЕЛЯ між людьми і Богом, який закладе основи християнства. А про Галицько-Волинське князівство відомий авторитетний український історик Орест Субтельний згадує у книзі «Україна, історія» (Київ, «Либідь», 1993), що воно започаткувалося у 1097 році після Різдва Христового.

То, може, все-таки дамо перевагу істині, а не парадигмі?

... Один з отців ранньої Церкви Тертуліан писав, що душа простого народу за своїм характером християнка. Душа українського народу — лагідного, працьового, довготерпівого, не без почуття гумору — також християнка. І вона бачить в Ісусі Христі свого ПРИМИРИТЕЛЯ, СПАСИТЕЛЯ І ВІДКУПІТЕЛЯ. Бачить у Ньому БОГА, а не галілеянина чи галичанина.

Дмитрій ЛИСАК,
обласний благочинний митрополит
protoієрей, УАПЦ
м. Тернопіль

Фоторепліка

КОЛОНAMI DO MOSKOVСЬКИХ ПОПІV?

12 жовтня о 14 годині процесія, очолювана єпископом УАПЦ Московського Патріархату Єфремом, зайняла велику залу Верхньодніпровського будинку культури. Охоронялося ця процесія генералом-хорунжим Олександром Панченком, що під іхнім Запоріжжя на новенькому мерседесі з реєстраційним номером 08 000-94 МА. Згідно з телефонограмою завідуючого районною державною підприємством кількох керівників з чотирьох шкіл міста пригнали в РБК школярів: масовість забезпечена.

Після проповіді та виголошення загальних біблійних істин єпископ Єфрем тримав годинну проповідь, у якій пояснив, що нема місця на українській землі всіляким болтістам, помісними церквам, бо лише Московська Патріархія не має ніяких прав на теренах Української держави.

З

У МУКАХ ВІДЧУТИ СЕБЕ УКРАЇНЦЯМИ

Гірко, але факт: на восьмому році незалежності українська мова в найбільшій області держави залишається на таких же правах пасербищ, як була в 1991 році і раніше — 1989 р., коли комуністична ВР приняла Закон про мови в Україні. За цей час ознаки принадлежності цього краю до України з'являються хіба що в офісах влади. На пальцях можна порахувати виніски, дороговкази, рекламу державною мовою. Небагато відкривається українських шкіл. У більшості районів мільйонного Донецька немає українського дитсадка. У міському й іншому транспорті все оголошується російською. За сім років владні структури в п'ятимільйонній області не заснували жодної газети державною, за винятком співзасновництва з «Донеччиною» (1995 рік), що веде свій родовід від українськомовних комуністичних органів «Колгоспник Донеччини» (з 1936 р.) і «Радянської Донеччини». Багато зусил коштувало переконати владу взяти участь у виданні оновленої газети для українців регіону.

Загалом же влада Донеччини майже пічого не зробила, аби громадянин України — житель цього змученого екологією і соціалістичною економікою краю міг відчувати себе українцем. Звичайний донеччанин, який розмовляє українською, хоче навчити своїх дітей державної мови, дати їм належну освіту і національне виховання, чим конституційним правом скристиатися не може. У цьому та і на початку наступного тисячоліття не з'являється можливості з російськомовним населенням Донбасу, бо держава про нього просто не дбає.

не один «Город» — приміром, чого варти російські донецькі випуски «Комсомолка», «Труда», «Московського комсомолца» інших видань, що роздмухають антукраїнські настрої.

У Донецьку влада дивиться на це крізь пальці. Тут як схиляється народ перед усім московським так і тепер кланяється. Взяти буденний широко розрекламований в місцевій пресі вояж у Москву до Ю. Лужкова міського голови Донецька, народного депутата України В. Рибака разом із народепом Ю. Заягільським. Усе бінчого, якби не час візиту: саме після чергового антиукраїнського випаду в Криму, де «картузний» мер угледів «насильницьку українізацію». Цікаво, чи буде говорити Ю. Лужков про подібне в Донецьку, куди його кликани тутешні можна відвідувати...

Сьогодні у владі така собі «залізна» позиція: на мову немає коштів. Без грошей пенсіонери, вчителі, лікарі, а вміння українською подавали. Як не дивно, але таке ставлення переважало і в 1992 році, коли ще не було такої фінансової скрутки.

Чому ми це робимо всупереч державі і владі, яким, на жаль, байдужа мова ще державі? З приводу цього мені доводилося неодноразово звертатися до Президента України, до міністра інформації. Вони висловлювали занепокоєння тим, що українськомовна преса просто вмирає, говорили про необхідність її підтримки, а міністр інформації на одній із нарад навів наводив факти з газети «Донеччина» про те, як переслують там українське слово... Стурбованій цею проблемою голова Спілки журналістів. От тільки роль цих поважних осіб в збереженні національного інформаційного простору, зокрема, наш колектив відчуває на словах, у таких собі загальних побажаннях. Бракує конкретних дій і вчинків. Це стосується не тільки преси, усього в суспільстві. Прикро...

Для мене держава, проте, не одна влада з багатьох фарисів і байдужих людей. Це передусім

нечинну» ціною великої напруги, принижень, утилітів, повної відсутності перспектив зарплати наближчі півроку.

Чому ми це робимо всупереч державі і

ВИРІШАЛЬНИМ є МОВНИЙ ФАКТОР

— під таким гаслом відбулася 26 вересня звітно-виборча конференція Сумського обласного об'єднання ВУТ «Просвіта» ім. Тараса Шевченка.

Із звітом виступив голова обласної «Просвіти» Віктор Казбан. У доповіді увагу було звернуто не на те, що зроблено, а що потрібно обласній «Просвіті» робити нині. Зокрема, підкреслено, що ситуацію, яка склалася в області, інакше як критичною не називати. Супротив широкому використанню мови корінного населення зустрічаємо на кожному кроці. Прихильники «єдиної і недімової» заплають насильницькою українізацією. А насправді продовжується посилене зросійщення. Незважаючи на складні умови порубляж, агресивний вплив російськомовного фактора, активно працюють Глухівське, Шосткинське, Кропивницьке, Охтирське, Лебединське, Сумське об'єднання «Просвіти». Обласна організація нараховує тепер понад 2 тисячі членів. Активістів делегатів на конференції була досить високою. У обговоренні доповіді взяло участь 17 осіб. Усі виступи пройшли турботою про долю Української держави та одержавлення української мови. У виступах делегатів зачікалося, що просвітяни не використовували своїх можливостей. Навіть зараз, уже в незалежній Україні, інерційна сила зросійщення дуже велика і кожен з нас стикається з цим явищем щодня і на кожному кроці.

У виступах делегатів акцентували увагу на необхідності якомога ширше використовувати у просвітницькій роботі геройчні факти з нашої історії, що дає можливість утверджувати власну гідність і самосвідомість.

Адже недаремно російські шовіністи Солженицін, Лужков, Селезньов та інші з ними все роблять, щоб позбавити українців національної свідомості. Їм потрібен менший брат і найбільш до вподоби бачити в українцях корінчуківського Галушку із його українсько-російським суржиком, асьогодні це Веркі Сердючки, «кропік», «довгоносік» та інша покру, що калічить нашу мову і відкрито насміхається над нами. Ці ворожі до України навалі, як зовнішній, так і внутрішній, протистоїть на теренах Сумщини «Просвіти». А тому, підкреслювалось у багатьох виступах, — необхідно змінювати організаційну структуру і особливо первинні осередки, де працюють люди, носії національної ідеї.

У своєму виступу Олексій Дубовик (Суми) наголосив, що в області постійно порушується органими влади стаття 10 Конституції України, чинне законодавство.

При вивчені членами правління мовної ситуації в області, зокрема у навчальних закладах, засобах масової інформації, органах державної влади, виявлено повсюдне нехтування державною мовою.

Особливе занепокоєння у національно свідомих українців викликає ганебний факт приняття Верховною Радою України в першому читанні законопроекту «Про загальну середню освіту», де вилучено статтю щодо вивчення державної мови. Громадськість Сумщини обурена, що ніхто не став на захист української мови. Одноголосно було підтримано заяву республіканської письменницької організації про недопущення наруги над українською мовою і вимогу заблокувати всім миром таку ганьбу.

Нам, українцям, необхідно зрозуміти, що сьогодні потрібна тверда українська рука, яка наведе лад у нашому домі.

Ота розхристаність, вседозволеність, національна безхребетність до країного життя не приведе.

У своєму виступі делегат від Конотопа Анатолій Соболєв закликав уже нині розпочати підготовку до відзначення 340-річчя геройчної перемоги українського козацтва під керівництвом гетьмана Івана Виговського у 1669 р. під Конотопом над вишколеною і зброяною до зубів російською армією. Ось де сила і слава України! Це буде вітку наступного року. І геройчних прикладів та постаптів у нашій історії досить. Це — Т. Шевченко, Леся Українка, герой Крут, герой ОУН — УПА, яких виховала «Просвіта», Олег Ольжич, Евген Маланюк і багато інших. Це матеріали для нашої щоденної концепції просвітницької роботи.

Конференція ухвалила, що провідне місце в діяльності осередків «Просвіти» належить утвердженням української мови, духовної основи українського народу.

Роботу правління конференція оцінила задовільно.

Ось такі основні ідеї, що ззвучали у виступах делегатів та гостей обласної конференції. Сформовано керівні органи. На альтернативні основи головою обрано педагога із сумської школи № 4 Бориса Семеновича Манжела.

Микола НЕСТЕРЧУК,
відповідальний секретар
ВУТ «Просвіта»

Донеччина

Обласна газета. Виходить з 9 квітня 1936 року

Між тим, впливові російськомовні ЗМІ постійно волають про українізацію в області, про порушення мовних прав людини і т. д. Господи, яка Українізація, коли все залишається, як було в 1991-му і десятки років до цього. Усе залишається таким же зросійщеним і «совєтським». Більше того, на кожному кроці зустрічаєш акти приниження української мови, збитування над нею і над людьми, які нею користуються. У 70—80-х роках навіть комуністи діяли не так безсоромно і роз'язано. Причина це, що «так» преса ось такого не дозволяла. «Можна ли заставить полюбить «держмову», свергнув голим задом?» — по-донецьку вищукано звертається до читачів газети «Город» ветеран війни Ф. Крупка із притиском закликає: «Посмотрите, сколько неудобств причиняла все усиливающаяся волна «украинизации» русскоговорящему населению, живущему на Украине!». Далі він наводить приклад «неудобства»: «Захожу на днях в свое 45-е почтовое отделение и вижу: все объявления напечатаны только на украинском языке. Ни одного русского слова. Это в городе, где почти все население русскоязычное. Во-первых, почувствовал себя оскорблением, хотя по национальности я украинец...»

Одній факт автор і називає «украинизацией», акцієй, способом розколоти единство живущих в стране народов, поселяти ненависть к основній нації — українській. Виходить, що за національністю українець Крупка буде ненавидіти мене через оголошення на пошті українською мовою. Він заявляє про це з газети, що розташована у будинку Донецької міськради і була нею заснована. Лише самі заголовки публікацій ще газеті свідчать про її засланням: «Город» — приміром, чого варти російські донецькі випуски «Комсомолка», «Труда», «Московського комсомолца» інших видань, що роздмухають антукраїнські настрої.

Симптоматично, що за останні сім років ніхто з перших осіб влади державою не говорив з великими і малими трибунах. Спроби, правда, були, але раніше, за часів компартійних, коли сам В. Щербіцький забалакав українською, тодішній український «перший». Виршив і собі не відстati наш місцевий лідер. Перед цим на бюро облвідомства репетицію, яка відверто провалилася. Товариши по боротьбі порадили: краще відійти від української.

Усі наступні правителі Донеччини, що, за винятком нинішнього губернатора, вийшли з ще міськкомівської — райкомівської обов'язки, прикладу старших не наслідували. Від іх підлеглих піклування про державну мову в області, де більше половини українців за паспортом, годі було очікувати. Не було справних виконавців у тих лавах. Накажуть — зроблять, не накажуть — і не треба. Тому жителі області в загалі своєму загатяли колишнього губернатора і нинішнього народлена В. Щербаня — бо його зняли з роботи. Так от, при новому Донецька облдержадміністрація увійшла співзасновником українсько-мової «Донеччини», чим не дала газеті загинути. Без усякої іронії, редакція цього не забуде николи. Значайно, коли виживе в цих економічних умовах.

А роль особистостей в історії справді

неодіннена. Донецькому краю, на жаль, не зацікавить на яскравих лідерів, справжніх господарів і патріотів.

Донецька дійсність — це виняткове явище,

яке ще чекає своїх дослідників, в

її розгляду. Спроби копати глибше. Без цього вивчення не збагнути — чому найкраще з донецьких депутатів ВР володіє українською вождю комуністів П. Симоненко, чому українській газеті «Донеччина» таки допоміг колись єврей Ю. Заягільський, чому волі місцевих чиновників редакція «Донеччини» кілька років доплачувала ПДВ, а 90% російськомовних газет не платили, чому, нарешті, в нашому краї більше зважають на «крупок», а не на патріотів...

Є ще одне «чому», яке пригнічує кожного з

п'яти українських журналістів, що роблять «До-

Споконвічне прагнення українського народу до єдності відобразилося у творах фольклору, у народознавчій публіцистичній журналістиці. Використовуючи етнографічно-народознавчі матеріали, автори публікацій у галицькій періодиці досліджуваного нами періоду постійно акцентували увагу на єдності українських земель: культурній, етнографічній (через подібність звичаїв, обрядів, традицій) тощо. Це тільки політичні події розмежували українців.

Ідеї національної єдності в народознавчих публікаціях пропагувалися галицькою періодикою такими методами:

1. Друкувалися статті, твори фольклору, в яких була присутнія ця ідея.

2. Це спосіб подачі матеріалів у виданих. Поряд з фольклорними творами й етнографічно-народознавчими матеріалами про Галичину, друкувалися твори й розповіді, але на основі етнографічних, народознавчих та історико-краєзнавчих джерел з Великої України.

3. Українська етнографія Галичини розглядалася в контексті всієї української етнографії.

Зрештою публікації ставали реальним відображенням політико-культурного стану справ. Здебільшого видання використовували той чи інший спосіб.

Кристалізація основних ідейних засад етнографічно-народознавчої тематики зумовлювалася демократичною орієнтацією передової галицької преси і базувалася на твердому ґрунті усвідомлення етнічної і етнографічної єдності населення галицьких земель з українцями з-над Дніпра. Висловлювати це відверто в існуючих політичних

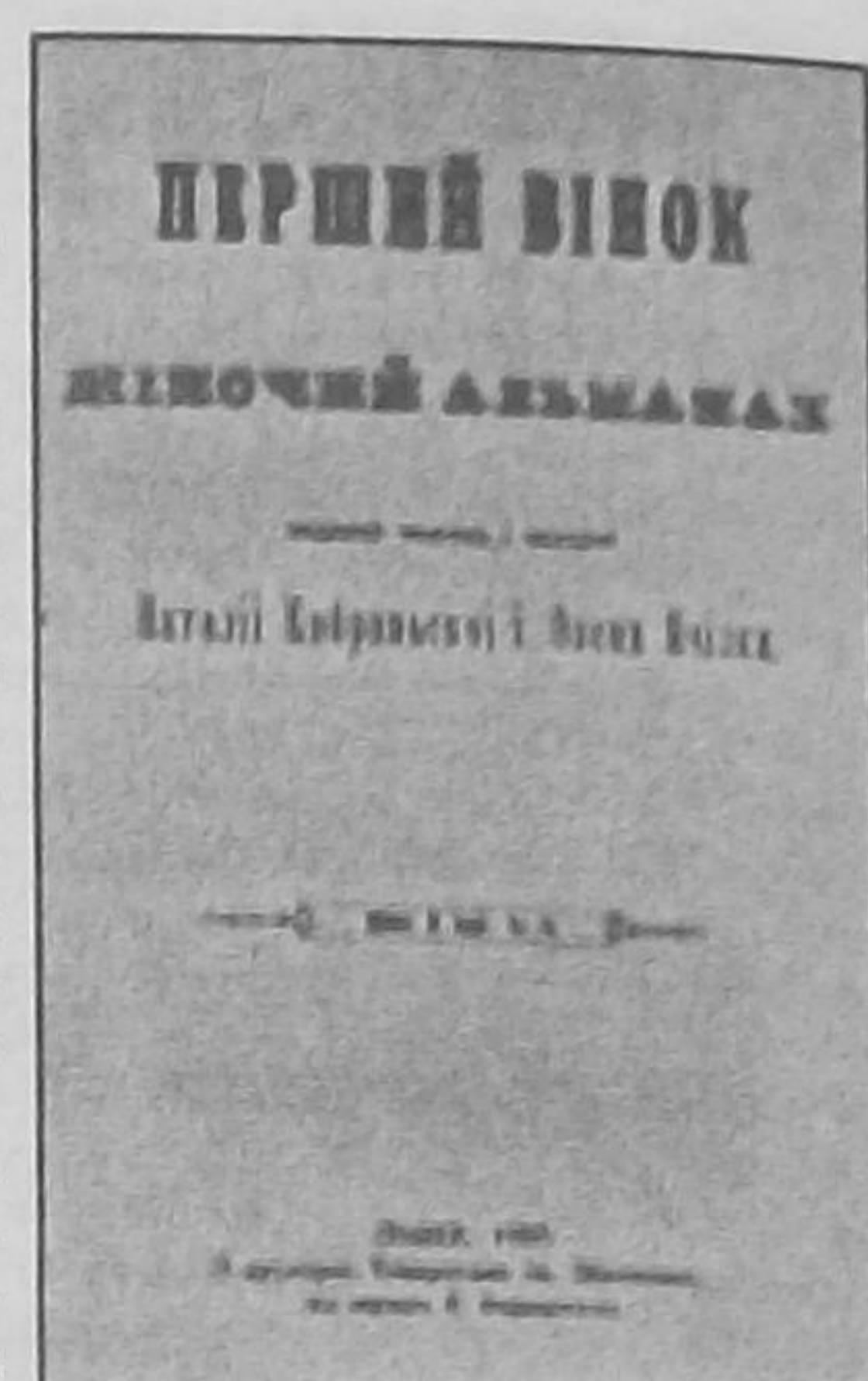
«Всупереч офіційній політиці галицькі, буковинські, закарпатські селяни своєю традиційною культурою і вживанням етнонімом «руси» засідчували почуття духовного зв'язку з усім українським народом...» (Кирчів Р. Етнографічно-фольклористична діяльність «Руської трійці». — К.: Наукова думка, 1990. — С. 12). Мова в цитаті йде про першу половину XIX ст. У другій половині ці процеси поглибилися, про що свідчить характер етнографічно-народознавчих публікацій, добір редакціями фольклорного матеріалу.

Не можемо заперечити думку А. Пономарьова: «Етнос стає нацією за умов визначеності національної самосвідомості та створення держави» (Пономарьов А. Українська етнографія: курс лекцій. — К.: Либідь, 1994. — С. 109). Галицькі видання пропагували етнічну консолідацію — «об'єднання і навіть злиття кількох споріднених за культурою і мовою етнічних одиниць у нову спільність. Компонентами такого єднання можуть бути: етнографічні та етнічні групи, котрі через півлеревання дialektiv чи культурно- побутових особливостей зближаються з основною частиною етносу». Справді, в гуцулів, бойків, лемків (узагалі в усіх українців Галичини) панували державотворчі ідеї через усвідомлення етнічної єдності українських земель. Адже в національно свідомих умах не поставала ідея створення Бойківської чи Лемківської держави. Хоча антиукраїнські кола намагалися використати українські етноси для нівелювання національної ідеї, підкреслюючи особливу окремішність однієї з етногруп. Так, протягом 1911—1913 років виходила газета «Лемко» як додаток

терені України. Аналогічними є розповіді про ріки України.

Уже на першому етапі свого становлення публікації з етнографічно-народознавчої тематики в галицькій періодиці пропагували ідею утвердження в свідомості єдності українського народу на всій території його історичного розселення.

У подачі таких публікацій автори дотримувалися позицій наукової об'єктивності, почуття патріотичного обов'язку, друкованим словом прагнули захистити народ від наступу ідеології чужинців. Показовим прикладом єднання митців Галичини і Великої України став «Перший вінок», альманах, який вийшов за редакцією Н. Кобринської у 1887 р. «Їх було сімнадцять, — писала газета «Мета» (Львів, 1937. — Ч. 8—9. — 1 травня) у статті, присвяченій 50-річчю виходу альманаху, — шість з

ГАЛИЦЬКА ПЕРІОДИКА ДРУГОЇ ПОЛОВИНИ XIX — ПЕРШОЇ ТРЕТИНИ XX СТОЛІТЬ

умовах було небезпечно. Тому здебільшого це робилося завуальовано. Часто в таких публікаціях простежується прагнення утримувати етнокультурну самобутність свого народу шляхом його освіти і пробудження до активного політичного життя.

Ідея єдності українських земель домінує в публікаціях: «Короткий обзор історії Руського народу від найдавніших часів аж до Богдана Хмельницького» — передрук праці М. Костомарова (Правда, письмо літературне і наукове. — Львів, 1867. — Ч. 2, 3, 4, 5, 6); В. Н-лький. «Руська Родина (географічний обзор земель, заселених русинами)» (Правда. — Львів, 1867. — Ч. 23. — С. 180—182; Ч. 24. — С. 188—191; Ч. 25. — С. 196—198; Ч. 26. — С. 204—206; Ч. 27. — С. 211—213); статті «Слов'яни» (Руська Рада. — Коломия, 1871. — Ч. 4); Григорій Коваленко. «Руський край Буковина» (Руська Рада. — Коломия, 1871. — Ч. 18, 19, 20). Спробу політичного аналізу зроблено в публікації «Руський князь св. Володимир Великий» (Руська Рада. — Коломия, 1871. — Ч. 14). У ній розповідається, що Володимир заклав фундамент об'єднання земель Київської Русі, прийнявши християнство. (Власне, ідея єдності й будеться на християнстві як спільній релігії.) Але водночас дав поштовх до розбрата, поділивши землі між синами. Це привело до міжусобиць.

Про те, що українці повинні бути єдині, писала й дитяча преса Галичини. В етнографічно-народознавчих та історично-краєзнавчих матеріалах пionera dityachoi perioediki na Galitschin — gazeti «Lastovka» (1869—1881), попри інколи віронпідданську провастрійську тенденцію, нехай інколи опосередковано, завуальовано, але все ж порушується проблема етнічної єдності українських земель. Наприклад, таким є матеріал «Русь і Русини» (Lastovka. — Львів, 1880. — Ч. 2. — С. 7). А ось в історико-краєзнавчій зарисовці «Новгород» (Lastovka. — Львів, 1870. — Ч. 1. — С. 11—12) наскрізно є теза про те, що Новгород — це руське (киеворуське) місто, а не московське.

Для утвердження ідеї національної єдності використовувалася й наукова полеміка. Відвідавши Закарпаття під час своєї першої мандрівки, В. Гнатюк категорично заперечив твердження В. Охримовича, що Закарпаття — це етнічно й історично інша земля. У статті «Дещо про Русь Угорську» він пише: «...щоби Угорська Русь мала бути іншим краєм від нашої Галицької Карпатської Русі, щоби тамошні люди інші від наших були, того я ніяк не міг доглянути» (Радикал. — Львів, 1895. — Ч. 2. — С. 15). Свої спостереження В. Гнатюк використовує як незаперечні аргументи.

Аналогічно вченій зреагував на працю В. Ястrebовича «Матеріали по етнографії Новоросійського краю» (1894). Рецензуючи її у «Записках НТШ» (Львів, 1895. — Т. 6. — С. 48—60), він спростовував твердження Ястrebовича, що на Херсонщині живуть не українці, а особливий тип росіян — «новоросійський». Як бачимо, у питаннях етнографічної єдності українських земель галицька періодика порушувала не тільки місцеві проблеми, а й інших регіонів України, обстоювала етнічні інтереси українців Великої України.

до «Прикарпатської Русі». «Лемко» значилася як «газета для народу, іздававшася на языке приближенному к лемківському говору». Видання було відверто провільської орієнтації. У багатьох номерах друкувалося чимало польських текстів. «Лемко» надрукував низку творів фольклору — співанок, а також записи обрядів Свят-Вечора (1913. Ч. 4. — 31 січня) тощо. Газета видавалася на кошти поляків і її метою було наблизити лемків до поляків, показавши їх абсолютно етнічну несхожість з українцями. Але вже в наших творах фольклору, надрукованих на сторінках «Лемка», обрядах та звичаях, описаных у виданні, — мета «Лемка» розійшлась з реальністю справ. Тут, навпаки (очевидно, несвідомо), видавцями було показано етнічну єдність лемків не з поляками, а з українцями. На сторінках «Лемка» друкувалося багато політичних матеріалів, карикатур антиукраїнської спрямованості. На противагу «Лемку» видавалася газета «Наш Лемко», яка мала на меті абсолютно протилежні завдання.

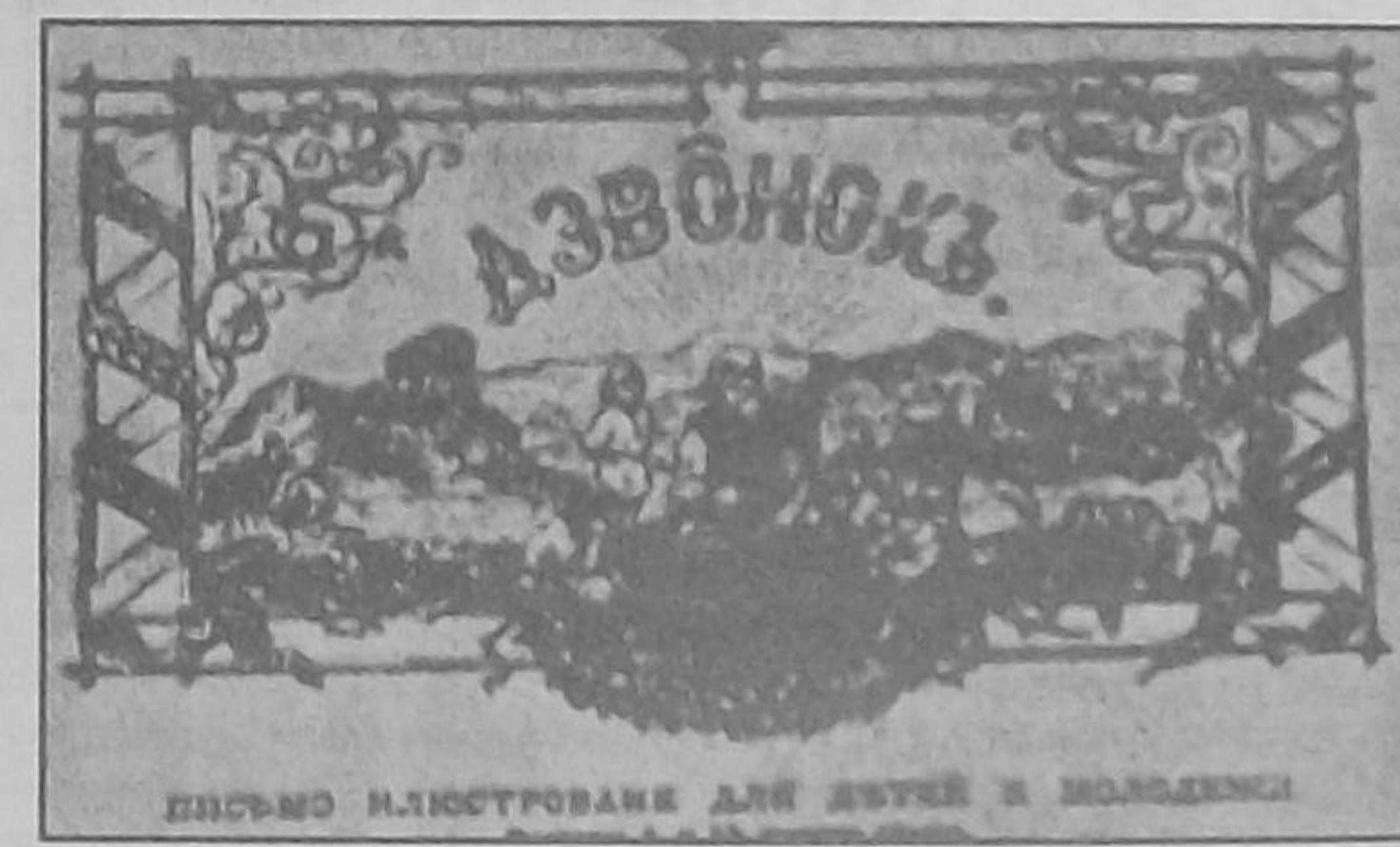
Ідею єдності українських земель вбачаємо у публікації газети-тижневика Українського Католицького Союзу «Мета» (Львів, 1931—1939) «Великден на Поділлі (спогад з дитинства)» (Мета. — Львів, 1931. — 12 квітня). Я. Війтоський — автор спогадів — розповідає про зазбручанські великопідні обряди, які мають аналогію з галицькими. Друкуючи їх, газета підкреслює єдність українського народу через вияв звичаїв, традицій, обрядів, духовної культури. «Публікація мала й екumenічне значення (і це вже на той час!). Спогади православного християнина були надруковані в часописі Українського Католицького Союзу» (Лехман Т. Великден. — НОсвіта України, 1998. — 15 квітня).

Дописувач говорить, що це не тільки церковне, а й національне (читай — всеукраїнське) свято. «Мета» завжди мала яскраво виражений політичний характер. І вбачався він не лише в публікаціях на політичні теми, але і в етнографічно-народознавчих та культурологічних матеріалах.

Безперечно, далеко не всі матеріали з народознавства галицької періодики відстовували ідеї національної та етнічної єдності українських земель. Частково ця позиція компенсувалася способом подачі матеріалів: структурою конкретного номера чи структурою видання в цілому, коли друкувалися матеріали з різних етнорегіонів України. Таким чином, перед читачем поставала цілісна етнографічна характеристика, елементи якої передусім акцентували на подібностях обрядів, звичаїв, традицій, мови тощо. А відмінності — не тільки як багатство особливостей одного цілого, продуктоване конкретними географічними, суспільно-історичними умовами. Прислідом такої подачі матеріалів може стати цикл публікацій у газеті «Lastovka». Не могли не викликати в юного читача зацікавлення етногеографічні (ще раз наголошуємо, власне, не етнографічні, а етногеографічні) зарисовки: «Буковина» (Lastovka. — Львів, 1870. — Ч. 20. — С. 157—158), «Пороги Дніпрові» (Lastovka. — Львів, 1870. — Ч. 10. — С. 75), «Закарпатська Русь» (Lastovka. — Львів, 1870. — Ч. 25. — С. 196—197) та ін. Саме цими зарисовками газета прагнула охопити всі

Великої України, одинадцять з Галичини». У «Першому вінку» було вміщено й народознавчі матеріали.

Друкування творів авторів з Наддніпрянської України — також важливий чинник утвердження ідеї єдності українських земель, а тим паче — друкування фольклорних джерел, сюжети яких були поширені й у Галичині. Львівський дитячий журнал «Дзвінок» ак-

тивно друкував фольклорні та етнографічно-народознавчі матеріали з Великої України. Так, у числі 15—16 (1892. — С. 119) надруковано байку «Сокіл та орел», яку записав із народних уст П. Чубинський. На сторінках журналу друкувалися казки з різних регіонів України: Прикарпаття, Волині, Слобожанщини. Їх записували для журналу Б. Заклинський, О. Пчілка та інші автори.

У своїй науковій публіцистиці та наукових і науково-популярних статтях газета «Діло» регулярно зверталася до етнографії та фольклору різних регіонів України. Так, у газеті «Діло» (Львів, 1889. — Ч. 278, 13(25) грудня; ч. 279, 14(26) грудня; ч. 281, 16(28) грудня; ч. 284, 20 грудня (1 січня); ч. 286—287, 23 грудня (4 січня) 1890 р. І. Франко друкує статтю «Наши колядки», яка згодом вийшла окремою книжкою. До речі, газета «Діло» часто зверталася до теми Різдвяних свят не лише в публікаціях наукового характеру, але і в репортажах, хроніках тощо. У даному випадку зосереджено увагу тільки на одній проблематиці — досліджені українських колядок. У цій статті І. Франко дає визначення і характеристику колядок. Наявність мотивів одної і іншої колядки (як приклад І. Франко використав колядку «Нова радість стала») в різних регіонах України — на Волині, Ківщині, Гуцульщині — свідчить про етнічну єдність українського народу. А це вже — не тільки наукова, але й політична аргументація! Значення колядок в етнографічній та фольклорній спадщині українського народу, за словами І. Франка, важко переоцінити. Без них не обходиться Різдвяні свята. А «Різдвяні свята — се, без сумніву, найпоетичніше свято у слов'ян, ба й у всіх народів християнських» (Діло. — Львів, 1889. — Ч. 279).

Франко також порівняв українські колядки з польськими та німецькими аналогами, часто цитує ці твори. (Щитати використовує як наукову доказовість.)

Листопадовий зрив 1918 року й утворення ЗУНР

Продовження. Початок у ч. 7—10

Існує старий звичай називати Кримський півострів «східним куточком» України та й усієї Європи в цілому. І справді, найпівденніший з регіонів нашої держави, мешканцями якого протягом століть були й татари, й греки, й вірмени, й болгари, й караїми, попри всі найтрагічніші повороти долі, що часто закінчувалися винищеннем, вигнанням, поневоленням цих гордих, багатих на самобутню культуру народів, зберіг свою національну неповторність. І якщо «східним куточком» України є Крим, то одним зі «східних куточків» самого Криму можна сміливо назвати Карасубазар — сучасне місто Білогірськ над річкою Біюк-Карасу, над яким велично височіють прадавні гори, а в околицях рано навесні зацвітають рожеві цикламени...

В історичних джерелах Карасубазар — у перекладі з татарської мови «торг над чорною водою» — згадується у XIII ст. Ще молода тоді держава кримських татар зі столицею в Солхаті — майбутньому Старому Криму — почала міцно освоюватися в Причорномор'ї. На широкому купецькому шляху, що з'єднував чи не найбільші тоді приморські міста Криму — Гезлев та Кафу (сучасні Євпаторію і Феодосію) з переправою на Кавказ, над невеликою річкою Віюк-Карасу, швидко постало жваве торгове місто. Купці з Вірменії, грузинських царств, Туреччини й інших країн Сходу були частими гостями в цьому місті. Пригадаймо славетну драму Івана Кочерги «Свічине весілля» та соподкаві співці її персонажі-купців:

Нечуване нещасти! Два вози!
Великі два вози! З верхом обидва!
Камха золототка! Алтабас!
Мосульський шовк! Алмаз!

Перли! Ва!

Зламалися на цих горах жахливих...

Але не лише дорогі тканини, килими й коштовні каміння потрапляли на вози до східних купців. Ось купець зі «Свічиного весілля» розгортає перед воєводою інший свій крам:

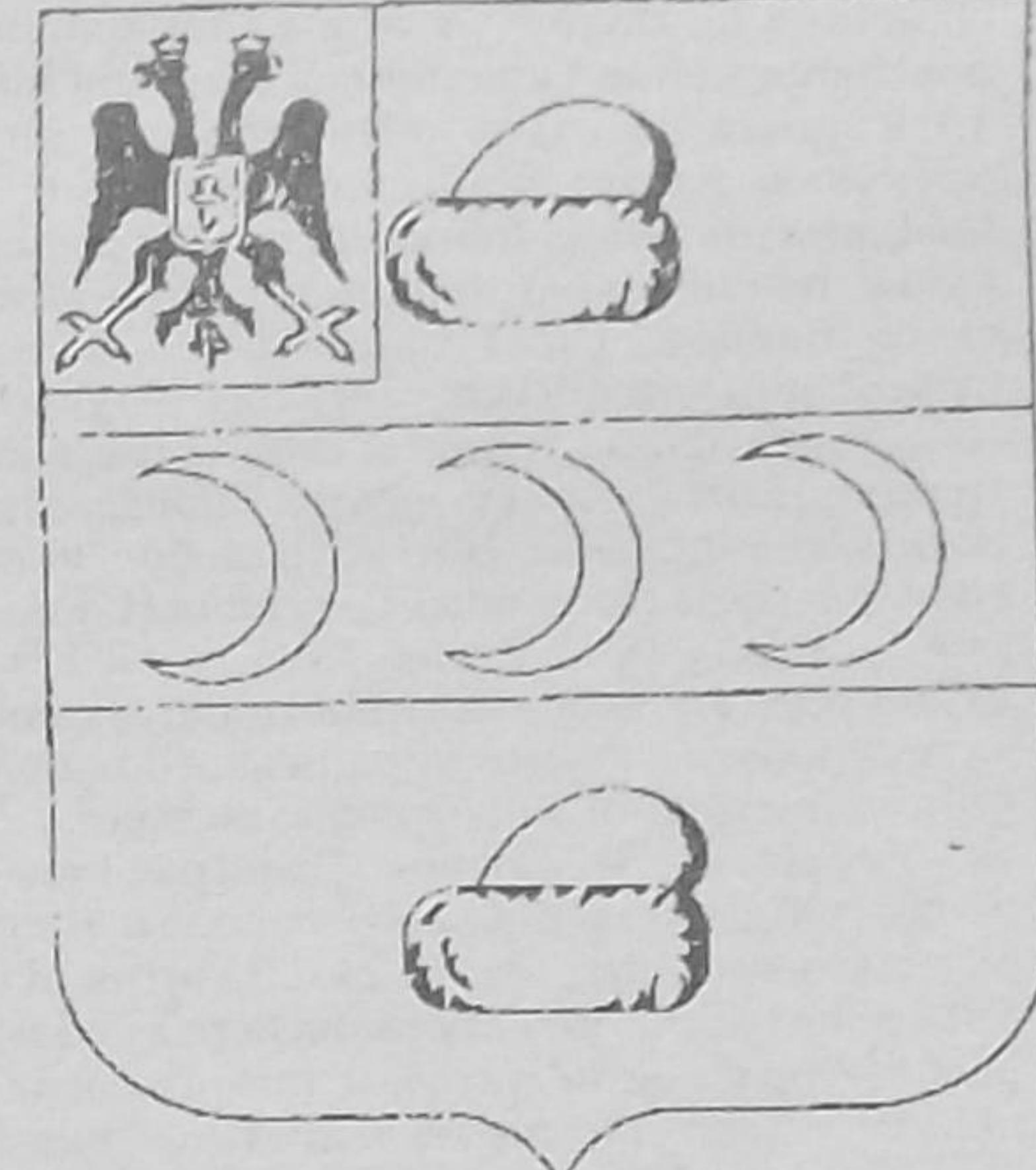
Де килими? Красуні, що таких
Немає і в сultані. Абанас!
Жасмин! Троянда! Першого гатунку!
Три дівчини невинні, як алмаз!...

І справді, не менш від Кафи чи Гезлева бачив Карасубазар і іншого, ганебнішого базарювання — торгівлі невільниками, захопленими татарськими нападниками в українських степах та селах... Широку місто виравало від наїздів мандрівних купців, що зупинялися у карасубазарських караван-сарайах, де можна було знайти пристановище й для себе, і для возів із крамом. Найбільшим із міських караван-сарайів був уславлений Таш-Хан — Кам'янний палац. Існують легенди, що в давнину цей похмурий кам'янний замок був бойовою фортецею: досі в його стінах збереглися бійниці для зброї.

Але 1630 р. Карасубазар побачив на своїх майданах інших, незвичних гостей.

приєднано до Російської імперії. Карасубазар, де тоді налічувалося 10317 мешканців, став адміністративним центром новоутвореної Таврійської області, але вже наступного року обласні установи було перенесено до Сімферополя — колишньої Акмакеті. Однак місто й тоді не втратило своєї давньої торгової слави: кілька разів на рік у ньому відбувалися великі торги садовиною, вином, різноманітним крамом, зокрема сап'яновими виробами. Діяльність кустарні підприємств та майстерні: чинбарні, винарні, тютюнові фабрики, цегельні. 1826 р. в Карасубазарі відкрилася парафіяльна школа, а за даними 1845 р. у місті налічувалося 974 крамниці, 50 винарні та 54 заїзди, гостями яких, які скопись, найчастіше бували купці та крамарі.

Протягом XIX ст. Карасубазар, як значали сучасники, чи не найбільш з усіх міст Криму відзначався стародавнім

КАРАСУБАЗАР

Не на мирних возах із крамом прибули вони — на швидких, мов птахи, човнах-чайках, і не баготи, щоби поганяти коней чи верблудів, а гострі дзвінкі шаблі стискували вони в руках... Так, це був один із походів запорозького козацтва на Крим — славні лицарі прибули до міста, чудернацьку татарську назуву якого вони переробили на Карасів або Карабів, рятувати поневолених братів і сестер... Відбувалися такі походи запорожців і пізніше: так, уже 1675 р. легендарний кошовий Іван Сірко, зібравши козацтво, вирушив походом на Крим, помчаючись за неодноразові татарські набіги на Січ, і ось запорожці, за словами історика Дмитра Яворницького, «заповнили собою весь півострів, піддаючи вогню і мечу як сам Крим, так і його міста Козлів, Карасів і навіть ханську столицю Бахчисарай». Похід закінчився близькую перемогою козаків: чотири тисячі невільників тоді повернулися в Україну.

1783 року, після російсько-турецької війни, де відзначилися, як відомо, і українські козаки, Крим було остаточно

східним копоритом. «Глухі вулиці та провулки з маленькими хвіртками, де ховаються житла; широкий, темний торговий двір; багато мечетей з мінаретами, багато «ханів», тобто заїздів із кав'ярнями» — так побачив місто близько ста років тому місцевий краєзнавець. Надзвичайно строкатим був тоді Карасубазар за націо-нальним складом: у 1880-х рр. серед 14 812 його мешканців були татари, вірмени, караїми, греки, українці й близько двох тисяч кримчаків. Невеликий кримчацький народ явив собою, за спостереженнями того ж краєзнавця, нащадків «тих самих євреїв-рабиністів, які, проте, засвоїли татарський побут і вбрали й розмовляють лише по-татарському». Чи не найхарактернішим промислом кримчаків тоді було поширення хутряних шапок, якими Карасубазар славився на всю Таврійську губернію. Недарма ухвалений 21 серпня 1871 р. герб міста мав таку оригінальну символіку: «На золотому тлі покладено зелений пояс, обтягений трьома срібними півмісяцями й супроводжуваний угорі та внизу двома чорними кримчацькими шап-

ками. У вільному куті щита герб Таврійської губернії.

На початку ХХ ст. в позаштатному місті Сімферопольського повіту Карасубазарі діяло вже 4 цегельні, 4 тютюнові фабрики, 3 чинбарні, 2 сап'янові та 4 свічкові заводи. Близько 1914 р. відкрилася прогімназія. З колишнього «східного куточка» місто почало перетворюватися на помітний промисловий осередок... Але по-старому виравали міські базари, де купці жваво торгували шапками й чобітами, де вигравала на сонці чудова садовина. І сьогодні білогірські яблука славляться на цілій Крим... Але мовчазні стіни Таш-Хану зберегли й інші спогади — про ті часи, коли лунав над містом клич запорожців, коли вдячний народ увінчував їхні подвиги в піснях та думах:

Слава не вмре, не поляже!
Буде слава славна
Поміж козаками,
Поміж друзями,
Поміж лицарями,
Поміж добрими молодцями!

Стародавнє волинське містечко Клевань над річкою Стублою, як і багато інших осель краю, сягає своїм історичним корінням ще доби княжої Волині: деякі історики вважають, що «городище Копилюв», згадане в одному з київських літописів під 1113 роком, є саме майбутнім містечком Клеванню на Рівненщині.

Однак більш певні звістки про Клевань ми маємо з 1446 р., з доби Великого князівства Литовського. Цікаво, що відома українська дослідниця Зіновія Франко пов'язувала з цією добою й виникнення назви містечка: «Назву можна вивести з старопольського «клебан», «плебан» (лат. plebanus) — «парафіяльний священик», а значить, і «місце парохії». Версія Зіновії Франко є цілком правдоподібною, якщо врахувати, що з 1385 р. (укладення

Кревської унії) Литовська держава почала підпадати під сильні польські як політичні, так і культурні вlivи. Аргументом на користь цього твердження є те, що одне з волинських сіл має схожу назву — Клебанівці, яката самовперше згадується в середині XV ст.

Уже тоді, в XV ст., Клеванню володів один із найзаможніших і найвідоміших литовських княжих родів на Волині — рід Чортопільських, предком яких був син великого князя литовського Ольгерда Костянтин. З 1475 р. Чортопільські розпочали в містечку будівництво замку (яке тривало двадцять років). Залишки

перейшов і замок. Цілком зрозуміло, що така католицька експансія в невеликому містечку мала на меті послабити вплив тутешнього православного монастиря, відомого ще з першої половини XVI ст.

1652 року, вже за доби Хмельниччини, клеванські міщани перетерпіли татарський напад. Під час цього нападу майже все містечко було зруйноване: вцілів лише замок. Щоб хоч трохи піднести після цієї катастрофи життя міщан, праця яких була, звичайно ж, головним джерелом прибутку для власників маєтності, Чортопільські 1654 р. звернулися до короля Яна Казимира з проханням надати Клевані магдебурзьке

налічувалося 229 дворів та 790 осіб населення. Проводилися, як і раніше, торги та ярмарки. 1817 року в Клеванському замку почало діяти повітове училище, а 1834 р. — гімназія, яка, проте, проіснувала тільки п'ять років, а після цього була перевезена до повітового міста Рівного.

1860 року Чортопільські продали Клевань казеному відомству. Містечко перетворилося на державну власність. Це дещо пожвавило його розвиток: почали діяти цегельня, гарбарня, тартаки. 1873 року в Клевані відкрилася залізнична станція, а 1877-го сюди було переведено з села Дермані духовне училище. Проте всі ці зрушенння не зробили суттєвого впливу на життя містечка: навіть у період після Першої світової війни, коли Західна Волинь знову опинилася в польських руках, Клевань залишалася незначною оселею, де діяло кілька приватних та кустарних підприємств і майстерень.

Сучасна Клевань не забула свого минулого: її досі над Стублою височить споруди старовинного замку Чортопільського, яким уже понад п'ятсот років. Хочін відзначилося містечко за давніх часів бойовими подвигами чи іншими славними подвигами, але і його півтисячолітнє життя, праця його майстрів — ткачів, кужірів, пекарів, — веселі й гамірні ярмарки й торги — все це теж творило історію нашої країни, з якої, звичайно ж, не можна й не слід викидати жодної сторінки, навіть найспікнішої та найбуденішої... І, може, найкращою пам'яткою історії містечка стало те, що один з трьох великих шляхів, які здавна вели гостей до міста Рівного, дістав ще в XV—XVI ст. назву Клеванського.

КЛЕВАНЬ

циого замку збереглися й донині. Протягом XV—XVI ст. у Клевані розвивалися й ремесла: так, за описом 1577 р., тут працювало б різників, 7 пекарок, 15 шевців, 5 куширів, 5 ковалів, один лимар, один шаповал та три «скоморохи» (музики). Незважаючи на те, що містечко було досить невеликим і небагатим, між литовськими магнатами не раз виникали суперечки за нього: так, 1556 р. така суперечка спалахнула між Чортопільськими та Радзивіллами.

Як і інших власницьких правобережних містечок, у Клевані князі Чортопільські ревно плекали поширення католицької віри. Так, у 1610—1630 рр. для чернечого ордену єзуїтів тут було побудовано костьол в ім'я Вознесіння й святих Станіслава, Юрія та Анни. До власності єзуїтів тоді ж

право. Король вдовольнив їхнє бажання: за його привілеєм клеванські міщани одержували право мати власні суд та магістрат, заснувати ткацький і пекарський цехи, проводити щорічно два ярмарки (на свята Трьох Царів та Вознесіння), а також тижневі торги по понеділках і п'ятницях. Тоді ж містечко дістало й герб із зображенням Архангела Михаїла з мечем і терезами в руках, який вживався без змін до 1793 р. 1704 року цей привілей було ще раз підтверджено.

Розподіл Речі Посполитої та переход Волині до меж Російської імперії спершу ніяк не позначалися на побуті Клевані: містечком, заражованим до Рівненського повіту Волинського намісництва, а з 1797 р. — Волинської губернії, як і раніше, володіли князі Чортопільські. Так, 1798 р. в Клевані

Історична доля містечка Горошина (сучасного села Горошиного Семенівського району на Полтавщині), як і багатьох інших колишніх сотенних містечок краю — Снітина, Жовнина, Лукім'я, Говти, — ховається своїм корінням у глибині століть. Ще в славетному «Повчанні Володимира Мономаха дітям» цей київський князь, розповідаючи дітям про свої молоді літа, про бойові походи та війни, де йому не раз доводилося витягти з піков мечи проти половецьких зайд, згадував, як 1084 р. «гонили ми вслід за половцями за ріку Хорол, які город Горошин узяли». Очевидно, Горошин, заснований біля місця злиття річок Сули та Бориса, входив тоді до лінії «Посульських городів» — ряду укріплених городищ над річкою Сулою, що являє собою укріплений кордон на межі з половецькими степами. До цього кордону, крім Горошина, входили також Воїн, Желні (сучасний Жовнин), Римів (сучасна Велика Бурімка), Лукомль (сучасне Лукім'я), Лубни, Снятин (сучасний Снітин), Пісочен (сучасні Піски), Яришів (імовірно, сучасне Глинське), Ромин та Попаш (сучасне Засулля на Недригайловщині).

Після переходу Переяславської землі в XIV ст. до володінь Великого князівства Литовського Горошин потрапив до рук приватних власників. Першими серед них були Глинські — нащадки охрещеного татарського князя Лексади. Пізніше, в XVI ст., містечко дісталося Жолкевським (саме через Горошин 1596 р. коронний гетьман Станіслав Жолкевський послав військо для боротьби з повсталими козаками Северина Наливайка), а з 1646 р. ним, як іншими селами й містечками Хорольщини, заволодів усевладний тоді лубенський «державець» — князь Ярема Вишневецький, нащадок одного з перших козацьких гетьманів Дмитра Вишневецького-Байди й водночас — вірний слуга польського короля й католицької віри... Пригадуються рядки Ліни Костенко:

Чи не тому такий Ярема й лютий,
ладен що землю трупами змостила,
що кожна тут осичинка над шляхом
йому про Юду листом шелестить?..

Але вже через два роки «золотий спокій» польських магнатів був порушенний брязком шабель та громом мушкетів і гармат «батька козацького» — гетьмана Богдана Хмельницького. Уже 1649 р. в документах згадується Горошинська козацька сотня на чолі з сотником Матієшем. Ця сотня існувала в складі Лубенського полку аж до 1781 р., тобто до остаточної ліквідації полково-сотенного устрою на Лівобережжі. З місцевих

для організації спільноти з козаками Брюховецького боротьби проти татар: «А осікільки я словесно просів про мої Горошинські млини, то й тепер цим листом пишу, будь ласкавий, коли прийде борошно, відсилай хоча б на Кодак, бо, закінчуєчи своє, ми його потребуємо».

За ревізією 1781 р., здійсненою фактично напередодні скасування полково-сотенної адміністрації в Гетьманщині, в містечку Горошині на той час мешкало 3 шляхтичі, 5 різничинців, 2 священики, 5 дядів, 141 виборний козак, 51 козак-підпомічник та 238 посполитих (селян). Усього містечко тоді налічувало 430 хат.

ГОРОШИН

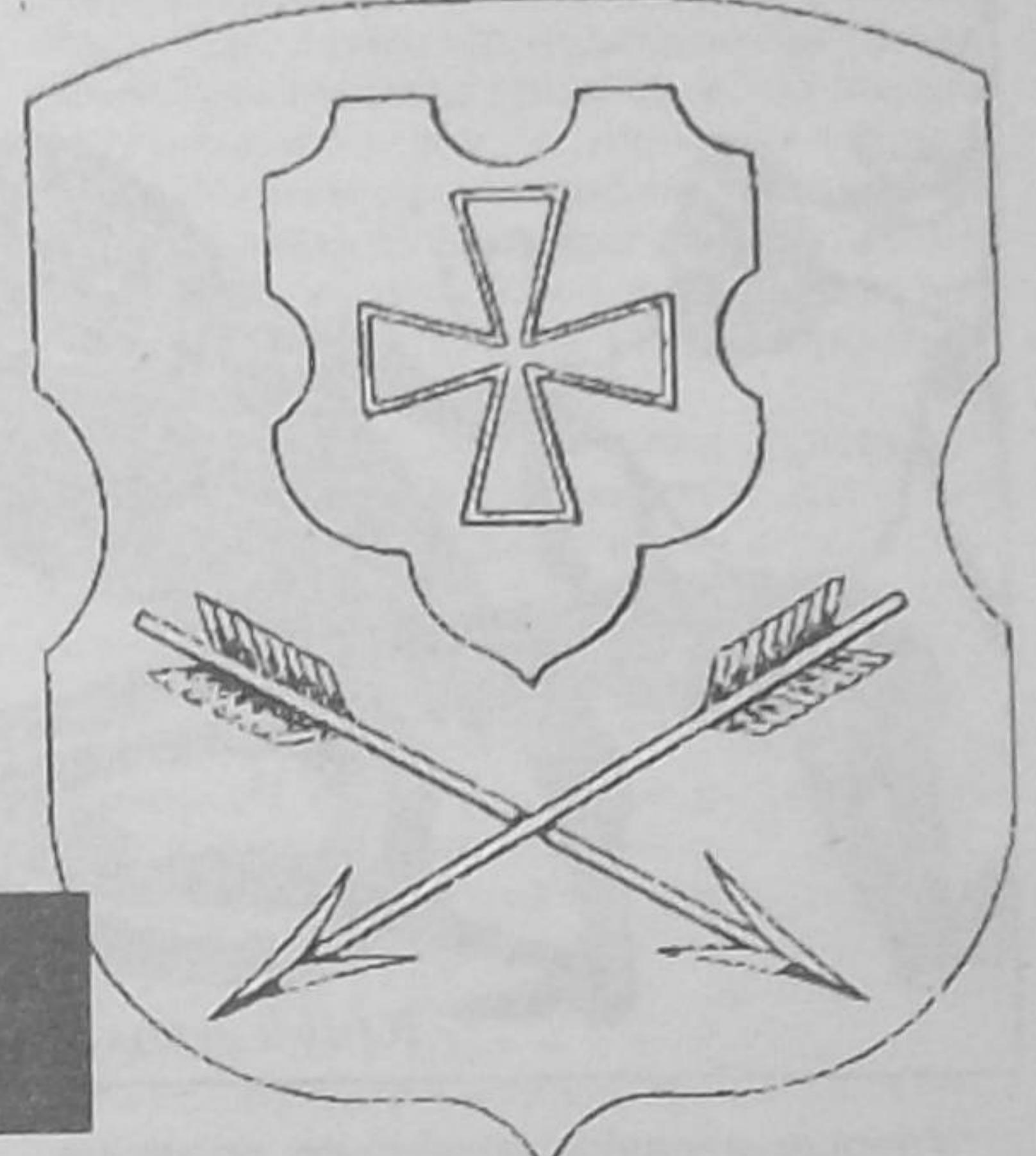
сотників пізнішого часу відомі, зокрема, Григорій Довгий (1739—1740), Петро Сахновський (1756—1768) та його син Яків Сахновський (1771—1781). Подібного роду перехід сотенства від батька до сина був тоді поширеним у Гетьманщині явищем. Мала Горошинська сотня й свою печатку (відомі її зразки 1760—1778 рр.), на якій було викарбувано напис «ПЕЧАТЬ ПОЛКУ ЛУБЕНСКОГО СОТНЬ ГОРОШИНСКОЙ» та тогочасний герб містечка — фігуруний щиток із хрестом, під яким дві навхрест покладені стріли.

Цікавим фактом також є те, що в 1660-х рр. у Горошині існували млини, що належали тогочасному лівобережному гетьманові Іванові Брюховецькому, добі правління якого присвячували свої твори класики української літератури Пантелеїмон Куліш та Данило Мордовець. Ось уривок з листа цього гетьмана, якого Михайло Грушевський слушно назвав «найбільш податливим чоловіком для московських планів», написаного до московського воїнського начальника Григорія Косагова, якого цар вирядив у Запорозьку Січ

інша ревізія, 1787 р., зазначала: «Горошин, містечко: 1312 душ. Різного звання казені люди, козаки та власницькі — надвірного радника Оболенського, бунчукового товариша жінки Ганни Саханської, полкового судді Василя Лукашевича».

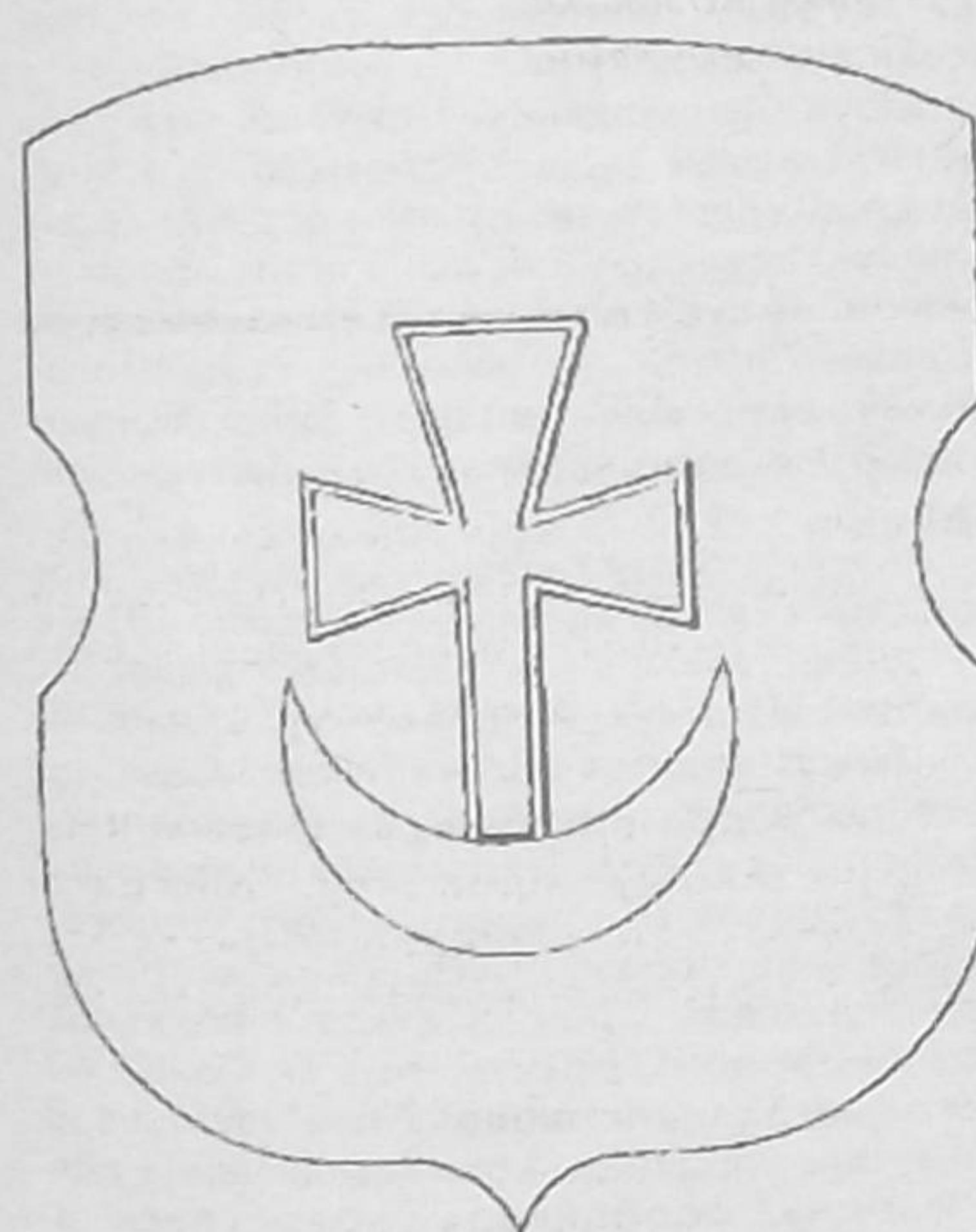
Головним джерелом прибутку для горошинських міщан наприкінці XVIII та протягом XIX ст. були ярмарки. Таких ярмарків у містечку щороку відбувалося три — на Новий рік, на Хомину неділю та на Воздвиження. «На них здебільшого відбувається торг хлібом, худобою та кіньми», — зазначав опис 1787 р., а в пізнішому, 1798 р., описі також підкреслювалося: «Сюди найжджають купці з міста Хорола та з навколоїшніх сіл із дрібним крамом та іншим, для продовольства потрібним». Крім того, в містечку діяли дві церкви, дві парафіяльні школи та вісім крамниць. Головними видами господарства традиційно залишалися млинарство та бджільництво.

Серед усіх інших містечок та сіл Полтавщини село Горошине, це колишнє сотенне містечко Лубенського полку, а

згодом — позаштатне містечко Хорольського повіту Полтавської губернії, «власницьке й козацьке», відрізняється поетичною назвою, яку дали йому місцеві краєзнавці, — «полтавська Венеція». І справді, немовля венеційські канали, перетнули село струмені Сули й Бориса. Що пам'ятають, що згадують вони? — хочеться спитати. Чи добу Івана Брюховецького, цього честолюбного гетьмана-боярина, що заводив тут свої млини? Чи ті дні, коли через Горошин польська шляхта гнала вояків до Солониці, на розправу з непокірним Северином Наливайком? Чи, може, ще те літо, коли молодий ще князь Володимир Мономах гартував тут свій лицарський дух у сіні з напасниками-поповцями? І знову згадаємо рядки Ліни Костенко:

*Історії ж-бо пишуть на столі,
ми ж пишем кров'ю на свої землі.
Ми пишем плугом, шаблею, мечем,
піснями та невільницьким плачем.
Могилами у полі без імен,
дорогою до Києва з Лубен...*

згодом сотенне містечко, сучасне місто, районний центр Чернігівщини, над річкою Носівкою.

Пізніші документальні звітки про містечко Носівку датуються вже XV ст. — добою литовського панування. Зокрема, 1471 р., коли Київське князівство було перетворено на воєводство, Носівка стала прикордонним містом на східних межах воєводства, а невдовзі й усього Великого князівства Литовського, — адже з початку XVI ст. більша частина Чернігівської землі перейшла до володінь Московського царства.

1727 та 1735 рр. — Іван Прокопович Шаула, протягом 1735—1764 рр. — Карло Семенович Шаула, 1767 р. — Андрій Якович Шаула, 1771—1782 рр. — Іван Карпович Шаула. До Носівської сотні, крім самого містечка, належало також 79 навколоїшніх сіл.

Гербом Носівської сотні протягом XVIII ст. було зображення хреста, поставленого на перекинутому півмісяці, — яскравий символ перемоги козацтва над турецькими нападниками. Датовано 1769 р. печата з таким гербом, увінчаним короною й супроводжуваним написом: «П. П. К. С. Н.»

НОСІВКА

Ще раз перегорнемо сторінки старовинного Іпатського літопису. Ось перед нами події 1147 р. — доба несінчених княжих усобиць і воєн за престол, коли князі закликали з собою в спілку то половців, то «чорних клобуків» — торків, то інші сусідні з Київською державою племена. Саме тоді тривала віна між київським князем Ізяславом Мстиславовичем (у боях, зокрема, брав участь його син Мстислав) та остєрським князем Глібом Юрійовичем. «І коли розсвітав день, — говорить літопис, а Мстислав Ізяславич і дружина його ще спали, сторожі, примчавши, сказали йому: «Не спи, княже! Гліб он прийшов на тебе!». І він, уставши спішно і зібравши дружину, виступив проти нього з города. А Гліб, постоявши до ранку, вернувся назад. Мстислав же, зібравши із дружиною і з переяславцями, гнав усід за ним і догнав коло города Носова на річці Руді, і захопили вони трохи дружини його. А сам він пішов у Городець, а Мстислав пішов до Переяслава».

Ця літописна звітка є першою згадкою про Носівку — колишнє старостинське, а

(печатка полку Київського, сотні Носівської) збереглася донині в Ніжинській філії Чернігівського обласного архіву. І справді, носівцям не раз доводилося піднімати свої списи й шаблі проти татар: адже ще 1679 р. містечко зазнало жорстокого нападу білгородської орди...

Промовистий опис містечка Носівки доби Гетьманщини залишив нам український історик і краєзнавець кінця XVIII ст. Опанас Шафонський. За його даними, містечко тоді мало 5 церквей, 1100 будинків, 13 крамниць, 15 шинків, 8 заїздів та 2 млини. Склад населення Носівки тоді становив 60 дворян, різничинців та духовних осіб, 3750 козаків (з них виборні володили 144 дворами, підпомічники — 567), 1914 селян та 180 ремісників, серед яких було 50 кравців та кузніків, 20 шевців, 100 ткачів та 10 м'ясників, — уже цей перелік дає зрозуміти, які ремесла традиційно були в Носівці найрозвиненішими. В містечку щороку влаштовувалося три ярмарки: на свята Петра й Павла, Другої Пречистої та в п'ятницю на Сиропустному тижні. Особливий попит на цих ярмарках мала носівська садовина, передусім яблука.

Після ліквідації козацького полкового устрою, на початку XIX ст., Носівку було приписано до Ніжинського повіту Чернігівської губернії, куди також належали містечка Верківка, Лосинівка, Монастирище та Мрин. Поступово розвивалася в ньому місцева промисловість: так, 1847 р. в Носівці було відкрито цукровий завод, а 1867 р. через містечко пройшла залізниця. Нарешті, 1911 р., коли в містечку діяло вже дев'ять шкіл, а населення Носівки становило вже 10 638 осіб (протягом століття кількість мешканців зросла майже вдвічі!), відкрилася також сільсько-гospодарська дослідна станція, що існує й досі. Існує донині й цукровий комбінат — наступник старого, заснованого півтора століття тому заводу.

I, нарешті, ще один характерний промисел завжди був притаманним носівцям — мисливство. I нехай їхні працюри княжко доби таким чином добували собі харчування, їхні предки козацьких часів тішилися веселим полюванням на дзвіллі, а самі вони, наші сучасники, шукають у мисливстві передусім спортивного азарту й інтересу, радості спілкування з природою, — традиція залишається традицією. Пригадайте невимірущі «Мисливські усмішки» Остапа Вишні:

«Чули про Носівку? Та там з усього Лівобережжя качки ще навесні позбиралася. Стихійне нещастя: соняшники всі потолочили. А на луках через гнізда трава не виросла: гніздо на гнізді, траві нема де рости, — не знають колгоспники, чим годувати. Ні, коли вже їхати, то тільки в Носівку!»

На цій веселій «вишнівській» ноті й хочеться закінчити коротку розповідь про Носівку — невелике, але з надзвичайно давнім, більш ніж вісімсотлітнім історичним минулум містечко на Чернігівщині.

Володимир ПАНЧЕНКО,
асpirант кафедри архівознавства
Київського національного
університету ім. Т. Шевченка

Юний Аполлон стріляє у змія

Уперше я почув українське прізвище Панікар років за п'ять-сім тому за цілком буденних обставин, коли обідньою пори на кухні увімкнув радіо, а одна слухачка саме просила виконати пісню на її замовлення. Ні назви пісні, ні імені радіослухачки я не запам'ятав, запам'ятав тільки, що вона з Хоролу і що прізвище — Панікар. Воно вразило мене своїм індійським звучанням і відразу нагадало студентські роки у Ташкентському університеті, де я, студент індійського відділення, серед інших предметів вивчав історію Індії, а одним із навчальних посібників були «Нариси з історії Індії», видані 1961 року російською мовою. Автором «Нарисів» був індійський історик К. М. Панікар, який у своєму доробку мав і інші книжки, зокрема, «Географічний фактор історії Індії» (1959) та «Історія Керали» (1960). Знав я ще одного історика з таким прізвищем — Г. Т. К. Панікара, що написав працю «Малабар та його народ» (1961). Таке ж прізвище мав відомий в Індії поет XV ст. Рама Панікар, котрий писав мовою малаялам, державною в нинішньому штаті Керала. Є ще сучасний індійський художник — К. С. Панікар.

Слід зазначити, що мається всі носії прізвища Панікар — вихідці з Південної Індії, де поширені не індоєвропейські, а дравідійські мови, які складають осібну мовну сім'ю. А якщо точніше — з найпівденнішого індійського штату Керала, того самого, де міститься і найпівденніша точка Індії — мис Каньякумарі (Коморин), а на ньому — славнозвісне святилище Деві, дружини бога Шіви. І сьогодні Деві шанується в Індії як циолтива, непорочна дівчина — канья, що й відбилося у назві Каньякумарі.

Неймовірно, але цей факт має українську паралель. Найпівденнішою точкою України можна вважати теперішній Севастополь, колись Херсонес Таврійський, Корсунь літописних джерел, покровителькою і захисницею якої була Діва, функціонально й походженням імені теж жінка індійській Деві; її ім'я означає «Богиня» й споріднене з українськими дівами, дічинами, дівками тощо. Про Діву пише ще Геродот (V ст. до н. е.), а поклоніння їй ясно відбилося в гідронімі і топонімі України, як назви річок Дівка, Дівичя, Дівуха, Дівичка, Дівоча, Дівочинта інших, а також як назви пагорбів та узви, де зводилися її святилища, — Дівоча гора в Трипіллі Сахнівці, Дівич-чора в Каневі тощо. Особливо багато «дівін» назив у Криму: Парфеніт, Парфеній, Німфей, Діа, Киз-Аул, Киз-Куле, Киз-Таш, Киз-Кермен. Саме в Крим, колишню Таврію, як мовить грецький міф, перенесла Артеміда юну Іфігенію, доньку мікенського царя Агамемнона, де та стала жрицею у таврійському храмі Діви-Артеміди. А за сто стадій від Херсонеса (блізько 18 км) і теж на місці, що звався Парфенон, містилося святилище Діви; назва Парфенон означає Дівина, від грецького парфенонос/партенос — «діва», «дівчина», її семантично тодіжна індійській назві Каньякумарі. Хоча Парфенон — лише грецька передача, точніше, грецький переклад первісної назви, яка мовою корінного населення — таврів — звучала вочевидь по-іншому.

Ще раніше мені доводилося чувати прізвище Панікар ський, досить відоме в Києві 70-х років, та моеї уваги тоді воно особливо не привернуло. І тільки після почутого по радіо прізвища Панікар я згадав його й почав шукати й призбирувати інші факти, пов'язані з ним. Тут на мене чекало кілька приємних несподіванок. З'ясувалося, що прізвище Панікар побутує не лише в Хоролі, а й у Сумах, де живе й працює український

кше — цивілізацією долини Інду. В усякому разі, коли в квітні минулого року співробітники Археологічної служби Індії, тієї самої, першим директором якої був Джон Маршалл — відкривач Індської цивілізації, переглянули деякі опубліковані в періодиці матеріали з трипільської культури, то відразу й без будь-яких коментарів з українського боку заявили, що це пам'ятки харапського типу. Що й собі якоюсь мірою підтверджує необхідність заполучення індійського матеріалу для з'ясування походження і значення прізвища Панікар, причому матеріалу найдавнішого, ще часів «Рігведи».

Що ж може означати прізвище Панікар в індійців? У них це комбіноване прізвище, складається з панікар, де-кар суфікс діяча, семантично тодіжний українським суфіксам -ї, -а/-яч, -тель, -ро тощо. Утворений цей санскритський суфікс від дієслівної основи ка-р//ка-р «робити», «чинити», «творити» [СРС, 150].

Більшав в усі боки на довжину польоту стріли й невдовзі загрожував погинути у весь світ із богами, людьми й житвами істотами.

Боги мусили звернутися за допомогою до Індра. Та вирішальної миті, коли Врітра люто засичав і дихнув спопеляючим полум'ям із моторошною пащю, військо Індра кинулося вrozіті, лише хоробрі Марути (у «Велесовій книзі» — марици), сини Рудри, зосталися приньому, та ще відданій Вішну. Індра завдав Врітре смертельного удара ваджрою. Води, заполнені в череві змія, нестримно ринули до моря, все довкола забуяло. З черепа Врітре Індра зманістрував собі чашу, а тіло його розітнувало: одна частина його, створена з соми, піднеслася на небеса й стала Місяцем, через що Місяц має і другу назву — Сома. А друга, демонська, нечиста, стала невід'ємною частиною всіх живих істот — їхнім животом, шлунком. Тому й кажуть відтоді про кожного, хто

Степан Наливайко

Панікар і Панікарга: відчуття рігведійського міфу

Прізвища з цим суфіксом неабияк поширені в індійців. Скажімо, прізвище Дінкар дослівно означає «Робитель дня», «Днєтворець», а переносно — Сонце. Так само прізвище Нішака р дослівно означає «Робитель ночі», «Ночетворець», а переносно — Місяць.

Прізвища з цим суфіксом поширені в усій Індії, та особливо — в північно-західному її регіоні: Амбедкар, Вареркар, Дандрекар, Прабгакар, Тендулькар тощо. А Північно-Західна Індія виявляє давні топонімі й гідронімі паралелі з Північним Причорномор'ям, отже, і з Україною. Та й топонімія, і гідронімія довкола Панікарчі має часто-густо виразне індіарське забарвлення: Шандра — річка й село в Миронівському районі Київської області (інд. Чандра — «Місяць»), Тара ща (інд. Тара, Тарака — «Зірка»), Родені (інд. Рудрапур — «Місто Рудри», а ведійський Рудра тотожний слов'янському Родові), Вишгород (інд. Вішапур — «Місто роду/племені», «Родове/Племінне місто»), Вішнопіль (інд. Вішнупур — «Місто Вішну»), Тріпілля (інд. Тріпур — «Тримісто», міфічне місто асуру в «Рігведі» й штат у сучасній Індії), Халеп'я (інд. Хараппа, Халеп'я — село, що, як і Тріпілля, мало свою назву не менш знаменитій, аніж трипільська, харапська культури) тощо. В усіх цих назвах — відчуття їх ведійських часів. Тож цілком природно буде відатися саме до «Рігведи»: чи немає у ній якихось реалій або фактів, які б могли пропити світло на компонент пані в індійському та українському прізвищі Панікар.

У цій пам'ятці привертає увагу міф, пов'язаний із Індрою. Одним із великих подвигів Індра було повернення божествених корів, що їх викralо в богів демонічне плем'я пані, інакше — пані. Індра послав на пошуки їх пса Сараму, котрий виявив корів у далеких краях за річкою Раса, на берегах якої жили пані. Коли ті відмовилися добром повернути Індрин скарб, сам Індра на колісниці, запряжених гніздими кіньми, вирушив у похід зі своїм військом. Громовою стрілою ваджрою він розколав скелю і визволив корів із полону. Відразу розвіялася недобра пітма, бо знову на небі зійшла Ушас — Враніцька зоря і сонце знову явилось людям. Пригнічений демон Вала, що охороняв корів, здійняв у гірських надрах страхітливу ревисько, але був насмерть уражений доблесним Індрою, котрий, захопивши незлічені скарби панів, з перемогою і славою повернувся до своєї небесної обителі.

Цей міф — не що інше, як дублювання іншого міфу, про здолання Індрою злого демона Врітри. Таштар (згадується у «Велесовій книзі»), творець усіх істот і форм, створює з вогни і божественного напою соми страхітливе чудовинство — велетенського змія Вріту. Безногий і безрукий, він розлігся на горах, згорнувшись у 99 кілць, перегородив течії сімох потоків і поглинув іхні води. Що не день він

полюбляє добряче попоїти, що він підносить пожертву Врітре, своєму шлункові. А з крові демона народилися півні, через що донині не споживає північного м'яса брахмані й святы відлюдники. Міф цей має виразне космогонічне, світовторче значення. Індра долає Врітре й цим розділяє доти єдиний світ на дві сфери — небо/землю, богів та асуру, наймогутнішими представниками яких є Індра та Врітра. Саме на їхньому двобої базуються ритуали, пов'язані з Новим роком, бо перемога Індири означає і перемогу світла над темрявою, добра над злом. Битва між богами-девами та їхніми старшими братами-асурами відновлюється на початку кожного Нового року. Ця битва вважається запорукою суспільної і світової гармонії. Деви й асури — дві половинки всесвіту, своєрідна єдність протилежностей. Усесвіт повний, довершений, коли ці дві половинки вкупі. Асури пов'язуються з первісними водами і хаосом, з яких через космогонічний акт, яким є подолання Врітри, твориться впорядкований, налагоджений світ.

Асури протиставляються девам, молодшим богам, як темне — світлу, ніч — дні, Місяць — Сонце, жінка — чоловікові, ліве — правому, криве — прямому, вода — вогнєві тощо. Саме ця ідея закладена у нашому синьо-жовтому прапорі. Асури розміщуються по ліву руку від Праджапаті — творця всього сущого, а деви — по праву. Місяц має асуруську принадлежність і пов'язується з поняттям «лівий», водою, росою, тоді як Сонце — девівське, божественне і пов'язується з поняттям «правий». Ця така звичайна для «Рігведи» особливість збереглася в українському фольклорі, зокрема, в колядках: «То праве личко — світле сонечко, а ліве личко — ясний місяць». Як зберігся в українському фольклорі й сам основний міф «Рігведи» — битва Індири з Врітрою у веснянках і колядках та в деяких народних танцях весняного циклу. Де Індра виступає як Громовик-войн, Громовик-пастух чи Громовик-хлібороб, що вирушає визволити з половину красну дівчину (Сонце, Весну), а Врітра, який тримає в половині, — як злій цар Ворот або Воротар. Про це переконливо писав Іван Нечуй-Левицький ще в минулому столітті в праці «Світогляд українського народу» (1876). Характерно, що матір'ю Врітре є асурука Дану, тогоджна нашій фольклорні Дані; обидві ці богині пов'язані з водою стихією, а їхні імена і досі зберігаються річками Північного Причорномор'я — Дон, Донець, Дунай, Дністер і Дніпро. У «Рігведі», зазначає індолог Наталя Гусєва, слово дану у позначає ріку взагалі, проте в пізніших санскритських джерелах, які розвинулися вже на території Індії, воно в такому значенні більше не зустрічається. З чого дослідниця робить цілком слушний висновок, що вже у ведійських племен це слово мало релігійний характер. А з цього і логічний висновок: слово дану у найбільшій поширенням мало праобразів індуїстичні Індоарії.

того і на території України. Що красномовно засвідчують річкові назви Північного Причорномор'я, які зберегли в собі слово д а н у — «ріка», «потік».

Основний міф «Рігведі» безліч разів і в різних варіаціях повторюється і в самій «Рігведі», і в пізніших пам'ятках, насамперед епічних поемах «Махабараті» й «Рамаяні». Так що існувала певна «прамодель»: бог розбиває чи долає перепону, яка заважає нормальному функціонуванню елементів усесвіту, й здобуває необхідні блага. Ця прамодель реалізувалася чи то через битву Інди з Врітрою, чи то Рами з Раваном («Рамаяна»), чи то пандавів з кауравами («Махабараті»), чи того ж таки Інди з демонічним племенем панів, де Врітра замінює демон Вала, котрий у скелі або печері тримає викрадених божествених корів — уособлення багатства й достатку. Імена В а л а т а В р і т р а, як вважають дослідники, утворені від однієї дієслівної основи - в а р / в р і - «перего-роджувати», «закривати». Ця ідея збереглася в українському слові в о р о т а, і недарма, очевидно, український фольклор називає Врітру В о р о т а б о В о р о т а, досл. Перегороджуваць, Загороджуваць.

Пані у «Рігведі» згадуються за два десятки разів і зображаються як дуже багаті, але вкрай скрупні на пожертву богам і брахманам істоти. Слід сказати, що подібна характеристика порівняно донедавна відносилася до ще одного етнічного масиву — так званіх болоховців. На стикові історичних Галицької, Волинської та Київської земель колись існувало Болоховське князівство, до якого входила й Дулібська земля. Болоховська земля містить чимало «індійських» паралелей — особливо це стосується болоховських міст, що мають своїх дівінів у Індії. Тож про болоховців подійкували, нібито вони вкрай скрупні, хоч і дуже багаті, і ця іхня риса означалася словом дуліб. Так що маємо, по суті, однакові характеристики рігведійських панів та літописних дулібів-болоховців, хоча хронологічно обидва етнічні відділі є принаймні дватасячоліття.

Якщо вірти описам, то пані позбавлені віри й культу, тому ворожі аріям і їх не особливо шанувати творці ведійських гімнів. Можливе пояснення тут може бути таке, що пані на якомусь етапі одірвалися від брахманської традиції і продовжували сповідувати первісну, асурську релігію, характерну для матріархату, слід якого ї досі виразні в українських звичаях та обрядах, особливо весільних. Тому для жерців-брахманів, які й творили гімни «Рігведі», вони стали «варварами», до яких брахманська традиція, між іншим, відноситься і греків, і скіфів, і парфян, і навіть сіндів та сувірів, осільки вони, первісно арій-кшатрії, одишли від інших приписів і вірувань. А скіфи, сінди-сувіри незаперечно засвідчені в давні часи на території України.

У зображенії панів міфологічні риси перемішуються з рисами якогось конкретного народу. Н. Гусева вважає, що пані — цілком реальний народ, який із часом був міфологізований. А корови у міфі про панів — уособлення дощових хмар, вони ототожнюються з водами, і хто володіє цими хмарами-коровами-водами, у того багатство й добробут. Вони — найбільший скарб, і недарма задля нього Індра вирушає в далекі краї до річки

Георгій Побідоносець вражає списом змія

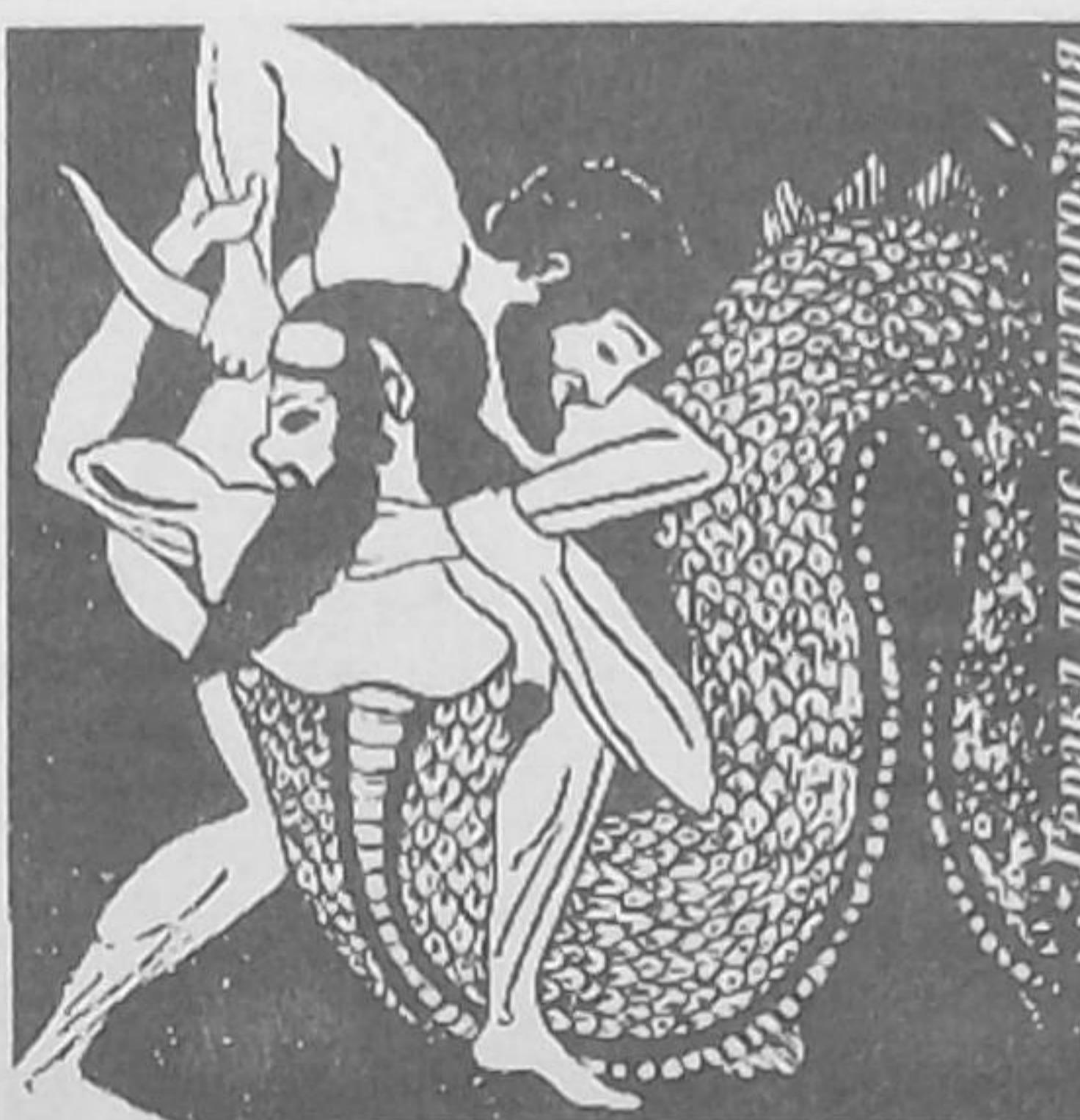
Раса. А в зв'язку з водами слід зазначити, що санскрит знає слово п а н і — «вода», «ріка» [СРС, 389]. Воно, судячи з усього, збереглося в назвах на означення Південного Бугу, а також Кубані, бо обидві ці ріки в давні часи називалися Г і п а н і с. Де Г і-виявляє спорідненість із санскритським г о / г у — «бик», «самець» (пор. ще етруське та албанське к е — «бики»), а п а н и — «вода». Тобто Г і п а н іс означає «бик-вода», «Бик-ріка». Обидва компоненти добре збереглися у назві К у б а н ь.

Що ж до Південного Бугу, то з ним пов'язаний ще один цікавий факт. На річці Синюха, протоці Південного Бугу, стояла загальнософіська свята Екзамелій, яку згадує Геродот. Мовний аналіз дозволив з'ясувати, що ця назва надається витлумаченою з санскриту, і що вона має таке саме значення, як і назва Г і п а н іс, тобто «Бик-вода» (санскр. у к ш а н «бик» + п а й «вода»; пор. санскр. п а н ю — «давач води», п а й о - р а ш — «море» (досл. «вмістилище води»), п а й - в а х — «хмар» (досл. «везучий/несуча воду» тощо).

Але є можливість витлумачити етнічнім пані, виходячи з того, що в «Рігведі» він пов'язується зі скарбами, багатством, а самі пані скрупні на пожертву богам і брахманам. У цьому разі етнічнім може сходити до санскритської дієслівної основи п а н и «обміновати», «продавати», «купувати», «торгувати» [СРС, 363]. Іменник п а н і від цієї основи означає «скнара», «скупил/жертувач», «демон, що приховує багатство». Такі значення, очевидно, якраз і сходять до «Рігведі» та її уявлень про панів і про їхнє суперництво з Індрою. Від основи п а н - утворено термін п а н і т а — «купець», «торговець». Ця суспільнота належала до третього стану давньоіндійського суспільства, так званих в а й - ш ' і в, а до них ще входили землероби й ремісники. Термін в а й ш ' яходить до санскритського в і ш а (хінді — в і ш) — «плем'я», «люді», «всі», яке на слов'янському ґрунті збереглося як весь — «село». У «Рігведі» слово в і ш а зустрічається саме в значенні «народ», «плем'я», «поселення», а утворене від нього в а й ш ' стало в цій пам'ятці, як і усій давній санскритській літературі, назвою третього стану, який у широкому розумінні тлумачиться, як «усі», «народ узагалі», «весь народ», а також «селяни» (пор. чеське в е с н я к — «селянин»); покровителем цього стану вважався якраз Вішну. Цей компонент наявний у назві В и ш г о р о д, яка означає не «Високе/Вишне місто» в географічному плані, а «Родове/Племінне місто», тобто воно «високе» в соціальному плані. Чим підтверджується те, що перші міста (у справжньому розумінні) постали саме з племінних центрів. Вишгород має в Україні свого семантичного дівінка — Роденя біля сучасного Канева, літописне місто в гирлі Річки, назва якої так перегукується із рігведійською Р а с о ю у міфі про панів та Індро. Втім, Р о д е н ь може означати і «Місто Родів», на честь слов'янського божества, тотожного ведійському Рудрі, проте і термін «рід», і назва божества «Род» сходять до одного кореня.

Санскритське в і ш а входить у важливі соціальні терміни, наприклад, в і ш а п а т і (хінді — в і ш п а т і) — «старійшина», «ватажок роду/племені», досл. «захисник/батько всіх», «захисник/батько племені/села», бо - п а т і означає «захисник», «хоронеца». На слов'янському ґрунті санскр. п а т і відповідає рос. б а т я т а укр. б а т ь к о. Термін в і ш а п а т і т і тотожний походженням і значенням літовському в і є с п а т і с — «пан», «хазін». Певно, під іранським впливом на слов'янському ґрунті санскритське в і ш а п а т і дещо видозмінилося через чергування початкових в / г (пор. Віштас — Гуштас, Варас — Гураз, Врікан — Гурган тощо) й прибрало форму г у ш п а т і. А це не що інше, як наше Г о с п о д ь, що дослівно означає Захисник усіх, Батько всіх. Українське г о с п о д и н я (санскр. в і ш а п а т н і), російське г о с п о д и н , г о с п о ж а т а жок належать до цього ряду й споріднені з санскритським в і ш а п а т і т а іранським г у ш п а т і. Втім, чергування в / г властиве й слов'янським мовам, окремо російській і українській: рос. в о р о б е й — укр. г о р о б е ц ь , рос. д і л . в о с т р ы й — укр. г о с т р и й ; юди ж і російське кінцеве -г о , що вимовляється як -в о .

Отже, в такому разі термін панітар виявляється тотожним терміну панікар, осільки перші компоненти в них тотожні етимологічно (мають спільне походження й однакове значення), а другі — тотожні семантично, значенням: і - т а р , і - к а р — суфікси діяча. Панітар і панікар —

Переяславському, Канівському та Київському. Що засвідчує незаперечну принадлежність носіїв таких прізвищ та інших предків до воїнського стану. А українці в усі часи славилися як вправні й доблесні воїни. Про принадлежність до воїнського стану свідчить і козацьке прізвище М а з е п а (див. про цього окрему статтю в «Слові Просвіти» за березень цього року).

Так само в українських прізвищах відбито й четверту верству давньоіндійського суспільства — ш у д р і в . Козак Василь Ш уд р е н к о був у Кальницькому полку (271; сотня Борщагівська), у Кропивнянському — Іван Ш у д р и ч е н к о (368; сотня Журавська), у Полтавському — Дєцько Ш у д р и ч е н к о (427; сотня Веприцька). Отже, існували й прізвища Ш у д р а , Ш у д р и к , від яких ці прізвища утворені. Це підтверджують прізвища Ш у д р а , Ш у д р я , Ш у д р а к , Ш у д р и к , звичайно, Ш у д р е н к о й Ш у д р и ч е н к о, які побутують у сучасних українців.

Близькі до шудрів з соціальним статусом ч а м а р и — «чинбарі», «шкірники», велика етно-кастова спільнота в давній, середньовічній і теперішній Індії. Чамаричинбарі исторично жили по селах, іноді займалися землеробством або працювали на сезонних роботах, шили й лагодили взуття та різні шкіряні вироби. Сьогодні великі групи чамарів живуть також у містах. В індійському місті Бгопал, відомому аварію на хімічному заводі, один із районів, де живуть чамари, має назву Ч а м а р - п у р, тобто «Місто чамарів», «Чамаропіль». У Полтавському полку, де служив козак Дєцько Шудриченко, служив і Дахно Ч а м а р е н к о (407).

Показово, що термін ч а м а р — «чинбар», «шкірник» у мові хінді має різновиди ч а м а р т а ч а н в а р , а т а - к о ж , ч а н б а р . Що напрочуд близьке до українського чинбар — «шкірник», «швець». Більше того, й українська мова знає дві форми цього слова — ч и н б а р т а ч и м б а р , як і два дієслова — ч и н б а р и т и ч и м б а р и т и . Тобто є вагомі підстави вважати, що індійське ч а м а р / ч а н б а р і українське ч и м б а р // ч и н б а р споріднені, сходять до спільного джерела й мають однакове значення. Цікаво, що у водозборі Дніпра засвідчено назву Ч и н б а р к а на означення болота [СГУ, 608].

Хінді ч а м — «шкіра», «шкура» сходить до санскр. ч а р м а , ч а р м а н із тим самим значенням. Що, як гадають, відбилося в назві індійської ріки Ч а р м а н в а т і (сучасний Ч а м б а л) у Північно-Західній Індії. Якщо перекласти цю назву українською, то вона звучатиме як «Шкуровиця». Легенда розповідає: річка отримала таку назву через те, що її води почевоніли від «соку шкіри» (санскр. ч а р м), тобто крові, коли цар Рантідева приносив у пожертву корів. Тому ця ріка постійно асоціюється в індійській літературі з цим царем.

Слід зазначити, що і в Україні є гідроніми топоніми, похідні від шкура. Ш к у р а - т і — притока Десни (м. Мена Чернігівської області), Ш к у р и н е — на лівому березі Дніпра, гідрографічна система в Запорізькій області, а також хутір Ш к у р и н е, могила Ш к у р и н е на неподалік, а ще болото Ш к у р и н е [СГУ, 625]. Сюди ж, певно, відноситься і Ш к о р у ш н и к — потік у районі Чорного Черемошу. Характерно, що тут же фіксуються й потоки Ч е м і р н и й , Ч е м е р у в а т и й , Ч е м е р и с т и й — теж притоки Чорного Черемошу. Що несамохітів навіює думку: а чи немає тут якогось зв'язку з санскритським ч а р м а , ч а р м а н , хінді ч а р м , ч а м а , ч а м — «шкіра», «шкура»?

Таким чином, назва Панікар ч а може тлумачитися як «Село купців/торговців», «Купецьке село» або, якщо трохи абстрагуватися, «Торговиця», «Торжище», «Торжок». Ще одне можливе значення — «Село Панікара», «Панікарове село», «Село Панікарів», назване так за кимось, хто мав ім'я, прізвище чи й прізвисько Панікар. Є підстави вважати, що прізвище Панікар і назва Панікар ч а сходять до надзвичайно давніх, іще рігведійських часів, що вони — сучасні тому трипільському поселенню, залишки якого виявлено біля Панікарчі.

PB3 — Реестр Війська Запорозького 1649 року. — К., 1995.
СГУ — Словник гідронімів України. — К., 1979.
СРС — Санскритсько-руський словник. — М., 1978.

Спочатку поговоримо про хвороби: найстрашнішою з відомих людству є фестивальна лихоманка, вражений нею захворює назавжди. Отож, підхопивши цю заразу минулого року на сонячний Кубі, де проходив XIV Всецвітній фестиваль молоді та студентів, я спокійно жив цілій рік, доки не дізнувався про формування української делегації на Всецвітній молодіжний фестиваль у Португалії. І почався рецикл. Я втратив спокій і сон, не міг дивитися на гарних дівчат (фатальні помилки, бо краче наших дівчат у світі нема, а в Європі красивих жінок давно вже винищили інквізитори), доки не отримав редакційного завдання і в складі спільноти делегації Міністерства у справах сім'ї та молоді і Українського національного комітету молодіжних організацій виїхав у дорогу.

Подорож розпочалася з церемонії проводів. У тісному залі особняка на Десятинній у Києві зібралися 120 представників української молодіжної еліти. Приємно відчуваючи себе притетими до вікопомної події, ми вислухали напутні слова голови президентської адміністрації пана Є. Кушнирова, віце-прем'єра В. Смоля та міністра у справах сім'ї та молоді пані В. Довженко. Нарешті пролунав сигнал «по машинам». За вікнами промайнули рідні каштани, і за КПП з романтичною назвою «Кіїв», після годинного очікування, відбулося урочисте вручення паспортів з барвистими штентенськими візами.

Проминула ніч, і ми, перетнувшись кордоном, опинилися в братній Польщі. Перша зупинка — Краків — стала першим шоком для новачків закордонних подорожей. Краківський замок, незвична для нашого ока готична архітектура вражасе не тільки неофітів, але й досвідчених мандрівників.

Потім було довге очікування на кордоні з Чехією і хвилююча зустріч з чарівною Златою Прагою.

Столиця Чехії вражасе витонченістю архітектурних форм, таким своєрідним закам'янілим органінм хоралом. Гордо здіймається над прудко Влтавою кафедральний собор св. Віта, оточений старовинними мурами Празького кремля. Від зубчастих стін вузькими вуличками збігає до ажурних мостів старий Град. Панорама Праги здається пе фантастичною вночі. Коли так наївничайно гостро пливуть у оксамитовому небі зубчасті вежі Карлового моста, шпилі костелів та шумить, пестячи свої пороги, Влтава.

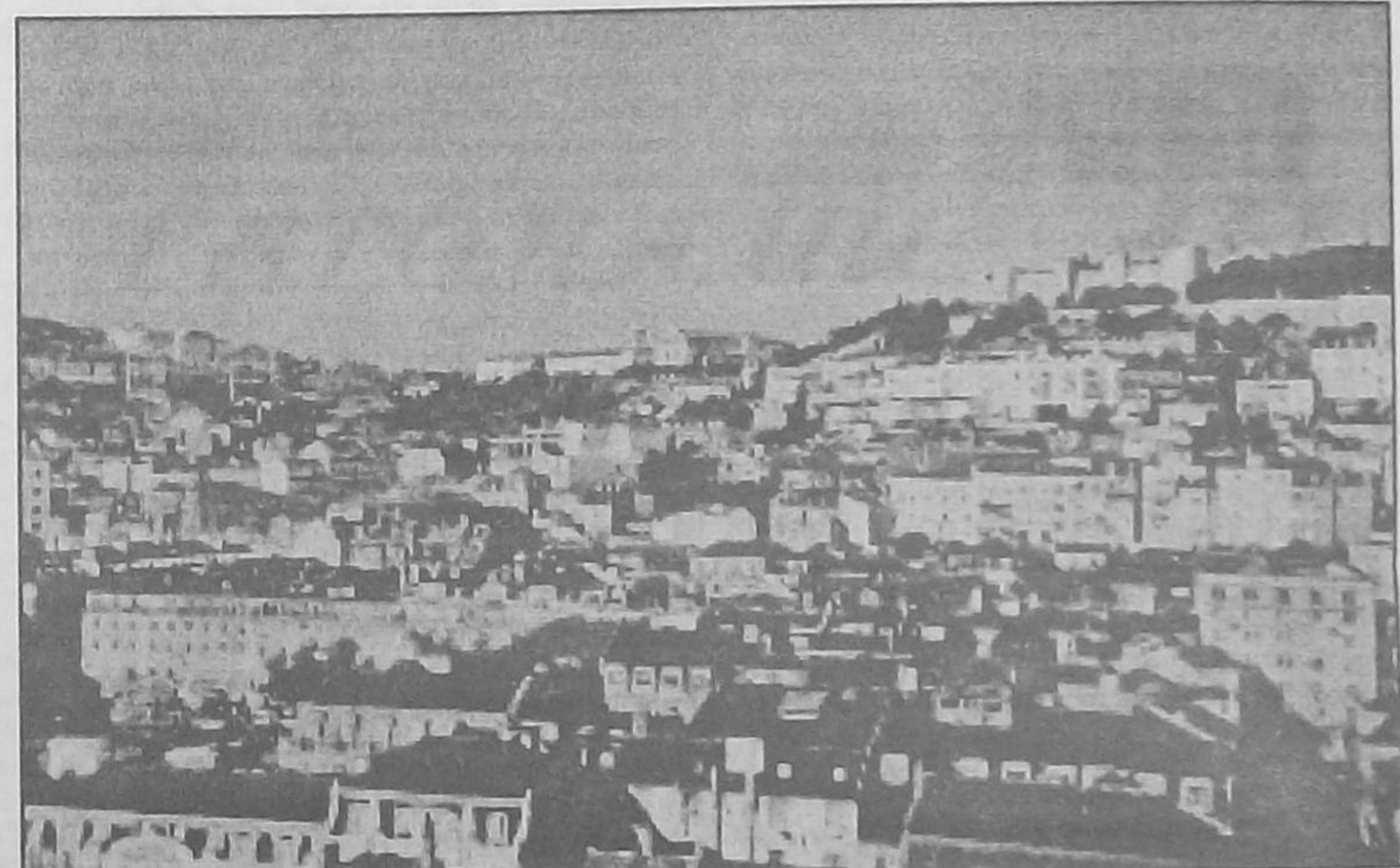
Удень Прага — гомінке метушливе європейське місто. Всю її красу пеют напотки жуточих, клапаючи фотоапаратами туристи (і я попесть, слава Богу, поки обминає нас).

На вулиці звучить до болі знаюмою московською говіркою. Ось студенти якоєві елітної академії приуріді Росії запікавлено слухають старенського екскурсовода про те, що за сімома дверима у спеціальній залі зберігається золота корона чеських королів та інші знаки монаршої влади і що тільки президент Гавел з підставами високими урядовцями, які мають по одному ключу, зібралися до купи, можуть дивитися на цю святиню. А ось новий росіянин у шортах з трьома фотоапаратами та відеокамерою претиться у старовинний костел... І диліється на цю «хамовиту» юрбу, заламуючи руки, католицькі святі, іде доць, а річка несе свої води кудись у невідому дaleчині.

На Старомістському майдані кількість туристів зростає з наближенням кожної нової години. Більше тільки починає відвідувати час годинник на старій ратуші, відчиняються маленькі віконця над циферблатором і в них з'являються фігури 12 апостолів, які по черзі благословляють напотки, а фігура смерті, яка розташована нижче віконець, при цьому гучно трясе бубонцем, нагадуючи грішному людові про своє існування.

Поблукавши звінтистими вуличками старої Праги, ми вирішили попити пива і йдемо не кудись, а до тої кав'ярні, де колись «зазивав» бравий волк Швейк. Але я геть зовсім забув, як називався славетний кабак. Запитуємо

ГАЛОПОМ ЄВРОПАМИ, АБО ФЕСТИВАЛЬНА МИХОЛАНКА

аборигенів і... дістаемо силу-силенну адрес і назив у різних куточках Праги, а двоє чоловіків навіть почали сваритися, доводячи одне одному, що Швейк пив пивце саме в тому замісі, куди побільше зазирнути і сам люб'язний пан. Нарешті з вусом одного порадника чуємо називу «За келихом». Точні, це саме той кабак, про який писав у своєму романі Гашек. Але чи справді тут ловив кайф білогаха Швейк? Про Швейка нагадують тільки розмальовані стіни та великий портрет цісаря, стан якого не відповідає історичній правді, бо він чистий, а не засиджений мухами, як то було в часи Гашека. До речі, усважений чеський письменник писав пригоди бравого вояка у Києві, живучи в будинку по вулиці Володимирській.

Ну і нарепті, розповідаючи про Чехію, потрібно згадати про місцевий громадський транспорт. Він абсолютно такий самий, як і в нас: та ж трамвай та тролейбуси (бо чеські), та ж вагони метро у Празі (бо російські), а от система оплати дуже відрізняється від нашої. Вхід на станції метро вільний, замість традиційних турникетів — електронні компостери. В спеціальному автоматі купуєш талончик на 30, 60 хвилин або на 1 день. Потім вstromляєш його у компостер, який видрукує називу станції та час компостування, і протягом заданого у билеті терміну можеш їздити всіма лініями. Метро абсолютно позбавлене будь-яких прикрас. Згодою ми зрозуміли, що в усій Європі станції метро — звичайні зупинки, а не пам'ятки архітектури.

Ще вісім годин стояння на кордоні з Німеччиною — і ми у омрійній вільний Європі. З в'їздом до штентенської зони змінюються розпорядок нашого дня. Після 16 годин рух обов'язкова 8-годинна зупинка для відпочинку Порушення суворо караються місцевим DAI, яке має можливість перевірити рух автобусів за спеціальними пристроями, своєрідними «чорними ящики», якими обладнані всі сучасні сухопутні засоби перевезення пасажирів. Бідолапіні водії бояться європейських поліців як чорт ладану, та за 10 ліб дороги ми не бачили їх присутності жодного разу.

Уже в Чехії розпочалися нормальні дороги, а в Німеччині вони плавно перейшли у швидкісні автобани. Проезд платний, та за цілком доступну ціну водії, як справжній гоголівські росіяни, можуть насолоджуватися швидкою їздою. Дороги обов'язково відірвані від парканами; якщо ж траса пролягає через населений пункт, їх висота сягає 3—5 метрів, щоби порох та галас не турбували мешканців.

На одиніз із ділянок автобану велися ремонтні роботи, і ми були вимушенні зробити обїзд черезнизу німецьких містечок. Сіл у Європі, в нашому розумінні, нема. Є маленькі містечка і маєтки. І що мене вразило у німецьких садибах, це — фантастична кількість яскравих квітів на клумбах, у горпінках та ящиках до кожного вікна. Вони прямо випирають з вікон, перетворюючи бургерську садибу на великий квітник. Аборигени з цікавістю позирали на наш караван, а молодь навіть махала нам усіді.

Пройшов день, наблизяємося до французького кордону біля Страсбурга. Готуємося до чергового нічного стояння, але з'ясовується, що кордон в увійній Європі нема і тільки два сині дорожні знаки з традиційними європейськими зірочками та написами «Німеччина» і «Франція» дають зрозуміти, що ми вже в іншій країні.

Ось вона Франція — батьківщина моди, парфумів та француженок. Француженки ви-

являються звичайними собі дінчатаами багато нижче середньостатистичного слов'янського рівня, модні речі ми бачили тільки на вітринах, бо був печір; а стосовно парфумів — то іхні запахи можна було почути хіба що від ідеально чистої бруківки на центральній площа, яку, за неперевіреними даними, миоти шампунями.

При в'їзді до міста наші водії заблокували, і караван автобусів захід на якийсь закуток. Раптово з'явився «мерс» з мигалками, запропонував слідувати за ним і, провівши нас до паркану, зник так раптово, як і з'явився.

Страсбург — місто розташування Європарламенту — має дуже цікаву побудову. Тут і малюнкові канали, і вузькі вулички із затишними кав'ярнями, які мають тенденцію зачинятися, як тільки господар почне слов'янську говоріку. Мабуть, вониза Наполеона ображаються, подумали ми і попримуvalи до кафедрального собору, де зібралася, незважаючи на північ, великий народ та туристів. Шо це може означати, ми з'ясували через кілька хвилин, коли собор раптово посинув, бо розпочалася своєрідна містєria світла, яка відбувалася завдяки майстерно замаскованим освітлювальним пристроям.

Собор міняв кольори, як хамелеон, з нічного

Барселону я вирішив гуляти в нашій національній футболці жовто-блакитних тонах з написом «Україна». Мене довго відмовляли, казали, що можуть побити фанати «Барса», та, виявляється, місцеві шанувальники футболу поважають «Динамо» — це чи не єдине, що вони знають про нашу державу. До речі, у Барселоні та Відні продаються російськомовні газети, зокрема «Комсомолка» та «Ізвестія», школа, що нашим газетам поки що нема місця у європейських газетних кіосках.

І нарешті, після п'ятиденної подорожі, ми прибуваємо до Кости да Капаріки — передмістя Лісабона, чи Лісбоа, як його називають португальці. Тут, у величному кампінгу «ІНАТЕЛ», на березі океану розташувалося наметове містечко делегатів фестивалю, девізом якого стало гасло: «Разом до краю світу». Перше, що мене вразило — це море жовто-блакитних наметів, домінуючими кольорами форуму стали кольори українського стягу. Знай напіх.

Делегація УСДМ, яка приїхала на два дні раніше, вже вивісила національні прапори і увіткнула у пішану португальську землю табличку з написом «Україна». Через асфальтовану доріжку, навпроти напіх, сиротливо

стоять намети малочисельної російської делегації (25 чоловік), положути триколори. Геополітика — і в Португалії геополітика.

Пройшовши акредитацію і отримавши бейджі, ми найперше побігли на океан, який виявився таким холодним, що аж судомило ноги. Різниця температур між повітрям і водою становила приблизно 20 градусів. Ні, це не Куба, сказала загартована фестивальнями частина української делегації і попрямувала до ідалін.

Про харчування треба сказати окремо, бо це був сдиний процес, у якому не було проколів. Годували тричі на день. Перед тим, як підійти до кухаря за порцією, кожний делегат показував свою карточку акредитації, яку сканували. Для вегетаріанців було окреме меню. Часто саме під час обіду відбувалися знайомства української делегації з представниками інших країн.

Намети ставили далеко за північ при світлі двох ліхтариків. Потім ішли на дискотеку. Цей культурний захід відбувався щоденно з десятої години вечора до п'ятої ранку у великому шапті. Ритми були виключно латиноамериканські та африканські. Танцівники здіймали таку пильку, немов стадо антилоп у савані. Після п'ятої зву звичайно та веселі негри розпочинали свої маленькі міжсобойчіки, вибиваючи ритм на численних барабанах. Що стосується нашого власного, то він спав мало, але так міцно і стисло (бо у наметі було тісно, як у банці зі шпротами), що ніякі негри з іхніми барабанами його не переймали. За програмою фестивалю щодня повинна була звучати музика певного континенту, але коли черга дійшла до Європи, через три години зіпсувалася апаратура і знову зачепали барабани.

Я, як досвідчений фестивальник, узагалі помітив, що по-справжньому фестивалісти вміють тільки латиноамериканці та африканці. Горда Європа, як і в демографічному аспекті, давно вже пасе задніх у фестивальному руслі. Якщо не навчимося у африканців іхній невимушненості, через певний проміжок часу будемо прокидатись у своїх печерах під звуки тамтамів.

Згадуючи про табірне життя, я не можу не сказати про своє улюблене місце — проспект. Організатори створили представникам

ЗМІ режим повного сприяння. Безплатні телефони, факс та комп'ютери дали можливість регулярно повідомляти своїх читачів про події на фестивалі. А ще пресу позачергово годували. Можливо, не тільки в нас вважається, що голодна преса — небезпека преси.

Протягом восьми фестивальних днів ми мали змогу побувати на екскурсіях у кількох містах Португалії, відвідати всесвітню виставку «Експо 98» і, звичайно, побувати у Лісабоні.

Про «Експо» треба розповісти окремо. Цьогорічна виставка присвячена проблемам Світового океану. Для її проведення побудували спеціальне містечко, яке за своєю архітектурою і технічним оснащенням можна сміливо назвати макетом міст майбутнього.

Щоб підіяти павільйони ста п'ятдесяти країн, потрібно мінімум три дні. Тридцять квитків коштує близько 70 доларів. Квиток для одноденного відвідання — 25 доларів. На виставці, окрім національних експозицій, є кілька тематичних павільйонів. У павільйоні «Океанія» глядачі, відстоюючи дві години в черзі, можуть побачити картину підводного світу в акваріумі заввишки, як 4- поверховий будинок. Тут я уперше побачив рибу-молот, акулу, споєрний квітник актиній. Та дехто з моїх колег був розчарований, мовляв, у Сідней оксанаріум кращий.

У павільйоні «Віртуальна реальність» черга більша. Тут потрібно стояти під пальчиком сонцем 4-5 годин. Це єдиний павільйон, за вход до якого не потрібно заплатити 6 доларів. Щоб у черзі відвідувачам не стало погано, спеціальні працівники періодично оприєкують їх з пульверизаторів.

У павільйоні вам запропонують спуститись у підводному човні на глибоководну науково-дослідну станцію. Екіпаж із трьох чоловік займає місця за пультами керування і починається занурення. На великом оглядовому екрані можна спостерігати за мешканцями підводного світу, на мандрівників чекає зустріч із чудовиськами, від їх підступних атак човен аж здрігается. Успішно прибувши на станцію, вам запропонують знятийся науковими спостереженнями за загадковими глибиною. Далі підйом у глибоководному ліфті. Ліфт звичайно піднімається, а величезні екрани на його стінах роблять ілюзію, що ви у скляній кабіні пронизуєте товщу води.

Павільйони «Утопія» та «Майбутнє» розповідають про мрії людини жити у гармонії з природою, а нові технології зокрема лазерна техніка, дозволяють відвідувачам побачити надзвичайно яскраві та дивовижно реальні на діапазоні картин майбутнього.

А чудернацькі фонтани у вигляді конусів, з яких раз на 1-2 хвилини вилітає стовп води, фонтани-водограй, фонтани-гейзери, музичні фонтани, водяні атракціони — все це викликає шире захоплення.

Спустившися на землю з кабіни канатної дороги, я мрії побіг до павільйону з написом «Україна». Побачене стало для мене шоком. Переступили через поріг, я передусім побачив велику юрту та купу килимів. Виявляється, павільйон міділімо з Казахстаном. А пана експозиції розмістилась у закутку. На стенді представлено кілька великих кольорових фотокарток, 5-6 скляніх вітрин з книгами, три голограми, макет корабля «Академік Вернадський» з червоним прапором і, нарешті, фотографія стіни, на якій під прапорами висить портрет нашого Президента. Жодного комп'ютера, ніяких експкурсійних пристрій і чотири жінки з Міністерства науки, які не можуть пояснити, як сталося, що з травня і понині друга за площею країна Європи представлена у найпрестижнішій світовій виставці на рівні сільського «чорвого куточка».

У павільйоні порожньо, тільки юрби літлахів забігають, щоби поставити печатку до спеціального паспорта відвідувача, який дас паспорт виходити чинній при за певною комбінацією відвіданів експозицій.

Через стіну експозиції «великої морської держави» Білорусь. Маленький павільйончик, і хоча його оформлено ціло по-своєму, та же на рівні ВДНГ. Тут обертається колесо воляного млина, стоять макети машин і... запахи поліського лану. Випеніні хлопчики спілкуються з відвідувачами, число яких чимале. Про павільйон Росії, заставленій комп'ютерами, вже і казати тоді. Якщо експозиція Білорусі зроблена виключно за рахунок держави, то росіяни спиралися на підтримку співспікерів РАО «Газпром» і торговельної марки «Смірнов». Невже в нас не знайшлося більше, які б не спокусилися на таку престижну і широку рекламу.

Залишили ми виставку з почуттям обурення і сорому.

І знову фестиваль. День Європи фактично став днем України. На центральній естраді виступили гурт «Горлиця» з Києва, естрадний дует «Пані Ф» з Білої Церкви, вів концерт актор Львівського драматичного театру Петро Мага, якому навіть англійською мовою вдалося передати глядачам колорит гуцульського гумору.

Якраз під час апогею нашого концерту — запальної польки — фестивальне містечко відвідав президент Португалії Жорж Сампайо. Коли він проходив повз столик, де ми

продажали українські сувеніри, мені вдалося потиснути йому руку і висловити від імені делегації подяку за теплий прийом. Пан президент, у свою чергу, подякував за теплий прийом в Україні, де він недавно перебував з офіційним візитом.

Про продаж сувенірів потрібно розповісти окремо. За два вечора ми змогли вторгувати приблизно 150 баксів, що дalo змогу 16 особам, які надали сувеніри, мати по парі сандвічів на зворотному шляху. Особливо популярністю користувалися значки. Спочатку ми роздавали їх як заохочення, але потім зрозуміли, що представники чорного контингенту, які і в прадавні часи, поблібллюють близькі предмети, і значки почали продаватися. Рекордним за ціною проданим сувеніром стала велика дерев'яна писанка, яку ми продали за 40 баксів. І не, незважаючи на насиченість ринку українськими сувенірами, які є до нашого приїзду почали продавати усесвітні. До речі, дуже добре пішла рідна горілочка з першим по 20 баксів за пляшку. Правда, довго довелося пояснювати лікарські властивості цього виробу та, на зашта, покупцем був інгерійський випускник одного з одеських вузів, який за час свого навчання не пробував тільки цього виду горілки.

День України тривав на футбольному полі, де наша команда з нищівним рахунком 3:1 розгромила абсолютного переможця фестивального чемпіонату — команду Румунії. Та, на жаль, ця перемога була не офіційною, бо наша участя не була заявлена у програмі.

Престіж України зростав у очах, адже коли делегати бачили наші жовто-блакитні футболки, то починалося скандування: «Україна! Україна!».

Організатори фестивалю не забувають про духовний та фізичний розвиток делегації. Для прихильників аеробіки та шейтингу прямо на пляжі дівчі на день відбувалися майстер-класи, а потенційні співаки малі змогу взяти участь у грі «Караоке». Цікава японська гра полягає в тому, що ти замовляєш якусь пісню, брешеш у руки мікрофона і співаеш її, читаючи слова з телевізійного монітору. Я обрав таку собі легенку на перший погляд, пісеньку Кріса де Бурга «Lady in Red». Я

Перша зупинка — столиця Іспанії Мадрид зустрічає нас спекою у 45 градусів. Єдиний пригук від пальчого соня — королівський палац та фонтан біля його стін, у який можна занурити ноги.

У палаці проходола поєднується з розкішним начинням кімнат. Тут і величний тронний зал, і ідельна з накритим на 150 осіб столом, маленькі апартаменти інфант, і анфлала кімнат, виконані у різних колорах та присвячені різним народам. До речі, палац є не тільки музеєм, а й місцем прийомів, які дає Його Величність Король Іспанії. Щасло, що потрапити в королівські палаці Мадрида і Стокгольма мені було набагато легше, ніж побувати в Маріїнському палаці Кієва. Біля входу симпатична іспанка продає сувеніри, серед них репродукція картини Веласкеса «Інфанта Маргарита». «А чи знаєте, де зберігається ця картина?», — запитує я. «Десь у Празі», — звучить відповідь. Я сповнююсь

категори, човни та гондоли. На перехрестях висить дорожні (чи то канальні) знаки: «Від заборонено», «Нема поверту», «Обмеження швидкості» та ще на стінах будинків прибиті дзеркала, щоби володарі плавазобів не наскакували один на одного. Тільки знаків «Пішохідний переплив» я у місті золотого лева не побачив. Для пішоходів побудовано ажурні мости та місточки і вузенькі напівзатоплені мармурові карнизі, які ведуть з малочисельних вулиць до дверей будинків. Біля площі святого Марка — стоянка гондол. Тут і розкішні з оксамитовими кріслами двомісні гондоли, і скромні шестимісні. Усі човни пофарбовані в чорний колір — так вирішила місцева міськрада у 1562 році. Усього за 200 баксів ви можете замовити двомісну гондолу, в якій вам заграє баїніст та застіває місцевий Карузо.

Ми торгувалися довго, нарешті знайшлися добра дупа — гондолер Маріо, який за 15 баксів протягом 45 хвилин катав нас каналами Венеції. Ось це порта, де сіль Казанова, з відомим «мостом зіткнань», тут жив Марко Поло, а в цьому будинку живе і сам Маріо. Після водяної прогулінки не гріх закусити традиційною піцою з келишком марітіні. А далі на пляж! Для цього у Венеції є курортний остров Лідо, де розташовані готелі і є нормальний вуліці. Купаємось у Адріатичному морі. Ось де треба було проводити фестиваль!!! Море тепле, як молоко, та за буйки — ні-ні. Одразу у воду стрибає рятівник, який напо-легливо пропонує повернутися до берега.

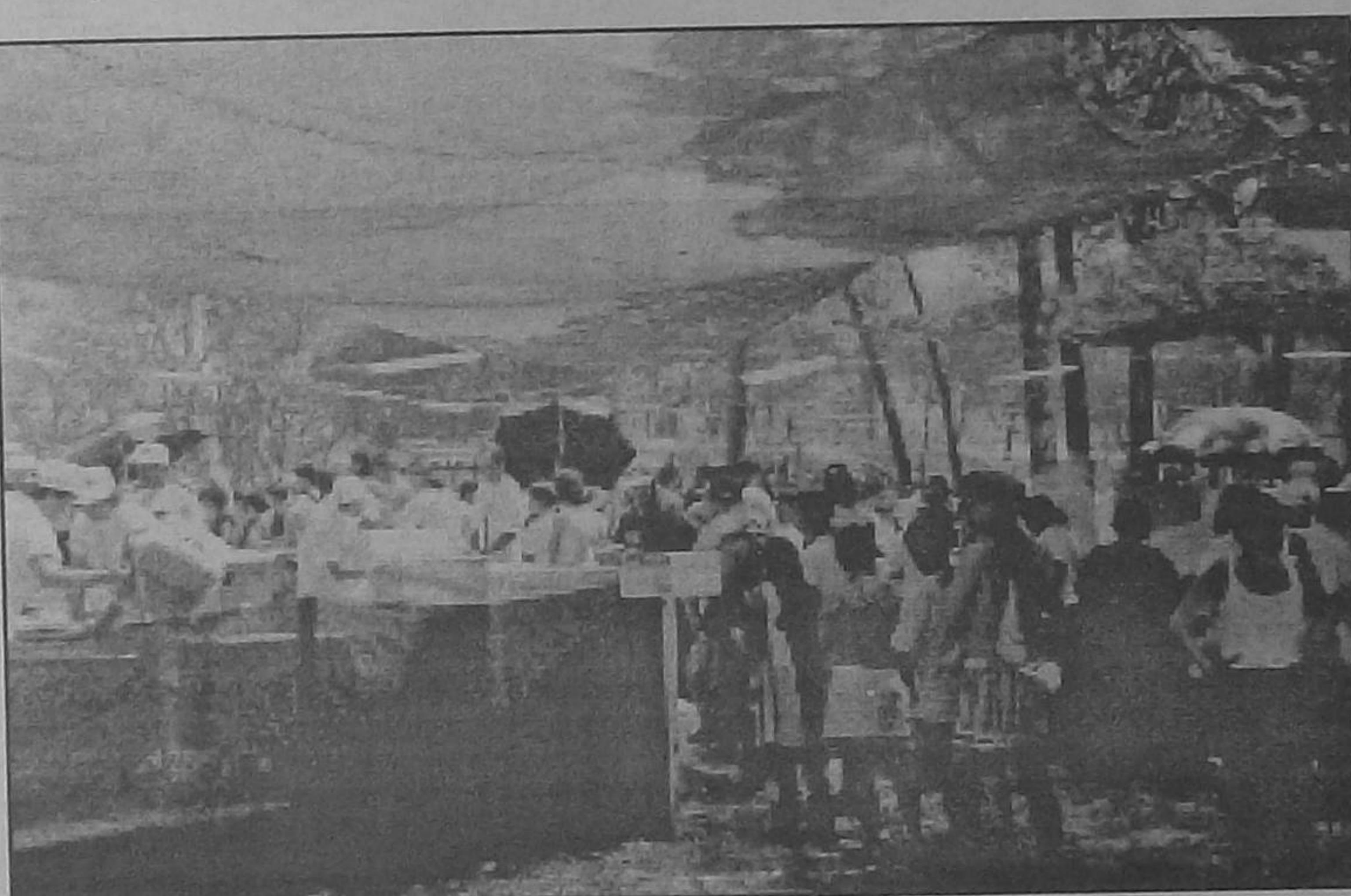
І знову дорога переїзд через Альпи — і ми в Австрії. Всі полегшено вдахують чисте гірське повітря — ми майже влома. Гірські краєвиди нагадують Карпати: ті самі смереки, дерев'яні церкви.

Відень українська делегація сприймає спокійно, без емоцій. Від Європи всі вже втомилися і хочуть додому. Місто мало чим відрізняється від Львова, хіба що розмірами. Знаменита Віденська опера зовні сильно проходить Одесський, хоча, як відомо, що будівля та Львівську оперу будував один архітектор. На дзвіниці Собору св. Стефана піднімається дуже обмежений контингент туристів. Звикли до ліфтів, розжирілі американці перевагу надають ставоринному чортовому колесу в місцевому парку розваг Пратор. Тут ми зустрічамо похиле подорожжя з Росії. Чоловік і жінка здійснюють автотурне Європою. Пані признається, що вона з України і дуже давно не була в родині. Кордони, знаєте, проблеми. Виявляється, приїхати з російського міста Калініграда легче до Відня, аніж до Києва. Що ж знову геополітика диктує свої закони. Попрошавши з колишніми співвітчизниками, підземкою дістаемося заміської резиденції Габсбургів — палацового комплексу Шенборн. За задумами австро-угорських імператорів ця літня резиденція мала була перевершити уславлений Версал. Чи вдалося це здійснити, чи ні, — не знаю, у Версалі не бував, та чудовий парк з фігурно підстриженими деревами, велетенськими клумбами і фонтанами справді спровадив в мене враження, як і віденські ковбаски з місцевим пивом. Недаремно класик сказав про два крила людського щастя — красиве і корисне.

Галоп Європою закінчується, промінувши Львів, ми повертаємося до Києва. Нам здається, що немає нічого кращого у світі, аніж славне місто над Дніпром та затишне ліжко в рідній квартирі. Та ще довго у сні нам вважатимуться рівні дороги Європи, шум двигуна та жорстка спинка крісла під спинкою. Так, фестивальна ліхоманка — хвороба невідлі-кона, тому залишається тільки чекати на черговий напад і готовуватися до нових мандрів і нових пригод.

Данило БЕНАТОВ,
член «Молодої Просвіти»

Світлини автора

гордості і повідомляю, що шедевр іспанського живопису зберігається в музеї Західного та Східного мистецтва у Києві.

І знову Франція, дорога країна, де розкіш і бідність переплетені так міцно, як ніде в Європі. Марсель — славне портове місто, батьківщина графа Монте-Кристо та Марселя. Сідаємо в катер і прямуємо до Шато де Іф — замку, де нещасний в'язень Едмон Дантес завляк абатові Фаріо перетворився на жорстокого месника графа Монте-Кристо. Іф — маленька фортеця на високій скелі — виявляється набагато скромнішою за свій макет у фільмі Одесської кіностудії. Тут відбувались покарання тільки найбізичніші державні злочинці Франції. Їх число не перевищувало 10—20 осіб. Повертаючись до Марселя, ми лізуємо блакитнім Ліонським затокам і спілчуюємося з відомими французькими вузькими віконами своєї камери.

Над Марселеем височить будівля храму Нотр-Дам-де-Лагард з позолоченою статую Богородиці. Вузькими заплутаними вуличками піднімаємося по храму. Сідаємо сонце, сутінки лагідно оповіли місто, із кухонь розносяться звабливі аромати вечірі, у невеличкіх садочках накривають на столи, а на лавках уже готуються до сну представники люмпенізованого пропарку французького населення.

Короткий сон і ранок у Венеції. Вулиця у цьому італійському місті справді дуже мало: самі канали. Місцевий Хрестовій Гранд-канал — зібрав на своїх берегах усі найрозкішніші будівлі: палац дожів, численні храми та будинки заможних громадян Венеціанської Республіки. Канал у час пік схожий на зничайну вулицю, де замість асфальту — вода, а замість авто — численні

Хто любить Україну до глибини своєї кишені

Як уже повідомлялося в пресі й по радіо, наприкінці вересня у Львові було названо імена перших лауреатів премії імені Євгена Чикаленка, заснованої Лігою українських меценатів цього року. Премія імені Євгена Чикаленка присуджується за особливий благодійницький внесок у справу національного відродження.

Сьогоднішня наша розмова з письменником і музикознавцем Михайлопом Головащенком про лауреатів премії імені Євгена Чикаленка Володимира Кашицького і подружжя Іванни та Мар'яна Коців, яких він знає особисто ось уже багато років.

— Михайле Івановичу, як Ви ставитеся до того, що перша премія імені Євгена Чикаленка Ліги українських меценатів присуджена таким особистостям, як Володимир Кашицький із Польщі й подружжя Іванни та Мар'яна Коців із США?

— Я від усього серця радий за них. Сам факт присудження цієї престижної премії людям, які так багато зробили й роблять далі для України, безперечно, заслуговує на всіляке схвалення і підтримку.

А мене це радує особливо, бо Володимира Кашицького й подружжя Коців я добре знаю й шаную.

З Володимиром Кашицьким я знайомий давно, ось уже понад тридцять років, іще з 1966 року, коли вперше відвідав Польщу, і Щецин зокрема. Я збирал там матеріали про Олександра Мишугу. Прожив у Щецині добрих півроку й дуже близько зазнайомився з Володимиром Кашицьким. А людина це справді унікальна — добра, інтелігентна, віддана. Пройшов через пекельні випробування, воював у Польській дівізії на Смоленщині під м. Красне, де, до речі, ми були сусідами по фронтах. Був тяжко поранений. Втратив обидві руки.

І яка ж воля й оптимізм виявилися в цієї

людини, якщо вона не скорилася обставинам, не зламалася, не занепала духом, а знайшла себе в улюбленій справі, в бізнесі. І, що найголовніше, — в добродійництві. А допомагає він, повірте, багатом і багатьом.

— Кому ж конкретно він допомагає?

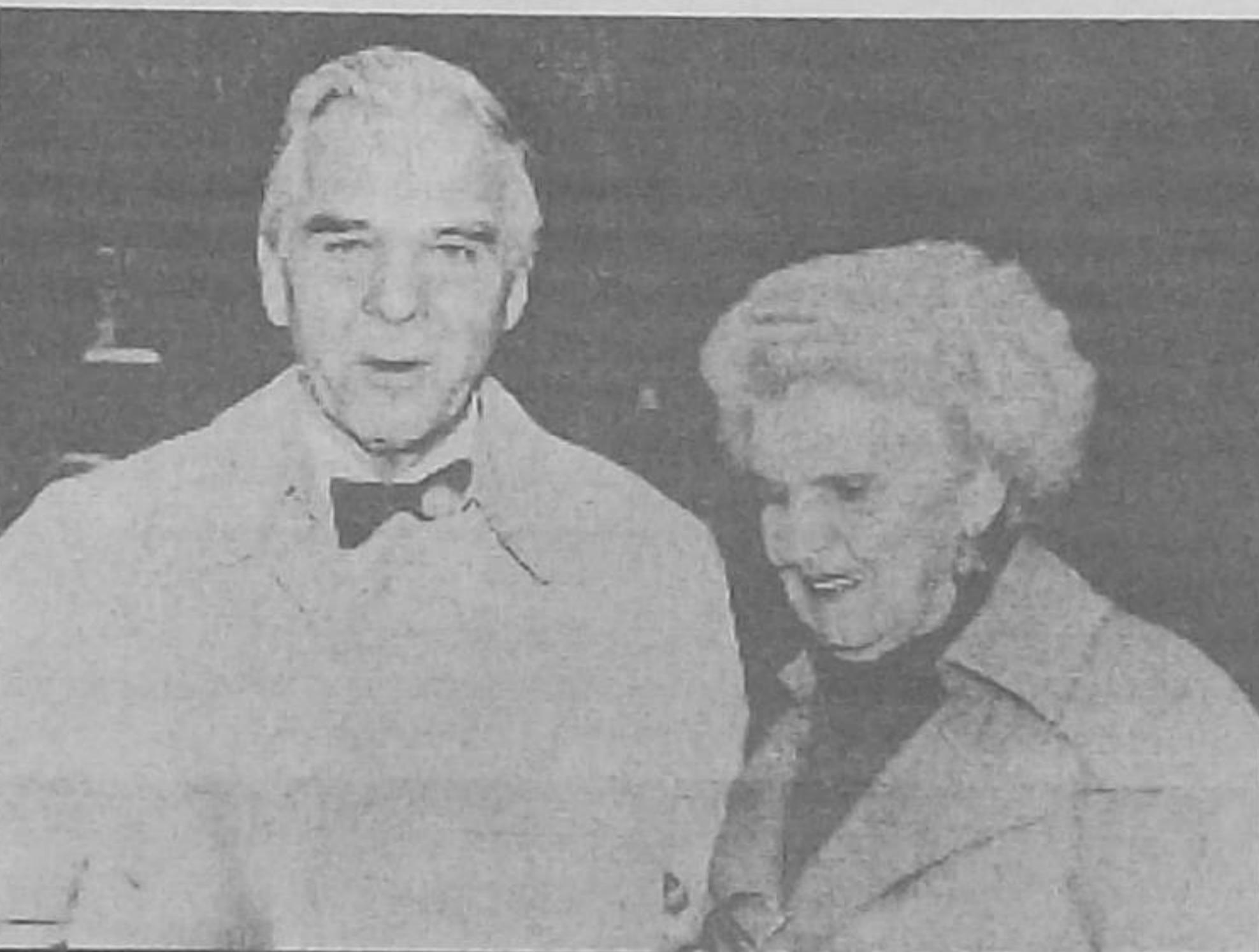
— Українському хору «Журавлі». Кашицький фінансував його тривалий час. А коли керівник цього хору організував інший — «Тисячоліття України-Русі» (не ручуся за точність назви!), то Кашицький запропонував йому дуже цікаву (щоправда, не на користь власній кишені) ідею: вдягнути хористів у костюми, які носили колись у Київській Русі.

Кашицький міг піти тоді шляхом найменшого опору: дав грошей, та й співайте собі на здоров'я! Але він свідомо пішов на додаткові витрати заради користі загальній справі. Я вже не кажу про те, скільки грошей він витратив на гастрольні поїздки колективу, на інші виступи.

А скільки українських книжок побачило світ завдяки Володимиру Кашицькому. Остання з них — «Музична культура Галичини» Мирона Черепанина.

— Ну, а подружжя Іванну та Мар'яна Коців ви давно знаєте?

— Трохи менше, аніж Володимира Кашицького, але достатньо давно. Ми познайомилися з ними, коли в Україні почали проводитися музичні конкурси молодих виконавців — музикфести. Виявилось, що подружжя Коців не лише прово-

дить і фінансиє ці конкурси. Засновані також премії їхнього імені для нагородження переможців. А це, повірте, дуже солідні суми.

У Мар'яна Коця є своє видавництво, в якому на кошти подружжя вийшло багато добріх українських книг.

— До слова, спільно з видавництвом Мар'яна Коця (й частково на його кошти) та видавництвом «Рада» Ліга українських меценатів випустила в світ унікальну енциклопедію «Словник співаків України», до якого увійшло понад 1400 імен українських співаків (від Київської Русі й до сьогодні), котрі працювали в різних культурах. Крім того, насільки мені відомо, п. Коця є нашим представником Комісії по поверненню культурних цінностей в Україну в Сполучених Штатах Америки. А ще цей світлий чоловік викликає чисто людський сантимент своїм внутрішнім аристократизмом, благородством, духовністю.

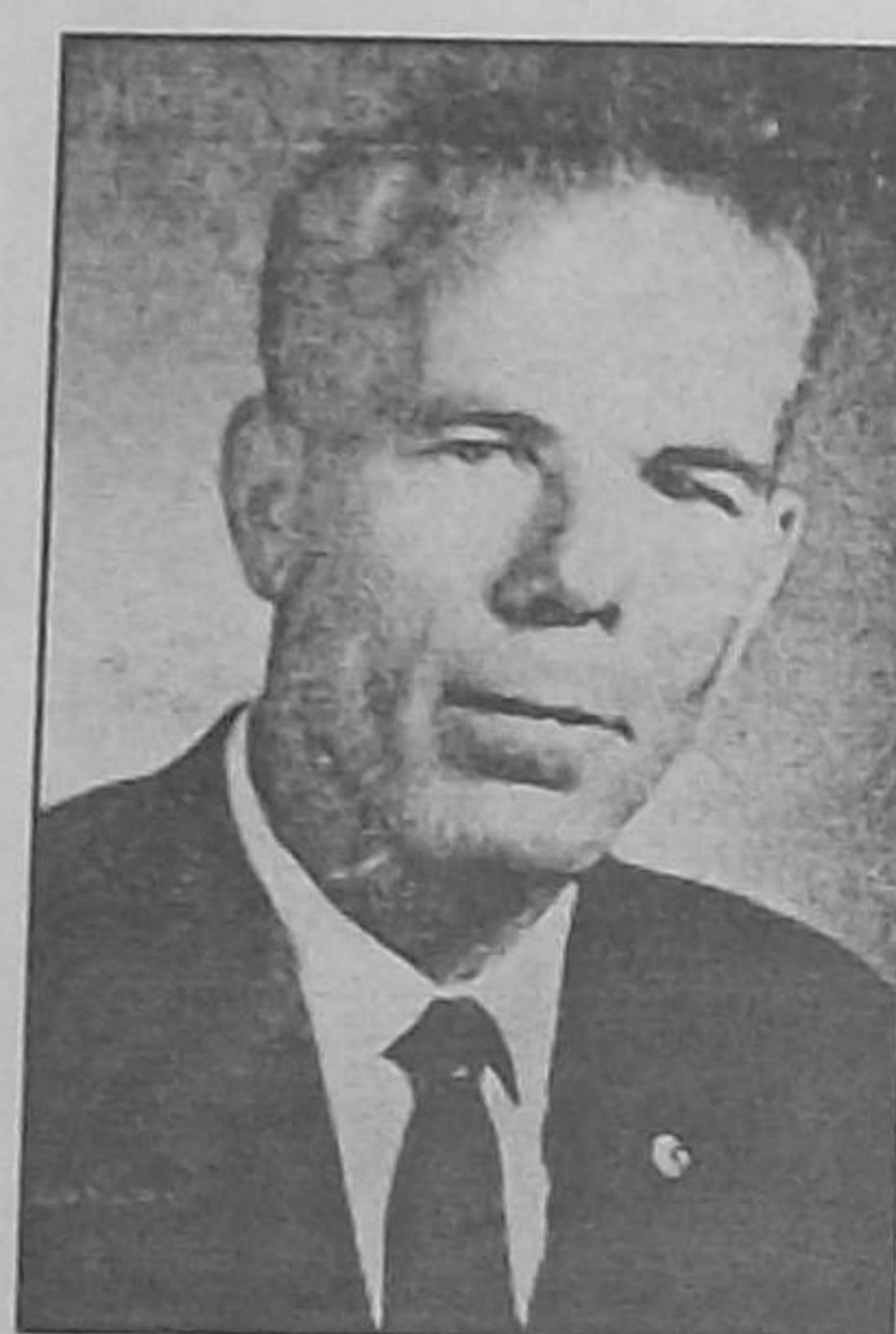
— Так, я цілком з Вами згоден. Я знаю багатьох наших так званих «нових українців», які, щойно розбагатівши й маючи, можливо, значно більші рахунки в банку, аніж подружжя Коців, не поспішають віддати частку на олтар культури, науки чи освіти. І не закинеш їм, на жаль, ні внутрішнього аристократизму, ні духовних рефлексій. Я не хочу казати так про всіх підряд, але значною мірою це так.

І хотілося б, аби люди якомога більше знали про таких добродійників, як сім'я Коців, Володимир Кашицький та інших. Це було б, мені здається, добрим прикладом для наслідування. Можливо, ти, хто сьогодні дбає лише про власну кишеню, не мали позитивних досвідів прикладів перед очима, ніколи не замислювалися над такими питаннями.

Так чи інакше, мені здається глибоко символічним те, що Ліга українських меценатів заснувала нарешті премію, яка належним чином поцінює тих людей, котрі так багато робили й роблять сьогодні для української справи і котрі, зрештою, абсолютно нічого за це не вимагають. Окрім моральної винагороди, хіба що.

А що першими лауреатами премії імені Євгена Чикаленка стали люди справді достойні — це без сумніву. Тут коментарі, як-то кажуть, зайві.

**Розмову вела Тіна КАЧАЛОВА,
прес-секретар Ліги українських меценатів**

— Я від усього серця радий за них. Сам факт присудження цієї престижної премії людям, які так багато зробили й роблять далі для України, безперечно, заслуговує на всіляке схвалення і підтримку.

А мене це радує особливо, бо Володимира Кашицького й подружжя Коців я добре знаю й шаную.

З Володимиром Кашицьким я знайомий давно, ось уже понад тридцять років, іще з 1966 року, коли відвідав Польщу, і Щецин зокрема. Я збирал там матеріали про Олександра Мишугу. Прожив у Щецині добрих півроку й дуже близько зазнайомився з Володимиром Кашицьким. А людина це справді унікальна — добра, інтелігентна, віддана. Пройшов через пекельні випробування, воював у Польській дівізії на Смоленщині під м. Красне, де, до речі, ми були сусідами по фронтах. Був тяжко поранений. Втратив обидві руки.

І яка ж воля й оптимізм виявилися в цієї

П'ЯТИСОТА ЗУСТРІЧ З ЧИТАЧЕМ!

Вийшов 500-й номер щомісячного науково-методичного журналу Міністерства освіти України «ДивоСлово» (українська мова й література в навчальних закладах). Майже півстоліття це видання надійно слугує вчителям-словесником і рідному Слову.

Особливим попитом журнал користується нині, коли бракує нових методичних посібників. «ДивоСлово» повідомляє про зміни в чинних програмах, подає тематичні планування уроків мови й літератури для всіх класів

середньої школи; публікує сценарії літературних вечорів і свят, рецензії на нові підручники та багато іншої корисної інформації.

У ювілейному — 500-му числі «ДивоСлову» привертають увагу стоті Анатолія Погрібного «За мовою — Україною», Світлани Ермоленко «Мовотворчість Олега Ольжича», Ірини Захарчук «Проекція дивака у творчості Григорія Тютюнника».

Постійні автори журналу пропонують докладно розроблені методичні матеріали: Олександра Глазово — до уроків мови в 5-му класі, Ніна Горик — до уроків з української літератури в 10-му класі.

Під рубрикою «Бібліотечка вчителя-словесника» друкуються поезії Миколи Вінграновського і слово про поета «Галант широти» Леоніда Толапоя.

Увагу привертає творчість читачів-словесників — вірші, новелі, які друкуються під рубрикою «Самоцвіт».

Багато цікавих матеріалів читач знайде також під рубриками «Літературознавство і критика», «Мовознавство», «Українознавство», «Трибуна словесника» та ін.

«МАТИЦЯ ХОРВАТСЬКА»

ГОСТЬЮЄ У «ПРОСВІТІ»

З 20 по 24 жовтня ц. р. в Україні перебували керівники хорватської просвітницької організації «Матіца Хорватська» та група хорватських письменників.

Ми мали нагоду вітати Йосипа Братулича — голову «Матіци Хорватської», Крежіміра Міколчина — відповідального секретаря, Влака Богишича — заступника голови, Владена Клименчича — хорватського письменника.

20 жовтня гости зустрічалися з керівництвом Львівського університету та студентами факультету славістики; взяли участь у відкритті меморіальної дошки вченому-хорвату за участю голови Львівського об'єднання «Просвіта» професора Романа Lubkavskого.

Наступного дня гости взяли участь у відкритті меморіальної дошки Болтазара Богишича та Ватрослава Ягіча на одному з будинків Одеського університету, де міститься деканат іноземних студентів.

23 жовтня делегація прибула до Києва, де відбулася зустріч з письменниками та просвіттями за участю Надзвичайного і Повноважного Посла Хорватії в Україні Джуро Відмаровича.

ІВАН ТОЛЬ

БУДЬ ШИРОКИМ, СЛОВО МОС

Будь широким, слово мое. Бо коли я кажу: земля, камінь, ріка чи море... Коли я пишу історія стогни, страждання, зрадництво, вірність... І коли я замислююсь, і коли я пишу, і коли говорю Хорватія, то думаю водночас, що на схід, на захід, півден чи північ від неї так само шумить якесь море і пліннуть річки. І чиясь там вітчизна, де також фіксують і славу свою, і поразки, і зрадництво.

Коли говорю я: голод, спрага, хліб чи вода, розумію, що так само в іншому краї іншою мовою того ж благають уста людини.

Коли пишу: свобода, правда, покара, вбивство, війна, різанина, плаха, арешт, в'язниця... то думаю також, що десь внизу чи вгорі в іншому краї іншою

мовою чиєсь руки записують, чиєсь уста говорять від покоління до покоління про таку ж долю, таку неволю.

І тужать із своїми за своїми.

Коли напишу: колиска, дитина, чистотливість. Коли напишу колискова, подумаю зразу ж, що десь так само, як в нашему краї, ніжно співаючи, мати погодує первістка перед сном.

І коли напишу: мое, твоє, наше, їхнє, так само подумаю, що десь і іншою мовою інші уста говорять, інші руки записують: мое, твоє, їхнє...

Коли кажу Хорватія, будь, мое слово, широким.

Переклад Л. ТАЛАЛАЯ

«Слово Просвіти»
Засновник — Всеукраїнське товариство «Просвіта» імені Тараса Шевченка. Реєстраційне свідоцтво № 1007 від 16.03.1993 р. Відповідальний редактор Любов Голота

Шеф-редактор Павло Мовчан
Редколегія: Я. Гоян, А. Журавський, А. Погрібний, О. Пономарів, І. Ющук
Редакція листується з читачами тільки на сторінках газети (надіслані рукописи не повертається). Залишає за собою право редактування та скорочення текстів. При подачі матеріалів просимо авторів обов'язково вказувати свій ідентифікаційний код.

Адреса "Слова Просвіти": 252001, Київ-1, залізничний, 8. Всеукраїнське товариство «Просвіта» ім. Тараса Шевченка, тел. 228-01-30
Індекс 30617 Зам. № 033120111 Наклад 3000
Видрукувано з готових фототипів на комбінаті «Преса України»